

USE

I. ULUSLARARASI
SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

24 - 26 KASIM 2017
KAYSERİ

TAM METİN KİTABI

Editörler
Prof. Dr. Mustafa TALAS
Sefa Salih BİLDİRİCİ

Iksad Publications - 2017©

ISBN 978-605-9885-55-3

TAM METİN KİTABI

1. ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

24-26 Kasım 2017
KAYSERİ

İKTİSADİ KALKINMA VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ

Editörler

Prof. Dr. Mustafa TALAS
Sefa Salih BİLDİRİCİ

Institute of Economic Development and Social Researches®
(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E mail: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

KONGRE KÜNYESİ

Kongrenin Adı

USE – 1. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi

Katılım

Çağrılı & Davetli

Tarih ve Yer

24-26 Kasım 2017 – Kayseri

Organizatör

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Derneği

Kongre Başkanı

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Koordinator

Sefa Salih BİLDİRİCİ

Davetli Konuşmacılar

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

Doç. Dr. Murat USTAOĞLU

Düzenleme Kurulu

Ahmed Awad RASLAN

Mariam S. OLSSON

Sefa Salih BİLDİRİCİ

DR. A.S. KİSTAUBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. ABDİKALIK KUNİMJAN
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

DR. ABDİGAPPAR MAVLYANOV
Kyrgyzstan National Üniversitesi

DR. ADNAN HALİS ASLANTAŞ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

DR. AHMET VECDİ CAN
Sakarya Üniversitesi

DR. AKİRA HIBIKI
Tohoku Üniversitesi

DR. ALİ SELÇUK
Erciyes Üniversitesi

DR. ALMA T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

DR. ALLA A. TIMOFEVA
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

DR. AİOMİ KITAGAVA
Tohoku Üniversitesi

DR. ALİA R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. AMANBAY MOLDİBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

DR. AHMET KULAŞ
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. AKMARAL S. SYRGAKBAYEVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

DR. ANATOLİY LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi

DR. A.S. KIDIRŞAYEV
Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet Üniversitesi

DR. ARİF ÇİÇEK
Gümüşhane Üniversitesi

DR. AYSLU B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

DR. BAHİT KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

DR. BAKİT OSPANOVA
H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi

DR. BEKİR KOCADAŞ
Adıyaman Üniversitesi

DR. ELVAN YALÇINKAYA
Ömer Halisdemir Üniversitesi

DR. ERGÜN ÖZTÜRK
Erciyes Üniversitesi

DR. FATİH YÜCEL
Ömer Halisdemir Üniversitesi

DR. FERİDUN MERTER
İnönü Üniversitesi

DR. GÜLSEN DEMİR
Adnan Menderes Üniversitesi

DR. HAKKI KARŞAHİN
İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

DR. HAYATİ BEŞİRLİ
Uluslararası Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

DR. HASAN TUTAR
Sakarya Üniversitesi

DR. HULUSİ YILMAZ
Nevşehir Hacıbektâş Üniversitesi

DR. İHSAN ÇAPÇIOĞLU
Ankara Üniversitesi

DR. İLKAY ŞAHİN
Erciyes Üniversitesi

DR. KASIM KARAMAN
Erciyes Üniversitesi

DR. MEHMET GÜNGÖR
Mersin Üniversitesi

DR. MURAT USTAOĞLU
İstanbul Üniversitesi

DR. MUSTAFA AKSOY
Marmara Üniversitesi

DR. MUSTAFA KOÇ
Ryerson University-Canada

DR. MUSTAFA METE
Gaziantep Üniversitesi

DR. MUSTAFA TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

DR. NAZMİ AVCI
Süleyman Demirel Üniversitesi

DR. SELAHATTİN AVŞAROĞLU
Necmettin Erbakan Üniversitesi

DR. SERKAN GÜZEL
Pamukkale Üniversitesi

DR. SUAT KOLUKIRIK
Akdeniz Üniversitesi

DR. ŞARA MAJITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

DR. TAKASHİ HASUNI
Sapporo City Üniversitesi

DR. TSENDİİN BATTULGA
Moğolistan Devlet Üniversitesi

DR. T.O. ABISEVA
Kazakh State Women's Teacher Training University

DR. ULBOSIN KIYAKBAEVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

DR. ÜNAL ŞENTÜRK
İnönü Üniversitesi

DR. VERA ABRAMENKOVA
Rusya Aile Ve Eğitim Çalışmaları Enstitüsü

DR. KENES JUSUPOV
M. Tınışbayev Kazak Araç Ve İletişim Akademisi

DR. KELES NURMAŞULI JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

DR. KULAŞ MAMİROVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

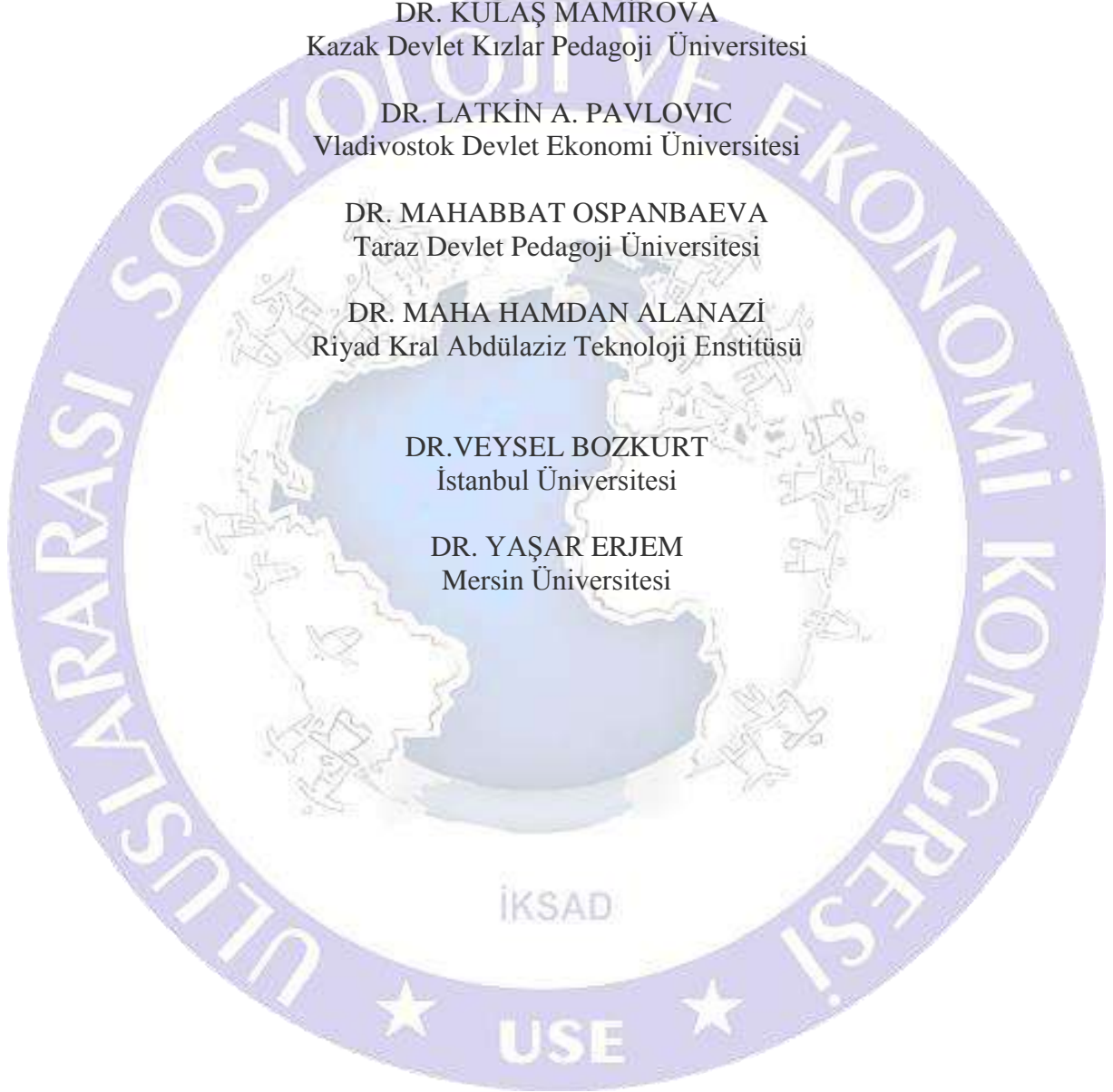
DR. LATKİN A. PAVLOVIC
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

DR. MAHABBAT OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

DR. MAHA HAMDAN ALANAZİ
Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü

DR. VEYSEL BOZKURT
İstanbul Üniversitesi

DR. YAŞAR ERJEM
Mersin Üniversitesi

1.ULUSLARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ/KAYSERİ

24 KASIM 2017 CUMA

SAAT: 10:30/10:45

TÜKETİM KÜLTÜRÜ VE BENLİK GELİŞİMİ İLİŞKİSİ

PROF.DR. MUSTAFA TALAS

KONGRE BAŞKANI

10:45/11:30

AÇILIŞ KONFERANSI

KUŞAKLAR VE DEĞERLERİ

PROF.DR. VEYSEL BOZKURT

11:30/12:00

FAİZ MESELESİ: TARİHSEL SÜREÇTE KURUMSALLAŞMANIN

YOLUNU AÇAN ARGÜMANLAR

DOÇ.DR. MURAT USTAOĞLU

SAAT 12:00/13:45 ÖĞLE YEMEĞİ

14:00/15:30		
KANEŞ SALONU	KARATAY SALONU	MELİKGAZİ SALONU
OTURUM BAŞKANI PROF.DR. SUAT KOLUKIRIK	OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. ELVAN YALÇINKAYA	OTURUM BAŞKANI YRD. DOÇ. DR. BEKİR KOCADAŞ
Su Kaynaklarının Yönetimi Ve Sosyal Etkileri: Tehdit Ve Fırsat Alanları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme PROF.DR. SUAT KOLUKIRIK	Sosyal Projelerin Önemi Ve Gerekliliği: Niğde'nin Tarih Ve Kültür Karıncaları Proje Örneği DOÇ. DR. ELVAN YALÇINKAYA YRD. DOÇ. DR. BAYRAM POLAT AHMET KILIÇ, ESER KAHRAMAN ZEHRA ÜNÜVAR	Tüketimin Popüler Jeopolitiği YRD. DOÇ. DR. BEYZADE NADİR ÇETİN
ERGENLİK DÖNEMİNDE İLETİŞİM: AİLE ve EĞİTİM ORTAMI BİLGE TOPALOĞLU- ELİF BERBEROĞULLARI GAMZE HAKTANIR- MELTEM AKSAKBAĞI ERSÖZ	Sosyal Bilgiler Eğitiminde Finansal Okuryazarlık DOÇ. DR. ELVAN YALÇINKAYA TURAN ER	Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma Arasındaki İlişkide Sosyal Politikanın Yeri ARŞ. GÖR. TUĞBA GÜCENMEZ
Üniversite Personelinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Ve Sosyal Medyaya Yönelik Tutumları DOÇ. DR. SITKI YILDIZ ÖĞR. GÖR. İBRAHİM HAKAN GÖVER	Türkiye'de Planlı Kalkınma Faaliyetleri Ve Taşındığı Güçlükler SELAMİ DURAN PROF. DR. MUSTAFA TALAS	Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsallaşma Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme YRD. DOÇ. DR. BEKİR KOCADAŞ
Toplumsal Değişme Sürecinde Eğitimin Toplumsallaştırma İşlevi Ve Etkisi Meltem AKSAKBAĞI ERSÖZ GAMZE HAKTANIR- BİLGE TOPALOĞLU- ELİF BERBEROĞULLARI	Yoksulluğun Kadınlaşmasının Tokat İli Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi SEDA TOPGÜL	İŞSİZLİK KARŞISINDA GENÇLİK MURAT SERTPOLAT
İşletme Eğitimi Alan Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Girişimcilik Düzeylerinin Belirlenmesi: Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu Örneği ÖĞR. GÖR. DR. AYLİN DİLEK OKT. SAADET NİHAL COŞKUN	Mobbingin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisi Ve Örgütsel Sessizliğin Aracılık Rolü SEDA TOPGÜL	Uyuşturan Medyadan, Uyuşturucuyla Mücadele Eden Medyaya: Sosyolojik Bir Değerlendirme YRD. DOÇ. DR. BEKİR KOCADAŞ
Nefret Suçları Ve Toplumsal Değerler ARŞ. GÖR. DR. FATMA KENEVİR	Dağıtım Yoğunluğu Stratejisinin Marka Sadakatine Etkisi PROF. DR. SEVTAP ÜNAL ÖĞR. GÖR. İLKNUR TÜFEKÇİ	KAVRAM VE İÇERİK OLARAK KIRSAL GÖÇ VE KIRSAL SOSYOLOJİ YRD. DOÇ.DR. ERTUĞRUL GÜREŞÇİ

15:40/16:55		
KANEŞ SALONU	KARATAY SALONU	MELİKGAZİ SALONU
OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. ALİ SELÇUK YARD. DOÇ. DR. MEHMET GÜNGÖR	OTURUM BAŞKANI YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA	OTURUM BAŞKANI YARD. DOÇ. DR. H. NİHAT GÜNEŞ
Kültürlenme Sürecinde Erkekliğin Oluşumları: Kuşaklararası Değişim Mersin Örneği YARD. DOÇ. DR. MEHMET GÜNGÖR	Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA PROF.DR. DOĞAN UYSAL	Günümüzde Çevre Sorunlarının Temel Nedeni Olarak İnsan Merkezilik Ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Çevre Eğitimi BİLAL ÇILKAYA
Girit Göçmenlerinde Yeme İçme Kültürü DOÇ. DR. ALİ SELÇUK	Sosyal Sermaye Kavramı Davranışsal İktisat Üzerinden Nasıl Okunabilir? HAVVA SERİM EBRU IŞIK	Prens Sabahattin'in Eğitim Yaklaşımının Düşünsel Kaynakları Ve Sınıfsal Temelleri YARD. DOÇ. DR. H. NİHAT GÜNEŞ
Kültürel Mirasımız Mekikli Dokumalar: Karacasu Etnoğrafya Müzesi Örneği OKT. SAADET NİHAL COŞKUN ÖĞR. GÖR. DR.AYLİN DİLEK	Davranışsal İktisadın Retoriği HAVVA SERİM EBRU IŞIK	İç Ve Dış Dinamikler Ekseninde Cumhuriyet Dönemi Eğitim Programları YARD. DOÇ. DR. H. NİHAT GÜNEŞ
Din Algısı Ve Dindarlığın Karikatürler Üzerinden Analizi: Yiğit Özgür Örneği ARŞ. GÖR. DR. FATMA KENEVİR	Bir Mobilya Firmasında Karınca Kolonisi Algoritması ile Karışık Modelli Montaj Hattı Dengeleme YILMAZ DELİCE, EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN, SALİH HİMMETOĞLU, UĞUR ÖZCAN	Ortaokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet İmgeleri İle Ortaokul Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Düşüncelerinin Araştırılması SELAMİ DURAN İPEK SOYSAL
Çocuk Gelinler (Siverek Örneği) DOÇ. DR. AHMET BURAK KAHRAMAN TUBA ŞENATEŞ	Telekomünikasyon Sektöründe Müşteri Kaybının Veri Madenciliği Yöntemleri İle Tahmin Edilmesi MİHRİMAH ÖZMEN, EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN, YILMAZ DELİCE	Ortaokul Öğrencilerinin 'Aile' Olgusuna Yönelik Algılarının Belirlenmesi BURCU DOĞRU DOÇ. DR. RECEP ÖZKAN

17:00/18:30		
KANEŞ SALONU	KARATAY SALONU	MELİKGAZİ SALONU
Topluluk, Aidiyet Ve Kimlik: Uzunyayla Çerkezleri Örneği OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. İLKAY ŞAHİN	OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN DOÇ. DR. M. DURAN TOKSARI	OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. KASIM KARAMAN
İki Ayrı Kendilik Tanımı: Aidiyet ve Kimlik DOÇ.DR. İLKAY ŞAHİN	İşsizlik Ve Faizin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama CEREN PEHLİVAN NERGİS BİNGÖL FERHAT ÖZBAY	Girişimcilik Kültürü: Türkiye’de Kadın Girişimciliğine Sosyolojik Bir Bakış DOÇ. DR. KASIM KARAMAN
Uzunyayla Çerkez Topluluğunun Düğünü: CEUG AYŞE SERT	Parçacık Sürü Optimizasyonu ile Stokastik Montaj Hattı Dengeleme: Televizyon Üreticisi Firma için Bir Uygulama EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN, YILMAZ DELİCE, SALİH HİMMETOĞLU, UĞUR ÖZCAN	Küreselleşme Sürecinde Eğitime Yönelik Farklı Yansımalar BÜŞRA AYDIN, HİLAL ŞARPAL, OĞUZ KILIÇ, MÜCAHİT ŞİMŞEK
Ortak Bir Kader: Acı: Uzunyayla Çerkezlerinin Toplumsal Hafızasında Büyük Sürgün MELİKE MUTLU	A Multi-objective Capacitated Facility Location Problem for Waste Collection Site Selection in an Air Base EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN, MİHRİMAH ÖZMEN, BİRCE BOĞA BAKIRLI	Küreselleşme ve Makro Ekonomik Etkiler OĞUZ KILIÇ, BÜŞRA AYDIN, MÜCAHİT ŞİMŞEK, HİLAL ŞARPAL
Toplumsal Kimliğin Bir Sembolü Olarak Yemeğin Çerkez Yemek Kültürü Bağlamında İncelenmesi SENA GÖKÇEGÖZ	Enerjinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Kısıtı: Türkiye Üzerine Bir Uygulama ARŞ. GÖR. ALİ GÖKHAN YÜCEL	Tükenmişlik Ve İşten Ayrılma Niyeti Kavramları MURAT YILDIRIM
Gelenek İle Kadının Sosyal Konum İlişisini Çerkez Ritüelleri Üzerinden Okumak DERYA GİRGİN	Sıcaklık Etkisi Altında Toplam Gecikme Çizelgeleme Problemine Çözüm Yaklaşımı DOÇ. DR. M. DURAN TOKSARI DOÇ.DR. EMEL KIZILKAYA AYDOĞAN	Az Gelişmiş Ülkelerde İnternet Ve Ekonomik Büyüme YRD. DOÇ. DR. HAYRİYE İŞİK
	Doğrusal Olmayan Bozulma Etkisi Ve Pozisyon Tabanlı Sıra Bağımlı Teslimat Süresi Altında Toplam Tamamlanma Zamanı Çizelgeleme Problemi Doç.Dr. M. Duran TOKSARI	Bütçe Hakkı Ve Toplumsal Değişim Arasındaki İlişki YRD. DOÇ. DR. HAYRİYE İŞİK

18:35/19:30		
KANEŞ SALONU	KARATAY SALONU	MELİKGAZİ SALONU
OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. AHMET BURAK KAHRAMAN	OTURUM BAŞKANI DOÇ. DR. ELVAN YALÇINKAYA	OTURUM BAŞKANI PROF.DR. MUSTAFA TALAS
Hasta Hakları Farkındalığı İle İlgili Hasta ve Hasta Yakınlarına Yönelik Bir Araştırma YRD. DOÇ. DR. NEŞE ACAR AYŞEGÜL TURAN BÜLENT ÇİZMECİ	"Yerel Çevresi Dışına Çıkan Çocuk ve Gençlerin Hayatında Kısıtlar ve İmkânlar" ARŞ. GÖR. DR. SERDAR NERSE	Azerbaycan'da Bir İktidar Mücadelesi Örneği: Mehmet Emin Resulzade Ve Neriman Nerimanov SABİNA MALİKOVA
Ülkelerin Lojistik Performansı ile Ülkelerin GSYH Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Türk Dünyası Ülkeleri ile BRICS Ülkeleri Karşılaştırması ÖĞR. GÖR. EMRAH AKER	"Çocuklarda Korku Kültürünün Oluşumuna İlişkin Bir Karşılaştırma: Gerçek ve Sanal Gerçeklik" ARŞ. GÖR. DR. SERDAR NERSE	TAX COMPLIANCE INTENTIONS AND THE SOCIAL NORMS IN TURKEY NURAN BAYRAM ARLI, MİNE AYDEMİR
Turizm Rekabetçiliği ile GSYH Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi ÖĞR. GÖR. EMRAH AKER	Cezaevi Uygulamalarında Hükümlüler ile Görüşmelerde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar ile İlgili Öneriler YRD. DOÇ.DR. ADEM GÜRLER	JOB SATISFACTION, BURNOUT AND VIGOR AMONG TURKISH WOMEN: A STRUCTURAL EQUATION MODELING ANALYSIS NURAN BAYRAM ARLI
Reinvestigating the Validity of the Environmental Kuznets Curve (EKC) Hypothesis in Turkey RECEP ULUCAK EYÜP DOĞAN İFTİKHAR MUHAMMAD	Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Ekonomik Faktörler: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ampirik Bir Çalışma YRD. DOÇ.DR. OKTAY KIZILKAYA ARŞ. GÖR. EMRAH SOFUOĞLU	"Optimal Portföy Seçiminde Bulanık Mantık Yaklaşımı: BİST Teknoloji Alanındaki Hisse Senetlerine Uygulanması" ARŞ. GÖR. HÜSEYİN ÜNAL
The analysis of willingness to pay for green electricity: Evidence from Turkey EYUP DOGAN RECEP ULUCAK İFTİKHAR MUHAMMAD		İç Anadolu Bölgesindeki İllerin Memnuniyet Düzeylerinin İncelenmesi: Temel Bileşenler Analizi ARŞ. GÖR. HÜSEYİN ÜNAL

"Planlama" olarak da adlandırılan
merkezi bir merkezden yürütüldüğü
sattı koşullarında planlama türüdür.
Buna karşın "kara" bir alternatif
birim kusursuz bir biçimde
değerlendiren ekonominin kendi
kendine yeterliliğinde devredisi
"ekonomik planlama" olarak ta
eğer yarıda kamu mülkiyetinin de
ekonomiye yön verdiğini ve bu
yolların belirlenmesinde sadece
de söz söyleme gücüne sahip

ÖNSÖZ

İKSAD'ın organizatörlüğünde tertiplenmiş olan 1. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Kayseri Hilton'da başarılı bir organizasyonla tamamlanmış bulunmaktadır. Bu organizasyona 70 biliminsanı katılımda bulunarak ilgi göstermiştir.

1. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Sosyoloji ve Ekonomi başlığındaki bildiriler şeklinde üç ayrı salonda paralel oturumlarla yürütülmüştür.

Disiplinlerarası bir kongre olarak farklı başlıklarda bildirilerin sunumunun gerçekleştirildiği 1. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi ile ilgili olarak, her biri alanında önemli çalışmalara imza atmış önemli biliminsanları ilgi göstermiştir.

Sosyoloji toplumbilimi, ekonomi ise toplumsal bilimlerden biri olarak birbirine yakın alanlardır. Bu iki yakın alan eksenli olarak çağrıya çıkılmış olan bu kongrede hem uygulamalı hem de kuramsal çalışmalara yer verilmiştir. Çalışmalar toplumsal yapının kendisi ve alt sistemlerinin ve bu alt sistemlerinden olan ekonomik yapının çok değişkenli olarak analize tabi tutulmasını amaçlamaktadır.

Kongre yeri olarak seçilen Kayseri ilinin ekonomik ve toplumsal yapısının ilginç bir numune olduğu bir realitedir. Kayseri'nin bu iki alan için önemli bir yer olmasından dolayı bilinçli olarak seçilmiş bir merkez olma özelliği bulunmaktadır. Orta Anadolu'da güçlü ekonomisiyle, çoğulcu sosyal yapısıyla, tarihsel ve kültürel merkez olma özelliği bu seçimde etkili olan hususiyetler olmuştur.

Oturumlarda disipline göre dizayn yöntemi uygulanmıştır. Ekonomi başlığının çeşitli alt başlıklarına ve sosyoloji başlığının çeşitli alt başlıklarına göre tasnif söz konusu yapılmıştır. Disiplin bağımsızlığı hususuna da özen gösterilmiştir.

Çalışmalarda özel çalışma gruplarının kendilerini birlikte ifade etmelerine de imkan tanınmıştır. Tam metin yayımlanmasını isteyen katılımcılar için ayrıca tam metin yayımı da yapılacaktır.

Özet metinlerinin yayımlanacağı bu kitabın bilim dünyasında önemli açıkları kapatacağı düşüncesiyle Türk İlim Camiası'na hayırlı ve uğurlu olmasını temeni ediyorum.

Niğde 2017

Prof. Dr. Mustafa TALAS

İKSAD

USE

İÇİNDEKİLER

**KAVRAM VE İÇERİK OLARAK KIRSAL GÖÇ VE KIRSAL SOSYOLOJİ
YRD. DOÇ. DR. ERTUĞRUL GÜREŞÇİ**

1/8

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK
BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

**YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA
PROF. DR. DOĞAN UYSAL**

9/25

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN EKONOMİK FAKTÖRLER:
TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ**

**YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA
ARŞ. GÖR. EMRAH SOFUOĞLU**

26/37

**KÜLTÜREL MİRASIMIZ MEKİKLİ DOKUMALAR:
KARACASU ETNOĞRAFYA MÜZESİ ÖRNEĞİ**

**OKT. SAADET NİHAL COŞKUN
ÖĞR. GÖR. DR. AYLİN DİLEK**

38/47

**İŞLETME EĞİTİMİ ALAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN
GİRİŞİMCİLİK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ:**

**ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ AYDIN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
ÖĞR. GÖR. DR. AYLİN DİLEK
OKT. SAADET NİHAL COŞKUN**

48/64

**ÜLKELERİN LOJİSTİK PERFORMANSI İLE ÜLKELERİN GSYH ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
BELİRLENMESİ: TÜRK DÜNYASI ÜLKELERİ İLE BRICS ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI
ÖĞR. GÖR. EMRAH AKER**

65/74

**ÜNİVERSİTE PERSONELİNİN SOSYAL MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARI VE
SOSYAL MEDYAYA YÖNELİK TUTUMLARI**

**DOÇ. DR. SITKI YILDIZ
ÖĞR. GÖR. İBRAHİM HAKAN GÖVER**

75/103

**KÜLTÜRLEME SÜRECİNDE ERKEKLİĞİN OLUŞUMLARI:
KUŞAKLARARSI DEĞİŞİM MERSİN ÖRNEĞİ**

YRD. DOÇ. DR. MEHMET GÜNGÖR

104/122

**CEZAEVİ UYGULAMALARINDA HÜKÜMLÜLER İLE GÖRÜŞMELERDE
DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR İLE İLGİLİ ÖNERİLER**

YRD. DOÇ. DR. ADEM GÜRLER

124/139

KAVRAM VE İÇERİK OLARAK KIRSAL GÖÇ VE KIRSAL SOSYOLOJİ*

YRD. DOÇ. DR. ERTUĞRUL GÜREŞÇİ

Ahi Evran Üniversitesi İİBF-Kırşehir

ispir_ert@hotmail.com

ÖZET

Kırsal göç, kırsal yerleşim yerlerinden kentlere olan göçünü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu tür göçler gerek kırsal gerekse kentlerde bir etki alanına sahip olup bu alan sosyal ve ekonomik yönden çeşitli şekillerde değerlendirilmektedir. Kırsal göçün kırsal toplumun özellikleri ile olan ilişkisi ve bu toplumun değişimi, kırsal sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Ancak kırsal göç, kavram ve içerik olarak sadece sosyolojinin değil aynı zamanda iktisat, siyaset bilimi, kamu yönetimi, coğrafya ve tarım ekonomisi gibi bilim dallarının da ilgisini çekmektedir. Bu çalışmada kırsal göçün kavram ve içeriğinin genel olarak ortaya konulması ve kırsal sosyolojideki yerinin tartışılması amaçlanmıştır. Çalışmada bu tür alanlarla ilgili yapılan bilimsel seriler ve değerlendirmeler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal, göç, kırsal göç, sosyoloji, kırsal sosyoloji

RURAL MIGRATION AND RURAL SOCIOLOGY AS CONCEPT AND CONTENT

ABSTRACT

Rural migration is a concept used to describe migration from rural settlements to cities. Such migrations have an impact on both rural and urban areas, and this area is assessed in various forms, both socially and economically. The relation of rural migration to the characteristics of rural society and the exchange of this society are of interest to the rural sociology. However, rural migration, not only sociology but also concept and content, is also interested in the branches of science such as economics, political science, public administration, geography and agriculture. In this study, it is aimed to discuss the concept and content of rural migration in general and the place in rural sociology. Scientific series and evaluations related to these areas have been used in the study.

Keywords: Rural, migration, rural migration, sociology, rural sociology

*Bu proje, Ahi Evran Üniversitesi BAP Birimi tarafından İİB.A3.17.003 kodlu Proje ile desteklenmiştir.

1. Giriş

Kırsal göç genel olarak kırsal yerleşim birimlerinden kentlere olan göçü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, köyden kente göç ile bazen ortak kullanılsa da farklılık, kırsal göçün daha geniş ve içerisinde sosyal, ekonomik, idari ve hukuki anlamları da içermesinden kaynaklanmaktadır.

Kavram olarak kırsal göçün anlaşılmasında kırsal yerleşim yerinin çok yönlü olarak tanımlanması gerekir. Bu tanımlama ile kırsal göçün olduğu bölge ve bu bölgenin neden olabildiği sorunların ya da kırsal göç için itici olarak ifade edilen faktörlerin de ortaya çıkması sağlanabilecektir.

Kırsal göç ile ilgili çeşitli akademik disiplinlerde çalışmalar yapılmakta ve bu disiplinlerin her birisi konuya farklı bir bakış açısı geliştirmektedir. Kırsal göç için Tarım Ekonomisi, Kamu Yönetimi, Coğrafya, Sosyoloji ve İktisat gibi sosyal tabanlı bilim dallarının her birisinin farklı bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısı, kavram olarak kırsal göçü çeşitlendirmekte ve içeriğini daha geniş bir hale getirebilmektedir (Güreşci, 2014:24-32).

Kırsal göçün Sanayi Devrimi ile başlayan bir süreç ve bu sürecin beraberinde getirdiği sorun ve gelişmelerle beraber düşünülmesi kaçınılmazdır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal göçün 1950'lerden sonra hızla gelişmeye başladığı, sonraları ağır ve ileri bir düzeye gelerek sorunsal bir alan oluşturduğu söylenebilir (Güreşci, 2011).

Birçok çalışma alanının az ya da çok ifade ettiği kırsal göçün toplumsal ve sosyal boyutunun olması en fazla sosyoloji için bir malzeme oluşturmaktadır. Özellikle Sosyolojinin bir alt bilim dalı olan Kırsal Sosyolojinin konuya ilgisinin olması beklenen bir durumdur. Çünkü kırsal toplumun gelişmesi ve değişimin incelenmesinde en önemli etkenlerden birisinin kırsal göç olduğu bir gerçektir. Ancak kırsal göç konusunun Kırsal Sosyolojide yeterli bir yer bulamadığı yine Sosyolojinin başka bir alanı olan Göç Sosyolojisinde de az yer bulduğunu söylemek gerekir.

Bu çalışmada bazı varsayımlarda kabul edilerek kırsal göç kavramı ve içeriği tanımlanarak Kırsal Sosyolojideki yerinin ortaya konulması ve tartışılması amaçlanmıştır.

2. Çalışmanın Amaç ve Varsayımları

Çalışmada, kırsal göçün kavram olarak tanımlanması, içeriğinin ortaya konulması ve Kırsal Sosyoloji içindeki yerinin tespit edilmesi amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaç çerçevesinde kırsal göçün tanımlanmasındaki farklılıklar ya da güçlüklerinde belirlenmesi ve Kırsal Sosyolojideki yerinin netliğinin de tartışmaya açılması da hedeflenmiştir. Kırsal göç ile ilgili tartışmalarda konu ile ilgili eksik veya yetersiz bilgilerin nedenlerinin ortaya konulması kırsal göçe bağlı ekonomik ve sosyal olayların da açıklanmasında etkili olabilecektir. Bunun için konu ile ilgili genel kanaat veya varsayımlar ortaya konulmuştur. Bunlar;

1. Genel olarak kırsal göç tam olarak tanımlanması ve kavram olarak içeriği doldurulamamıştır.
2. Kırsal göçün nedenleri ve etkileri yeterli ölçüde tespit edilememiştir.
3. Konu ile ilgili saha çalışmaları yetersiz olup yapılan çalışmalar kent bazlı ve bir kentli gözüyle ele alınmıştır.
4. Kırsal göç, disiplinler arası bir çalışma içerisindedir. Öyle ki Tarım Ekonomisi, Sosyoloji, Kamu Yönetimi, İktisat, Hukuk, Coğrafya gibi bilim dalları ile alakalıdır. Her bir bilim dalı konuya kendi bakış açısı ile bakmış ve kırsal göç ile ilgili farklı yaklaşımlar geliştirmiştir.
5. Kırsal göç, Sosyoloji içinde, Kırsal Sosyoloji ve Göç Sosyolojisi arasında sıkışıp kalmıştır.

3. Kavram ve İçerik Olarak Kırsal Göç

Kavram olarak kırsal göç, kırsal yerleşim birimlerinden kentsel yerleşim birimlerine olan göçü tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Kırsal göç ile köyden kente göç kavramları çoğu kez birbirleri ile karıştırılmakta ancak kırsal göçün köyden kente göç kavramından daha geniş bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kırsal göç kavramının tanımlanabilmesi için kırsal yerleşim birimlerinin ekonomik, sosyal ve hukuki özelliklerinin bilinmesinde fayda vardır (Greenwood, 1985).

Kırsal bölge, büyük ölçüde tarıma dayalı ekonomik bir yapısı olup toprak-insan ilişkilerinin artan nüfus ile birlikte yoksullaşma tehdidi altında olduğu bölgelerdir. Tarım sektörünün yanı sıra az da olsa küçük esnaf ve zanaatkârında ekonomik yaşama tutunmaya çalıştığı kırsal yerleşim yerlerinin en temel sorunlarının başında ekonomik sorunları ve yoksullaşma tehdidi gelmektedir.

Kırsal yerleşim birimlerinin sosyal yapısı, gelenekçi, muhafazakâr ve nispeten gelişmeye daha az duyarlı bölgelerdir (Yurttaş vd., 1998). Bu bölgelerde yüz yüze ilişkiler daha dar alanda ve daha uzun süreli olarak devam edebilmektedir. Bu yönü ile bu bölgelerde akrabalık ilişkileri ve aile bağları diğer yerleşim birimlerine göre daha kuvvetli olduğu söylenebilir.

Kırsal yerleşim birimlerinin bir diğer özelliği de hukuki yani idari yapılanmasıdır. Bu bölgeler ülkemizde 442 sayılı Köy kanunda nüfusu 2000 ve aşağı bölgeler olarak tanımlanana köyler olarak ifade edilebilir. Türkiye’de kırsal bölgelerin tanımlanması kalkınma planlarında da tanımlanmış ve yine temel ölçü olarak nüfus kriteri kullanılmıştır. Bu yönüyle ülkemizde kırsal yerleşim yerleri köy, mezra, mahalle, kasaba, yayla benzeri yerleşim yerleri olarak ifade edilebilir.

Kırsal göç ile kırsal yerleşim birimlerinin özellikleri arasında belirgin bir ilişki vardır. Bu ilişki kırsal göçün itici faktörünü oluşturan ekonomik ve sosyal sorunların oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Öyle ki tarıma dayalı ekonomik bir yapının zaten sanayi ve hizmetler sektörüne dayalı kentsel ekonomilerden dezavantajlı olduğu teorik ve pratik bir gerçektir. Bu gerçek artan nüfus ile daha belirgin hale gelebilmekte ve kırsal göçü tetiklemektedir.

Kırsal göç olgusunun 1700’lü yılların sonlarına doğru İngiltere’de başlayan ve sonraları Batı Avrupa’ya ve diğer ülkelere yayılan sanayileşme hareketi ile başladığı kabul edilmektedir. Sanayileşme süreci ile birlikte daha az zamanda daha çok üreten ve mutlak olarak tarım sektörüne göre üstün olan sanayi sektörü kırsal alandaki fazla ve atıl nüfusu kendisine doğru çekmiştir (Güran, 2009: 135-138).

3.1. Genel Olarak Türkiye’de Kırsal Göç

Kırsal göç Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ciddi sorun alanları oluşturmaktadır. Çünkü gelişme sürecinde sanayi ve hizmetler sektörü kırsalda yıllarca birikmiş ve nispeten yoksul olan bu nüfusu kısa sürede sindirememiştir. Bu yüzden kırsal göç sonucu çarpık kentleşme, varoş, kır-kent kültür çatışması ülkemizde belirgin hale gelmiştir. Normalde kırsal göç, gelişmekte olan ülkelerin beklenen ve istenen bir gelişimidir. Çünkü sanayinin ihtiyacı olan iş gücünün ve hammaddenin kırsaldan karşılanması ve kitle üretimiyle bunu sindirmesi mümkün olabilecektir (Çelik, 2007; Tacoli et al., 2015).

Türkiye’de kırsal göçün 1950’lerde başladığı ve bu sürecin sonraki yıllarda beklenenden hızlı ve çabuk geliştiği söylenebilir. Kırsal göç, bu temel nedenlerden dolayı Türkiye’de büyük ölçüde özellikle kentli bir bakış açısı içinde sürekli bir sorun olarak algılanmıştır (Dücan, 2016 Sürmeli, 2017).

Kırsal göç ile ilgili bu sorun algısı sadece kentlerde değil aynı zamanda kırsalda da kendisini göstermiştir. Özellikle atıl kaynaklar ve kamu hizmetlerinin maliyetinin artması buna örnek verilebilir. Nitekim bu tür sorunların çözümüne yönelik ekonomik ve sosyal çözümler aransa da ekonomik ve sosyal gelişmelerin akışı içinde nüfus yine de kentlere doğru göç edebilmektedir.

4. Bir Araştırma Konusu Olarak Kırsal Göç

Kırsal göç, nedenleri ve sonuçları itibari ile birçok ekonomik, sosyal ve siyasi olayın temel belirleyicisi ya da sonucudur. Doğrudan veya dolaylı olarak ülkenin sosyo-ekonomik yapısını etkileyebilmektedir. Kırsal göçün etki alanı ya da sorunsal alanı büyük ölçüde sosyal bilimlerin alanı içinde ele alınmaktadır. Bu yönü ile kırsal göç ile ilgili konular sosyal bilimlerin çeşitli alanları arasında kendi bilimsel disiplinleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Kırsal göç, bireylerin veya nüfusun hareketi olarak tanımlandığında Coğrafya, kırsal toplumun değişimi ve nedenleri yönüyle Sosyoloji, tarımsal ekonomiye etkileri yönünden Tarım Ekonomisi disiplinleri içinde ele alınmaktadır. Yine kırsal göç, kentleşme, yoksulluk ve yerel yönetimlerin bir parçası olması sebebiyle Kamu Yönetimi, iş yaşamına ve çalışma hayatındaki

rolü bağlamında Çalışma Ekonomisi, iktisadi yönü ile İktisat gibi sosyal bilim dallarında da değerlendirilmektedir.

Kırsal göç, dünyada özellikle sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan ve yüz yıl içinde sorunları tartışmalı hale gelen bir konudur. Bu yönüyle ABD’de bu tür çalışmaların ilk olarak başladığı söylenebilir. Ancak ülkemizde kırsal göç ile ilgili çalışmalar, kırsal göçlerin başladığı 1950’lere dayanmaktadır. O yıllarda kırsal toplumun değişimi ve gelişimi daha hızlı olabilmekte ve kentleşme süreci ile birlikte ele alınmaktaydı. Ülkemizde kırsal göç ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla bu yıllarda ancak köy monografileri adı altında yapılmaktaydı. Bu yönü ile ilk köy monografi çalışmaları az da olsa kırsal göç veya nüfus hareketliliğini de ele alabiliyordu (Türkdoğan, 2016: 20-27).

Kırsal göç ile ilgili yapılan akademik çalışmalar çoğunlukla, bir kentli bakış açısıyla kentte yaratılan sorunlar çerçevesinde ele alınabiliyordu. Bu eksik bir bakış açısı olduğu bir gerçektir. Bu ve benzeri çalışmaların kırsal alanda da yapılması sorunun yerinde tespiti açısından oldukça önemlidir.

5. Kırsal Sosyoloji ve Kırsal Göç

Kırsal göç ve kırsal sosyoloji arasındaki ilişkinin ortaya konulması, kırsal göç kavramı ve kırsal sosyoloji kavramlarının ortak yönleri ile ele alınması ile netleşebilir. Kırsal göç kavramı kırsal yerleşim birimlerinden kentsel yerleşim birimlerine olan göç olarak tanımlanabilir. Kırsal sosyoloji ise kırsal toplumun tutum, davranış, alışkanlıkları, aile yapısı, gelenek ve görenekleri ile yoğun olarak ilgilenmektedir. Bu yönü ile kırsal göç, kırsal toplumun sosyolojik özelliklerinin ortaya konulmasında ve bu özelliklerin değişiminde önemli bir rol oynadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Kırsal sosyolojinin ülkemizde gelişimi 1950’lere dayanmaktadır. Yani genç ve dinamik bir bilim dalı olan kırsal sosyoloji, sosyoloji biliminin bir alt dalı olup sadece sosyoloji bölümlerinde değil aynı zamanda tarım ekonomisi gibi bölümlerde de okutulan bir derstir. Kırsal sosyolojinin kırsal alandaki toplumun değerleri ile ilgilenmesi bu bölgelerdeki nüfus hareketliliği ile kısmen mümkün olabilmiş ve dikkatleri üzerine çekmiştir (Öztürk, 2014: 29-33).

Kırsal sosyolojinin hareket halinde olan bir toplumun yapısını ve özelliklerini öğrenmesi bu tür göçlerin etkisiyle olduğu söylenebilir. Özellikle kentsel alanda yaratılan sorunlar, kırsal göç ile ilgilendirilmiş ve bu bölgelerin toplumsal yapısı kayda değer bulunmuştur.

Kırsal sosyolojinin sosyoloji içinde yeri özellikle kırsal toplumu tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu tanımlama, kırsal toplumun sadece özelliklerini değil aynı zamanda değişimi ile de alakalı bir konudur.

Kırsal toplum, kırsal göç ile birlikte kentleşme süreci girmiş ve bu süreçte kent toplumu ile yabancılaşma hatta aile arasında dahi psikolojik çatışmalara neden olabilmektedir. Kırsal göç, kırsal sosyoloji için oldukça önemli bir gelişme ve değişimdir. Ancak sosyolojinin özellikle kırsal alana ilgisinin eksik ya da kırsal göç ile bağlantısının az olduğu söylenebilir. Kırsal sosyolojinin bir diğer sosyolojik yaklaşımı göç sosyolojisi ile olabilmektedir. Ancak ülkemizde yaygın olarak göç sosyolojisinin daha çok, mülteciler, yabancılaşma, kültür etkileşimi gibi konularda odaklaştığı bir gerçektir. Bu yönüyle bakıldığında göç sosyolojisinin kırsal göç ile ilgisinin oldukça az ya da sınırlı olduğu söylenebilir (Adıgüzel, 2016; Sağlam, 2017).

6. Sonuç ve Tartışma

Kırsal göç, kırsal yerleşim birimlerinden kentlere olan göçü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. İçerik olarak, ekonomik, sosyal ve siyasi öğeleri içinde barındıran kırsal göç kavramı sosyal bilimler sahası içinde oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Ekonomik yönü ile iktisadi ve idari bilimlerin yanı sıra sosyal yönü ile sosyoloji bilimi ile yakından alakalıdır. Ancak kırsal göç meselesinin kırsal sosyoloji ve göç sosyolojisi içinde yeterince yer alamaması kavramsal olarak eksiktir. Çünkü kırsal toplumun özelliklerini yansıtması ve değişimin izah edilmesi bakımından kırsal göç oldukça önemlidir

Kaynakça

1. Adıgüzel, Y (2016). Göç Sosyolojisi. Nobel yayın Evi No: 1634, 221s, Ankara.
2. Çelik, F. (2007). Türkiye’de iç göçler: 1980-2000. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(1):87-109.

3. Dücan, E. (2016). Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 12, Yıl 12, Sayı 2, 167-183.
4. Güran, T. (2009). İktisat Tarihi, Der yayınları No: 404, 201s, İstanbul.
5. Greenwood, M. J. (1985). Human migration theory, models, and empiricial studies. Journal of Regional Science, 25(4): 521-544.
6. Güreşci, E. (2011). Türkiye’de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri, Sosyoekonomi Özel Sayı, 125-135.
7. Güreşci, E. (2014). Kırsal Göç, Tarım ve Toplum Üzerine Köşede Kalan Yazılar. Semerci yayınları No: 27, 142s, İstanbul.
8. Öztürk, Ş. (2014). Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları. Doğu Kitabevi No: 72, 208s, İstanbul.
9. Sağlam, T. (2017). Kentte ki göçmenin bakış açısından kent/köy Kimliği "niçin köylüyüz hala?". <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5523.pdf> (Erişim tarihi: 06.12.2017).
10. Tacoli, C., Mc Granahan, G., Satterthwaite, D. (2015). Urbanisation, rural–urban migration and urban poverty, Working Paper March 2015.
11. Türkdöğän, O. (2016). Türk Köy Sosyolojisi ve Sorunlarımız. Çizgi Kitabevi, No: 657, 599s, Konya.
12. Sürmeli, İ. (2017). Türkiye’de İç Göçün Değişim ve Dönüşümü: Kentten Kıra Yöneliş. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017 Özel Sayısı (275-286).
13. Yurttaş, Z., Yavuz, F., Atsan, T. (1998). Köy Sosyolojisi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders yayınları No: 205, 69s, Erzurum

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN EKONOMİK
BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ***

YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, okizilkaya@ahievran.edu.tr

PROF. DR. DOĞAN UYSAL

Celal Bayar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, dogan.uysal@cbu.edu.tr

Özet

Piyasaların küresel anlamda etkinliği ve bütünleşmesi son yılların en önemli ekonomik gelişmeleri arasında gösterilmektedir. Küreselleşme ile beraber çok uluslu şirketlerin dünya genelinde yapmış oldukları yatırımlar ülke ekonomileri için önemini artırmıştır. Çok uluslu şirketlerin buldukları ülkeler dışında yapmış oldukları fiziki yatırımlar doğrudan yabancı yatırım olarak ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin iktisadi büyüme hedefini gerçekleştirme yolunda karşı karşıya olduğu tasarruf yetersizliği, bu ülkeleri dış kaynaklardan özellikle doğrudan yabancı yatırımlardan yararlanma yoluna itmiştir. Türkiye ekonomisinde son dönemlerde ortaya konulan makro ekonomik politikalarla beraber doğrudan yabancı yatırımların artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme arasındaki etkiler çeyrek dönemlik veriler (1989-2016) yardımıyla araştırılmıştır. Bu amaçla serilerin farklı düzeyde durağanlığına imkân tanıyarak kısa ve uzun dönem katsayı tahmini yapan sınır testi ve ARDL yönteminden faydalanılmıştır. Ampirik bulgular, Türkiye ekonomisinde söz konusu dönemde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini göstermiştir. Uygulama sonuçlarından hareketle; doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Çünkü doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülkenin sermaye stokunu artırmakta, yeni teknolojilerin kullanımına imkân tanımakta, yönetim ve bilişim alanlarına katkı sağlamakta ve ülkenin üretim kapasitesini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Sınır Testi ve ARDL Yöntemi, Türkiye.

*Bu çalışma Prof. Dr. Doğan Uysal danışmanlığında hazırlanan "Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (1980-2006)" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

**THE EFFECT OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT ON ECONOMIC GROWTH:
THE CASE OF TURKEY**

Abstract

Global effectiveness and integration of markets are seen as one of the most important economic developments. With the globalization, the investments that multinational companies have made around the world have increased their importance for economies. Physical investments made by multinational companies outside of the countries are expressed as foreign direct investments. The inadequacy of savings, which developing countries are faced with in pursuing the goal of economic growth, have pushed these countries to benefit from external sources, especially foreign direct investments. It is observed that foreign direct investment tends to increase together with the macroeconomic policies recently applied in Turkey. In this study, the effect of direct foreign investment and economic growth between the period 1989-2016 in Turkey are investigated by using quarterly data. For this purpose, ARDL bound testing method which estimates the short and long term coefficient by allowing the series to be stable at different levels is applied. Empirical findings show that foreign direct investment affects economic growth positively in this period. According to empirical results, the positive impact of foreign direct investment on economic growth is non-negligible for the reason that increase in capital stock, new technological developments, contribution to the field of management and informatics in host countries.

Keywords: Economic Growth, Foreign Direct Investment, ARDL Bound Testing.

Giriş

Dünya genelindeki kaynakların kıtlığı, özel teşebbüsün doğasında var olan daha çok kâr elde etme güdüsü ve teknoloji alanındaki olağanüstü gelişmeler küreselleşme olgusunu ortaya çıkararak ülke ekonomilerini birbirine yaklaştırmış, kapalı ekonomi modellerini ortadan kaldırmıştır. Ekonomi literatüründe küreselleşme süreci ile beraber doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkeye kazandırdığı teknolojik gelişme ve istihdam artışının, ülke ekonomilerine büyüme ve refah artışı olarak yansıdığı görüşü hâkim olmuştur.

Üretimin dört temel unsuru sermaye, emek, hammadde ve müteşebbistir. Bu dört unsurun bir araya gelmesiyle üretim gerçekleşir. Ekonomilerin üretimdeki temel sorunu ise bu dört unsurun yeterince ve ucuz şekilde temin edilememesidir. Dünya ekonomilerinde bu faktörlerden bilhassa gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomiler için en çok gerekli olan ise sermayedir. Bu ekonomilerde, iş gücü ve hammadde temininde sorun yaşanmazken sermaye temini önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı büyük yatırımlar gerçekleştirilmemektedir. Bu engelin aşılabilmesi için gerekli olan sermayenin dış ekonomilerden (yabancı ülke ve kuruluşlar) temin edilmesi alternatif bir yoldur. Gelişmiş ülkeler sermaye ihracı yoluna giderken, gelişmekte olan ülkeler uluslararası sermayeyi kullanarak kalkınma çabası içine girmişlerdir. Yabancı sermaye alan gelişmekte olan ülkeler, kendi yapılarına uygun olan ileri teknolojiyi uygulamak suretiyle üretimde verimliliği artırarak uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artmasına ve ödemeler dengesine olumlu katkı sağlama imkânı elde edebilirler. Yeni yatırım imkanlarının ortaya çıkmasıyla bu ülkelerde, istihdam açığının giderilmesinde olumlu katkılar sağlanacaktır. Sermaye ihraç eden ülkelerin sermaye birikimi fazlalarını değerlendirmelerini sağlayan ve rekabet güçlerini artıran doğrudan yabancı sermaye yatırımları, sermaye ithal eden ülkelerde de ekonomik büyümeye, üretim ve ihracat kapasitesinin artmasına, teknolojik gelişmeye, yenilikçi yönetim ve pazarlama yöntemlerinin yayılmasına, istihdamın ve işgücü niteliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır.

Yabancı sermaye bir ülkeye iki yoldan girmektedir. Birincisi portföy yatırımları, ikinci ise doğrudan yatırımlardır. Portföy yatırımları, bir yatırımcının uluslararası piyasalarda faiz geliri elde etmek için menkul değer satın alması durumudur. Doğrudan yabancı yatırımlar ise, yabancı bir ülkede bir firmanın kurulması, satın alınması ya da ortak olunması olarak tanımlanabilir. Doğrudan yabancı yatırımlar temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla

ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu yatırımlar, farklı şekillerde bir ülkeye girebilir. Doğrudan yabancı yatırımlar, bir ülkeye ya döviz transferi yolu ile ya üretimde kullanılarak makine, teçhizat ve diğer üretim araçları şeklinde ya da lisans, teknik bilgi, know-how gibi gayri maddi haklar olarak girmektedir. İşte bu yöntemle bir firma ya merkezi dışındaki bir ülkede yeni bir şirket kurar ya da yurtdışındaki mevcut bir firmayı tamamen veya kısmen satın almaktadır. Bu şekilde, bir ana merkezin yönetim ve denetimi altında, farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketlere çokuluslu şirket adı verilmektedir. Çok uluslu şirketler 19. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmışlar ve 20. yüzyıla gelindiğinde ise doğrudan yatırımlarda en büyük payı alarak dünya ekonomisinde vazgeçilmez kuruluşlar olmuşlardır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bütün dünyada, ekonomik kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşabilmek için önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, yabancı sermaye ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki son zamanlarda ağırlık verilen bir konu haline gelmiştir. Türkiye'nin son yılları genel olarak değerlendirildiğinde doğrudan yabancı yatırım alan bir ülke ve ekonomik olarak da büyüyen bir ülke konumundadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinin büyüme sürecinde doğrudan yabancı yatırımların etkisini test etmek ve bu konudaki tartışmalara katkı sağlamaktır. Bundan hareketle, çalışmanın giriş kısmında genel bilgiler verildikten sonra birinci bölümde konu ile ilgili teorik yaklaşımlara, bu ilişkiyi analiz eden literatürdeki çalışmalara ve sonuçlarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise, model ve veri seti tanıtılmış, üçüncü bölümünde ise ampirik analiz bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise ampirik bulgular değerlendirilmiş ve bir kısım politika önermelerinde bulunulmuştur.

1. Teorik ve Ampirik Literatür

Ekonomi teorisinde doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Neo-klasik büyüme modeline göre doğrudan yabancı yatırımlar, toplam yatırımların miktarını ve etkinliğini artırarak ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunmaktadır. İçsel büyüme modellerinde ise, doğrudan yabancı yatırımların teknolojiyi gelişmiş ülkeden ev sahibi ülkeye doğru yaygınlaştırarak ekonomik büyümeyi artırdığı savunulmaktadır.

Yılmaz (2010), çalışmasında doğrudan yabancı yatırımların gelişmekte olan ülkelere etkisini şu şekilde özetlemektedir: Doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme için gerekli olan ve yetersiz kalan tasarruf ve yatırımların finansmanına yardımcı olmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar sağlayan uluslararası şirketler, ev sahibi ülkeye kullandıkları modern teknolojiyi getirmektedirler. Böylelikle üretimde verimlilik ve rekabet artışı, teknolojik yenilikler, bilgi ve beceri düzeyinde ilerlemeler ortaya çıkabilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımları sağlayan uluslararası şirketler, yaptıkları yatırım ile istihdam yaratmakta ve çalışanların yüksek düzeyde bilgi ve beceri birikimine ulaşmalarını sağlamaktadır. Uzun dönemde ise teknolojik yenilik geliştirebilecek işgücü kapasitesinin yükselmesine ve istihdamın sürekliliğine yol açabilmektedir.

Hızlı ekonomik büyümelerin olduğu durumlarda ticari açıklığın olumlu etkileriyle ilgili zengin ampirik literatüre rağmen, doğrudan yabancı yatırımların büyümeye olan etkisiyle ilgili literatür, tartışmalı bir konu olarak güncelliğini korumaktadır. Ekonomi teorisindeki genel kabule göre, doğrudan yabancı yatırımlarının ekonomik büyümeye pozitif etkisi vardır. Buna karşılık uygulamalı çalışmalar göz önüne alındığında bazı çalışmalarda bu pozitif etkiyi destekler yönde sonuçlara ulaşıldığı, bazı çalışmalarda ise bu pozitif etkinin kesin olmadığı görülmektedir. Bornschie (1980) ve Bornschie ve Chase-Dunn (1985) doğrudan yabancı yatırımların kısa vadeli yararlı etkilere sahip olabileceğini fakat gayrisafi yurtiçi hasılanın bir yüzdesi olarak toplam doğrudan yabancı yatırımlar stokunun uzun dönemli etkilerinin zaman içinde büyümeyi olumsuz etkileyebileceğini savunmaktadırlar. Blomström ve Kokko (1997), doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkeye etkilerinin deneysel kanıtlarını incelemişlerdir. Şu sonuca ulaşmışlardır; çokuluslu şirketler ev sahibi ülkelerdeki üretkenlik ve ihracat büyümesinde önemli bir rol oynayabilirler, fakat doğrudan yabancı yatırımlar etkisinin yapısı, ülke özelliklerine ve politik çevreye bağlı olarak endüstriler ve ülkeler arasında değişiklik gösterir. De Soysa ve Oneal (1999), çalışmalarında yabancı ve yerel yatırım oranlarının büyümeye olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Granger nedensellik testlerini kullanarak, çalışmada şunu göstermişlerdir: yabancı yatırım yerel sermayeyi yerinden etmek yerine yerel sermayeyi çekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlarının gelişmekte olan ülkelere zarar vermektense ziyade bu ülkelere fayda sağlayacağına dair ikna edici kanıtlar sunmaktadır. Assanie ve Singleton (1999), gelişmekte olan 67 ülkede doğrudan yabancı yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkisini araştırmışlardır. Orta derecede gelire sahip

olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımlarının ekonomik büyümeye olumlu etkisi olduğunu ancak düşük gelirli ülkelerin ise doğrudan yabancı yatırımlardan faydalanmadığını belirtmişlerdir.

Kumar ve Pradhan (2002), doğrudan yabancı yatırımlar, büyüme ve yerel yatırım arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. 1980-1999 yılları arasında 107 gelişmekte olan ülkede çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bağımlı değişken olarak çıktı akışı; bağımsız değişken olarak da yerel ve yabancı sermaye stoku, iş, insan yetenekleri sermaye stoku ve toplam faktör üretkenliği belirlenmiştir. Sonuçlara panel bilgi ölçümleri doğrudan yabancı yatırımların büyümeye olumlu etkisi olduğunu göstermiştir ve doğrudan yabancı yatırımların, yerel yatırımları piyasanın dışına itiyormuş gibi görünse de bazı ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların yerel yatırımlara olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Ayashagba ve Abachi (2002), Nijerya için 1980-1997 yılları arasında yapmış oldukları çalışmada doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeye etkisini araştırmışlardır. Doğrudan yabancı yatırımın Nijerya'da ekonomik büyümeye olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Alfaro vd. (2003), çalışmada doğrudan yabancı yatırımlar, finans piyasaları ve ekonomik büyüme arasında çeşitli ilişkiler incelenmiştir. Ulusal piyasası daha iyi olan ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan daha etkili şekilde faydalanıp faydalanılmadığı ortaya konulmuştur. 1975-1995 tarihleri arasında tüm ülke genelindeki bilgileri kullanarak yapılan deneysel analizler doğrudan yabancı yatırımların tek başına ekonomik büyümeyi önemli derecede etkilediğini göstermiştir. Ancak gelişmiş ulusal piyasaya sahip ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlardan önemli oranda faydalandığı ifade edilmiştir.

Mohey-ud-din (2006), Pakistan'da yabancı sermaye akışının 1975-2004 yılları arasında ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. 1975-2004 yıllarında Pakistan'da gayrisafi yurtiçi hasılanın gelişimine yabancı sermaye akışının yüksek oranda olumlu etki sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Roy ve Van (2006), doğrudan yabancı yatırımlar vasıtasıyla teknolojinin gelişmiş ekonomilerden daha az gelişmiş ekonomilere nasıl transfer edildiğine odaklanmıştır. Doğrudan yabancı yatırım akışının ABD'deki ekonomik büyümeyi olumlu şekilde etkileyip etkilemediğini zaman serileri yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın sonunda doğrudan yabancı yatırımların ABD'nin ekonomik büyümesi üzerinde anlamlı, olumlu ve ekonomik açıdan önemli etkisinin olduğu belirlenmiştir. Udo ve Obiora (2006), iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılarak tahmin edilen modeller sonrasında doğrudan yabancı

yatırımların ev sahibi ülkenin kişi başı gayrisafi yurt içi hasıla ve büyüme oranları ile pozitif yönde ve istatistiksel anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Prasad vd. (2007), gelişmekte olan ülkeler konusunda yaptıkları çalışmada, elde edilen verilerin sonucunda yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğunu, fakat bunun da ülkelerin sahip olduğu finansal sistem ve finansal sermaye ile sağlanabileceğini savunmuşlardır. Karimi ve Yusop (2009), Malezya için yaptıkları çalışmalarında Toda-Yamamoto nedensellik testi ile ARDL sınır testi kullanılarak, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenmiş; uzun dönemde iki değişken arasında güçlü bir ilişkinin bulunmadığını, doğrudan yabancı yatırımların dolaylı olarak ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu konuda Türkiye’de yapılan çalışmalar incelendiğinde; Erdal ve Tatoğlu (2002), yaptıkları çalışmalarında 1980-1998 dönemini baz almışlar ve bu dönemde Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile beş makro ekonomik değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmada ele alınan değişkenler, GSMH, GSMH’nın büyüme hızı, altyapı yatırımları, ülkenin dış dünya ile olan bağlantısını gösteren ihracatın ithalata oranı, döviz kuru ve faiz oranıdır. Erdal ve Tatoğlu’nun ortaya koyduğu sonuçlara göre, bu değişkenler ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında uzun dönemli bir ilişki vardır ve ekonomik büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif bir ilişki görülmektedir. Batmaz ve Tunca (2005), Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel belirleyicileri arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olup olmadığını araştırmak istendiği bir çalışmadır. Ele alınan değişkenler Türkiye’deki doğrudan yabancı sermaye yatırım girişleri, GSYİH, altyapı yatırımları, dış ticarete açıklık oranı, döviz kuru, faiz oranı ve ücretlerdir. Bu çalışmanın sonunda Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile GSYİH değişkeni arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Açıkalin vd. (2006), çalışmalarında, 1980-2002 yılları arasındaki veriler kullanılarak Türkiye’deki reel ücretler ve GSMH büyümesi ile Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki test edilmiştir. Türkiye’de 1980 sonrası verilerle hareket edildiğinde ücretlerin doğrudan yabancı sermaye ile çift yönlü nedensel ilişki içinde olduğu, GSMH ile doğrudan yabancı sermaye arasında ise çift yönlü nedensellik olmadığı tespit edilmiştir. Şen ve Karagöz (2008), çalışmasında Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye, ihracat ve büyüme arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Bu araştırma, 1994 ikinci çeyreği ile 2004 yılının son çeyreği arasındaki zaman dilimi için yapılmıştır. Ekonometrik bulgulara göre,

sadece ihracat ile gayrisafi yurtiçi hasıla arasında anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Buna göre, ihracat GSYİH büyümesi için bir neden oluşturmaktadır. Diğer kombinasyonlarda anlamlı bir sonuç bulunmamış, Granger nedenselliğine rastlanmamıştır. Buna göre ihracat kaynaklı büyüme hipotezi Türkiye örneğinde desteklenmekte, fakat doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve büyüme üzerindeki anlamlı bir etkiye yol açması için konu ile ilgili iktisat politikalarının geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Alagöz vd. (2008), 1992-2007 dönemini kapsayan verileri kullanarak, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi granger nedensellik ile test etmişlerdir. Değişkenler arasında nedensel bir bağın bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yılmaz (2010), çalışmasında uluslararası piyasalarla bütünleşen Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ve dış ticaretin ekonomik büyümeye katkısı incelenmeye çalışılmıştır. 1991-2007 dönemince üçer aylık veriler ile GSYİH, doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ithalat değerleri arasındaki nedensellik ilişkisi, Granger Nedensellik analizi yardımıyla test edilmiştir. Sonuç olarak doğrudan yabancı yatırımların zayıf da olsa ihracatı ve ithalatı takip ettiği, ancak doğrudan yabancı yatırımlarla ekonomik büyüme arasında güçlü bir nedensellik olmadığı bulunmuştur. Çalışmada ayrıca ithalat ve ihracat ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı ve ithalattan ihracata doğru tek taraflı bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şen ve Ozan (2010), Türkiye’deki yabancı sermaye yatırımlarının iktisadi büyümeye olan katkısını mukayeseli bir perspektiften ortaya koymaktadır. Bu ilişkiyi incelemeye yönelik panel veri analizi kullanılmıştır. Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının iktisadi büyümeye olumlu katkı yaptığı sonucuna varılmıştır. Hatta Türkiye’deki bu etki karşılaştırma yapılan Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Polonya ve Romanya gibi ülkelerden daha da belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Ekinci (2011) çalışmasında, doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ve istihdam arasında uzun dönemli ilişki olup olmadığını belirlemek için 1980-2010 dönemi için Türkiye’ye ait veriler kullanılarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişki test edilmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Ayrıca, doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Sonuç olarak, doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki bulunurken, doğrudan yabancı yatırımlar ile istihdam arasında bir ilişki tespit edilememiştir. Diğer taraftan, doğrudan yabancı

yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında bulunan nedensellik ilişkisi, çift yönlü bir ilişki biçiminde olmaktadır.

2. Model ve Veri Seti

Ampirik analizde kullanılan model şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$\text{Ingdp} = \beta_0 + \beta_1 \text{Infdi}_t + \beta_2 \text{Intrade}_t + e_t \quad (1)$$

Modelde; t zamanı, Ingdp kişi başına GSYH, Infdi doğrudan yabancı yatırımları, Intrade dışa açıklığı temsil ederken e_t hata terimini temsil etmektedir. Çalışmada GSYH ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki zaman serisi verileri ile incelenmektedir. Modele dışa açıklık verisi kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Araştırma 1989-2016 dönemini kapsamakta olup, veriler yıllık gözlemlerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Ayrıca verilerin doğal logaritmaları kullanılmıştır.

3. Yöntem ve Bulgular

Durağan olmayan zaman serileri ekonometrik analizlerde çoğunlukla problemler olarak nitelendirilmişlerdir. Granger ve Newbold (1974), durağan olmayan seriler kullanılarak yapılan tahminde ortaya sahte regresyonun çıkacağını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, ekonometrik analizlerde değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan olması gerekmektedir (Tarı 2002). Durağanlık genel olarak; ortalamasıyla varyansı zaman içinde sabit olan ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır şeklinde ifade edilmektedir (Gujarati, 2006). Düzey değerinde durağan olan seriler $I(0)$ olarak simgelenirken birinci farkında durağan olan seriler $I(1)$ olarak ifade edilmektedir.

Aşağıdaki tabloda çalışmada kullanılacak değişkenler için uygulanan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenler İçin ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF (Düzey)	ADF (Birinci Fark)	Sonuç
Ingdp	0.69	0.00	$I(1)$
Infdi	0.71	0.00	$I(1)$

Lntrade	0.98	0.00	I(1)
---------	------	------	------

Not: ADF testi için parantez içindeki değer AIC kriterine göre seçilen gecikme sayısını göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 11 olarak alınmıştır. Test biçimi olarak düzey değerde sabit biçimli ve trendli, farkı alınmış serilerde de sabit terimli regresyon denklemi kullanılmıştır.

ADF testinde hataların birbirinden bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayımı, hem otoregresif hem hareketli ortalama bileşenleri söz konusu olduğunda soruna yol açmaktadır. Philips (1987) ve Philips ve Perron (1988), hata terimleri arasında otokorelasyon ve değişen varyans olabileceği varsayımı altında bir birim kök testi geliştirmişlerdir. Hem otokorelasyon ve değişen varyans problemi hem de bu değişkenlerin durağanlığı hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmek için bu çalışmada ADF testine ek olarak Philips-Perron (PP) testi de uygulanmıştır. PP testlerinin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Değişkenler İçin Philips-Perron Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF (Düzye)	ADF (Birinci Fark)	Sonuç
Ingdp	0.69	0.00	I(1)
Infdi	0.71	0.00	I(1)
Intrade	0.34	0.00	I(1)

Her iki yöntemde de durağanlık testi sonuçları ele alındığında değişkenlerinin tümünün yüzde 1 anlamlılık düzeyinde düzey değerlerinde durağan değilken ilk farklarında durağan olduğu yani I(1) oldukları görülmektedir. Elde edilen birim kök test sonuçlarına göre, değişkenlerin bütünleşme derecelerinin aynı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. ARDL sınır testi yönteminde değişkenlerin I(0) veya I(1) olması gibi bir zorunluluğun olmamasıyla beraber bu yöntemle değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönemli ilişki analiz edilebilmektedir. Aynı zamanda Narayan ve Narayan'ın (2006) ve Shahbaz v.d (2012)'nin çalışmalarında ARDL sınır testi ile elde edilen test sonuçlarının diğer eşbütünleşme testlerine nazaran daha etkili ve tarafsız olduğu ve de küçük örneklerde daha tutarlı sonuçlar verdiği değinilmiştir.

Dolayısıyla özellikle küçük örneklemler olması sebebiyle bu çalışmada ARDL sınır testi yöntemi kullanılacaktır. ARDL sınır testi için kısıtlanmamış hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

$$\Delta \ln GDP_t = \beta_0 + \beta_1 \ln GDP_{t-1} + \beta_2 \ln FDI_{t-1} + \beta_3 \ln TRADE_{t-1} + \beta_4 \text{Trend} + \sum_{i=1}^p \phi_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{1i} \Delta \ln EFDI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \theta_{1i} \Delta \ln TRADE_{t-i} + e_t \quad (2)$$

Hem sabit hem de trend içeren yukarıdaki denklemin tahmin edilmesi için ilk olarak uygun gecikme uzunluğu belirlenmelidir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC), Schwarz (SBC), Hannan-Quin (HQ) gibi bilgi kriterleri kullanılmaktadır. Modelde bu bilgi kriterlerinden en küçük değere sahip olan gecikme uzunluğu kullanılmaktadır. İlgili gecikme uzunluğunda modelin otokorelasyon sorunu içermemesi gerekmektedir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinin ardından seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin varlığını tespit etmek amacıyla F istatistiklerinden yararlanılmaktadır. ARDL sınır testi yönteminde F istatistikleri Pesaran v.d (2001)'deki çalışmasındaki alt ve üst değere göre belirlenmektedir. Analizden elde edilen değer hesaplanan F istatistiği alt kritik değerinden küçük ise seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin olmadığına, üst kritik değerden büyük olması ise eşbütünlüşme ilişkisinin varlığından söz edilebilmektedir. Ancak değer alt ve üst kritik değerlerin arasında yer alıyorsa bu durumda eşbütünlüşme konusunda herhangi bir karar verilememektedir.

Yukarıda yer alan denklem için sıfır hipotezi seriler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin var olmadığı yönünde tanımlanmaktadır. Sıfır hipotezi çalışmada trend ve seviye değişkenlerin bir bütün olarak sıfıra eşit olmadıklarını test eden F istatistiği ile analiz edilecektir. Sınır testi sonucu değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisi elde edildiği takdirde değişkenlere ait uzun dönem ve kısa dönem ilişkilerini belirlemek için ARDL modelleri tanımlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak gecikme uzunluğu ve sınır testi sonuçları tablolar halinde verilecek ardından eşbütünlüşme ilişkisi elde edildiği takdirde uzun ve kısa dönem ARDL modelinin tahmin sonuçlarına yer verilecektir.

Tablo 3:Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

P	AIC	SBC	B-G Testi
1	-0.96	-0.69	0.10
2	-0.89	-0.46	0.22
3	-0.73	-0.15	0.88

*, Tabloda P, gecikme sayısını; AIC, Akaike ve SBC, Schwarz-Bayesian Bilgi Kriterini temsil etmektedir. *B- G testi; Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Bu çalışmada sınır testi için maksimum gecikme uzunluğu 4 olarak alınmış olup, AIC ve SBC bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Seçilen gecikme uzunluğunda otokorelasyon sorunu söz konusu değildir. İlgili gecikme uzunluğu belirlendikten sonra sınır testi yöntemiyle seriler arasındaki eşbütünlük ilişkisi araştırılmıştır. Tabloda sınır testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistiği	Alt Sınır (%5)	Üst Sınır (%5)
2	3.03	1.95	3.02

*k, denklemdeki bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001)'deki Tablo C1(i)'ten elde edilmiştir. F istatistiği, Sabitli-trendli modeldeki gecikmeli seviye değişkenleri ile trend değişkenine ait katsayıların, bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığının test edilmesi sonucu elde edilen F istatistiğidir

Tabloda yer alan değerler incelendiğinde değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin var olduğu görülmektedir. İlgili eşbütünlük ilişkisi elde edildikten sonra ARDL

modelinde değişkenler arasında uzun ve kısa dönem ilişkisi incelenecektir. Bu bağlamda aşağıdaki denklem ARDL hata düzeltme modeli ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi göstermektedir:

$$\ln GDP_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \varphi_{1i} \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{1i} \ln FDI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \theta_{1i} \ln TRADE_{t-i} + \mu_t \quad (3)$$

Çalışmada gecikme uzunluğunun belirlenmesinde SBC bilgi kriteri kullanılmıştır ve uzun dönem tahmin edilen modelin ARDL modeli olduğu sonucuna varılmıştır. Aşağıdaki tabloda ilgili modelden elde edilen katsayılara ve tanısal testlere yer verilmiştir.

Tablo 6: ARDL Modeli Tahmin Sonuçları

Uzun Dönem Katsayılar		
Değişkenler	Katsayılar	Prob Değeri
lnfdi	0.39	0.00
lntrade	1.00	0.15

Tabloda görüldüğü üzere LNFDI değişkeninin katsayısının istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla beraber LNTRADE değişkeninin katsayısı ise %10 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı değilken, %15 önem düzeyinde istatistiki olarak anlamlıdır. Bu durum Türkiye’de 1989-2016 yılları arasında GSYH’de meydana gelen artışta doğrudan yabancı sermaye yatırımların pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Modelin tanısal test sonuçları ele alındığında modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorununun olmadığı ve hata teriminin normal dağıldığı görülmektedir. Bu sonuçlar modelin tahmin sonuçlarının güvenilirliğinde önem arz etmektedir.

Tablo 7: ARDL Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Prob Değeri
DLNFDI	0.11	0.05

DLNTRADE	-0.72	0.01
C	-0.001	9642
ECMT(-1)	-0.31	0.00

Tablodaki sonuçlar değerlendirildiğinde ilgili değişkenlerin uzun dönem katsayılarına benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Buna göre LNFDI ve LNTRADE katsayısı istatistiki olarak anlamlıdır. Buna ek olarak ECMT(-1) katsayısı -0.31 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla hata düzeltme teriminin beklenen şekilde istatistiki olarak anlamlı ve negatif işaretlidir. Bu sonuç kısa dönemde meydana gelen sapmaların yüzde 30'nun bir sonraki dönemde düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı anlamına gelmektedir.

Sonuç

Çalışmanın bulguları, Türkiye'de 1989-2016 yılları arasında GSYH'de meydana gelen artışta doğrudan yabancı sermaye yatırımların pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Literatürdeki De Soysa ve Oneal (1999), Assanie ve Singleton (1999), Lensink ve Morrissey (2001), Ayashagba ve Abachi (2002), Kumar ve Pradhan (2002), Erdal ve Tatoğlu (2002), Alfaro vd. (2003), Batmaz ve Tunca (2005), Ledyeva ve Linden (2006), Udo ve Obiora (2006), Roy ve Berg (2006), Prasad vd. (2007), Şen ve Ozan (2010), Ekinci (2011) çalışmaları bu sonucu desteklemektedir.

Uygulama sonuçlarından hareketle, Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında farklı derecelerde de olsa, bir ilişkinin var olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede Türkiye, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gibi doğrudan yabancı yatırımlardan azami faydayı sağlayacak politikalar geliştirmeli ve hedefler belirlemelidir. Doğrudan yabancı yatırımların ise ülkenin özellikle fiziksel sermaye stokuna ve istihdamına yapmış olduğu katkılardan dolayı ekonomik büyümeyi desteklediği söylenebilir. Bu yüzden, önemli bir büyüme potansiyeli sahip olan Türkiye'nin, bu potansiyeli harekete geçirebilmesi için; makroekonomik ve siyasi istikrarın sürekli ve kalıcı bir şekilde sağlanması, sermaye birikiminin hızlandırılması, bilimsel ve teknolojik faaliyetlerin derinleştirilerek

yaygınlaştırılması gerekmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların ev sahibi ülkenin sermaye stokunu artırdığı, yeni teknolojilerin kullanımına imkan tanıdığı, yönetim ve bilişim alanlarında ülkeye katkı sağladığı ve bütün bunların da ülkenin üretim kapasitesini artırdığı dikkate alındığında, ekonomik büyüme ve ekonomik istikrara sağlayacağı olumlu etki göz ardı edilemeyecektir.

Kaynakça

- Açıklan, S., Gül, E., & Yaşar, E. (2006). Ücretler ve büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 271-282.
- Alagöz, M., Erdoğan, S. & Topallı, Nurgül (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992-2007. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 79-89.
- Alfaro, L., Chanda, A., Özcan, Ş. K. & Sayek, S. (2003). FDI and Economic Growth: The Role of Local Financial Markets. *Forthcoming Journal of International Economics*, 56-78.
- Ayashagba, G. I., & Abachi, P. I. (2002). The impact of foreign Direct investment (FDI) on Economic Growth of the less Developed Countries (LDCs): A case of Nigeria (1980-1997). *Journal of economic and social research*, 1(1), 108-125.
- Batmaz, N. & Tunca, H. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye* (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Blomstrom, M., & Kokko, A. (1997). Regional integration and foreign direct investment (No. w6019). National Bureau of Economic Research.
- Bornschieer, V. (1980). Multinational Corporations and Economic Growth: A Cross-National Test of the Decapitalisation Thesis. *Journal of Development Economics*, 7, 191-210.
- Bornschieer, V. & Christopher, C. (1985). *Transnational Corporations and Underdevelopment*, New York: Praeger.
- De Soysa, I. & Oneal, J. (1999). Boon or Bane? Reassessing the Effects of Foreign and Domestic Capital on Economics Growth. *American Sociological Review*, 65, 766-782.
- Ekinci, A. (2005). *Çin,Yabancı Sermaye ve Türkiye* (1. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.

- Erdal, F. & Tatoğlu, E. (2002). Locational Determinants of Foreign Direct Investment in an Emerging Market Economy: Evidence from Turkey. *Multinational Business Review*, 10, 1-7
- Granger E. & Newbold P., (1974). Spurious Regression in Econometrics, *Journal of Econometrics*, 111-120.
- Gujarati, D. N (2006). *Temel Ekonometri*, (Çev: Ümit Senesen, Gülay Günlük Senesen), Literatür Yayıncılık., 726.
- Karimi, M. S., & Yusop, Z. (2009). FDI and economic growth in Malaysia.
- Kumar, N., & Pradhan, J. P. (2002). Foreign direct investment, externalities and economic growth in developing countries: Some empirical explorations and implications for WTO negotiations on investment. *RIS Discussion Papers*, 27, 2002.
- Mohey-ud-din, G. (2006). Impact of Foreign Capital Inflows on Economic Growth in Pakistan (1975-2004). *Journal of Independent Studies and Research*, 1(5), 24-29.
- Narayan, P.K., Narayan, S. (2006). Savings Behaviour in Fiji: An Empirical Assessment Using the ARDL Approach to Cointegration, *International Journal of Social Economics*, 33(7), 468-480.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., Smith, R.J. (2001). Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C. B. (1987a). Time Series Regression With A Unit Root, *Econometrica*, 55 (2), 277-301.
- Phillips, P. C. B. & P. Perron(1988). Testing For A Unit Root in Time Series Regression, *Biometrika*, 75(2), 335-346.
- Prasad, E., Rajan, R. G. & Subramanian, A. (2007). Foreign Capital and Economic Growth. *NBER Working Papers* 13619, 10(02), 277-280.
- Roy, A. G. ve Van, H. F. (2006). Foreign Direct Investment and Economic Growth:A Time-Series Approach. *Global Economy Journal*, 6, 7-20.

- Saatçiođlu, C. (2003). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. <http://www.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/61%20MAL%DD%20%C7%D6Z%DCM/18-61%20CEM%20SAAT%C7%DDO%D0LU.doc> Erişim Tarihi: (12.03.2011).
- Seyidođlu H. (2003). Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama (15. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Şen, A. ve Karagöz, M. (2005). Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracata Etkisi. Sosyal Siyaset Konferansları, 50. Kitap, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı, 1063-1076.
- Şen, A. ve Saray, M. O. (2010). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Veri Analizi. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 22-30.
- Tarı, R. (2002). Ekonometri (2.Basım), İstanbul: Alfa Yayınları., 376.
- Udo, E. A. ve Obiora, I. K. (2006). Determinants of Foreign Direct Investment and Economic Growth in the West African Monetary Zone: A System Equations Approach. University of Ibadan.
- Yılmazer, M. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 8 (1), 241-260.

**DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ETKİLEYEN EKONOMİK FAKTÖRLER:
TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ**

YRD. DOÇ. DR. OKTAY KIZILKAYA

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, okizilkaya@ahievran.edu.tr

ARŞ. GÖR. EMRAH SOFUOĞLU

Ahi Evran Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, emrahsofuoglu@gmail.com

Özet

Küreselleşme süreci ile beraber doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomilerine yapmış oldukları katkılar tartışılmaktadır. Ülkeler ekonomileri ise, söz konusu yatırımları büyüme sürecinde beklenen olumlu etkiden dolayı daha çok çekme çabası içerisine girmişlerdir. Bu durum ev sahibi ülkeler arasındaki rekabeti artırmış ve ülkeleri yabancı yatırımcının önemseydiği bazı politik ve ekonomik şartları yerine getirmesi için zorlamıştır. Türkiye ekonomisi son yıllarda doğrudan yabancı yatırım alan bir ülke olarak bilinmektedir. Çalışmada makroekonomik göstergeler olarak ekonomik büyüme ve dışa açıklığın doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaçla çalışmada 1990-2016 dönemi ele alınarak, ARDL sınır testi yönteminden yararlanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, uzun dönemde, Türkiye’de ekonomik büyüme doğrudan yatırımları pozitif etkilemektedir. Dışa açıklığın ise katsayısı istatistiki olarak anlamlı değildir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ekonomik Büyüme, Dışa Açıklık, Zaman Serisi.

Giriş

Ev sahibi ülkeye yapmış olduğu katkılardan dolayı literatürde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi artırdığı kabul edilmektedir. Bu sebeple, özellikle gelişmekte olan ülkeler bu yatırımları daha çok çekme çabası içerisindeyler. Doğrudan yabancı yatırımlar temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Çok uluslu bir şirketin merkezinin bulunduğu ülke dışındaki ülkelerde, yapmış oldukları yatırım kararlarını etkileyen ekonomik, sosyal ve politik faktörler bulunmaktadır.

UNCTAD 1998 yılında yayınlamış olduğu raporda uluslararası doğrudan yatırımların belirleyicilerini i)ev sahibi ülkedeki ekonomik şartlar ii)özel sektör, ticaret, sanayi ve yabancı yatırımlara yönelik hükümet politikaları (politik faktörler) ve iii)çok uluslu şirketlerin yatırım stratejileri olarak özetlemektedir. Rapordaki ev sahibi ülkedeki ekonomik faktörlerden pazar büyüklüğü ve kişi başına gelir, pazarın büyüme hızı, bölgesel ve global ekonomi ile bütünleşmesi, tüketici tercihleri ve pazarın yapısı kastedilmektedir. UNCTAD'a göre; politik faktörler arasında siyasi istikrar, ülkeye giriş ve faaliyet kanunları, şubelere karşı tutum, rekabet ve şirket birleşmesine ilişkin düzenlemeler, yabancı sermaye ile ilgili uluslararası anlaşmalar ve özelleştirme politikaları, yatırım fırsatları ve teşvikleri, yolsuzluk ve rüşvet, yatırım sonrası hizmetler gibi konular önem arz etmektedir. Çok uluslu şirketlerin yatırım stratejilerini ise hammadde kaynakları, düşük ücretli vasıfsız işgücü, vasıflı işgücü ve fiziksel alt yapı etkilemektedir.

Kutal (1982) ve Glassman (1999), yabancı yatırımların karar verme sürecindeki temel faktörleri, yatırımcı ülkeyi yatırım yapmaya iten faktörler ve yatırım için seçilecek ülkeyi yatırım için cazip kılan faktörler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kutal(1982) ve Glassman (1999), itici ve çekici güçler olarak nitelendirdikleri bu faktörleri şu şekilde sıralamaktadır: Kutal (1982)'a göre; itici güçler, iç piyasa koşullarının yetersizliği, mevcut pazarları muhafaza endişesi, üretilen malların uluslararası niteliği, yatırımcı ülkede ücretlerin yüksek, diğer sosyal hakların gelişmiş olması, yatırımcı ülkenin vergi mevzuatı, yatırımcı ülkenin yeniden ithal kolaylıkları sağlaması, yatırımcı ülkede üretimin daha rasyonel işletmecilik uygulamasına imkan vermemesi gibi faktörlerdir. Glassman (1999); itici güçleri, teknoloji, marka ve benzeri firmaya özgü avantajlar, içselleştirme avantajları, oligopolcü tepki ve dış ticaret politikası gibi

faktörler olarak sıralamaktadır. Kotal (1982)'a göre; çekici güçler olarak, ev sahibi ülkenin geniş bir pazara sahip olması, ev sahibi ülkenin himayeci tedbirleri, ev sahibi ülkede işgücünün ucuz olması ve kamu otoritelerince sağlanan avantajlar etkili olmaktadır. Glassman (1999) ise, çekici güçler olarak, ucuz enerji, doğal kaynaklar ve benzeri bölgesel avantajlar, yatırım, vergi, altyapı teşvikleri ve benzeri politik bölgesel avantajların önemli olduğunu savunmaktadır.

Dunning (1958), Vernon (1966), Caves (1971), Hymer (1976), Buckley and Casson (1976), Dunning (1977, 1988), Rugman (1980) ve Hennart (1989) tarafından geliştirilen ve literatürde OLI modeli olarak bilinen teori de doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini açıklamaya çalışmaktadır. Çok uluslu şirketlerin yabancı pazarlarda değer yaratan faaliyetlerini açıklamaya çalışan bu yaklaşım, firmaların uluslararası yatırımlarına belli şartlar yerine geldiğinde karar verdiklerini öne sürmektedir. Söz konusu teori, çok uluslu şirketlerin yabancı pazarlarda değer yaratan faaliyetlerinin hayata geçmesini, yapısı ve niteliklerini bazı şartların tatmin edilmesine bağlamıştır. Bu şartlar, OLI' yi oluşturan unsurlar (O, L ve I) olarak üç tür avantaj grubudur. Buna göre O (ownership); yönetim becerisi, yenilik kapasitesi, önemli süreçlere sahip olmak, tanınmış markalara sahip olmak gibi üstünlükleri, işletmenin yalnız kendisinde bulunan üretim ayrıcalıklarını açıklamaktadır. I (internalization); içselleştirme üstünlüklerini, diğer bir deyişle, şirketin bir piyasaya neden başka yollarla değil de doğrudan yatırım şeklinde gireceğini açıklamaktadır. L (location) ise, konumla ilgili üstünlükleri yani yatırımın yapılacağı piyasayla ilgili üstünlükleri açıklamaktadır. Buna örnek olarak ,yabancı pazarlardaki vergi avantajları, sağlam altyapı, uluslararası ulaşım ve iletişim maliyetleri ile üretim faktör kalitelerindeki farklılıklar gösterilebilir. Öte yandan yatırım yapılacak ülkenin konumu (L) yatırımın karlılığını artıracak özellikte olması gerekir. Bunun için makro ekonomik koşulların uygun olması gerekmektedir. Örneğin; ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmış olması, dengeli bir kur, faiz ve fiyat politikası izlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yatırım yapılacak ülkenin konumu, ticari kısıtlamaların üstesinden gelme ve ev sahibi ülke politikalarından dolayı ortaya çıkan bölgesel avantajlar ile ilişkilendirilmektedir ((Oxelheim vd. , 2001; Smarzyńska, 2002; Yeşil, 2010).

Literatürde ekonomik faktörler olarak ekonomik büyüme ve dışa açıklığın doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkinliğini belirlemeyi amaçlayan çalışmalar incelendiğinde farklı sonuçların olduğu görülmektedir. Bandera ve White (1972), Lunn (1980), Schneider ve Frey

(1985), Culem (1988), Billington (1999), Nonnemberg ve De Mendonça (2004), Demirhan ve Masca (2008), Ceviş ve Çamurdan (2009) ekonomik büyümenin doğrudan yatırımlar üzerinde pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşırken, Nigh (1988) ve Tsai (1994) çalışmaları ise negatif bir etki üzerinde odaklanmaktadır. Dışa açıklığın doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde; Kravis ve Lipsey(1982), Culem(1988), Edwards(1990), Pistoresi(2000), Yapraklı (2006), Demirhan ve Masca (2008) çalışmaları dışa açıklığın doğrudan yabancı yatırımları pozitif etkilediğini, Schmitz ve Bieri (1972), Wheeler ve Mody (1992) çalışmaları ise negatif etkilediğini gözlemlemiştir.

Ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde doğrudan yabancı yatırımların öneminin farkında olan Türkiye yukarıda bahsi geçen koşulları sağlamaya çalışmakta, çeşitli yasal düzenlemeler ile uluslararası doğrudan yatırımlar için cazip bir ülke konumuna gelmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada makro ekonomik faktörler olarak ekonomik büyüme ve dışa açıklığın doğrudan yatırımlar üzerindeki etkisi zaman serileri analiz yöntemi kullanılarak test edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde konu kapsamında teorik ve ampirik literatür hakkında bir kısım bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde model ve veri seti tanıtılmış, ikinci bölümde ise ampirik analiz bulgularına yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise ampirik bulgular değerlendirilmiş ve bir kısım politika önermelerinde bulunulmuştur.

1. Model ve Veri Seti

Ampirik analizde kullanılan model şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$fdi = \beta_0 + \beta_1 gsyh_t + \beta_2 trade_t + e_t \quad (1)$$

Modelde; t zamanı, gdp kişi başına GSYH, fdi doğrudan yabancı yatırımları, trade dışa açıklığı temsil ederken e_t hata terimini temsil etmektedir. Çalışmada GSYH ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki zaman serisi verileri ile incelenmektedir. Modele dışa açıklık verisi kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Araştırma 1990-2016 dönemini kapsamakta olup, veriler yıllık gözlemlerden oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir.

2. Yöntem ve Bulgular

Durağan olmayan zaman serileri ekonometrik analizlerde çoğunlukla problemliler olarak nitelendirilmişlerdir. Granger ve Newbold (1974), durağan olmayan seriler kullanılarak yapılan tahminde ortaya sahte regresyonun çıkacağını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla,

ekonometrik analizlerde değişkenler arasında anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için analizi yapılan serilerin durağan olması gerekmektedir (Tarı 2002). Durağanlık genel olarak; ortalamasıyla varyansı zaman içinde sabit olan ve iki dönem arasındaki ortak varyansı, bu ortak varyansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için durağandır şeklinde ifade edilmektedir (Gujarati, 2006). Düzey değerinde durağan olan seriler I(0) olarak simgelenirken birinci farkında durağan olan seriler I(1) olarak ifade edilmektedir.

Tablo 1’de çalışmada kullanılacak değişkenler için uygulanan Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 1 : Değişkenler İçin ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF (Düzey)	ADF (Birinci Fark)	Sonuç
FDI	0.51	0.01	I(1)
GDP	0.93	0.00	I(1)
TRADE	0.13	0.02	I(1)

Not: ADF testi için parantez içindeki değer AIC kriterine göre seçilen gecikme sayısını göstermektedir. Maksimum gecikme uzunluğu 11 olarak alınmıştır. Test biçimi olarak düzey değerinde sabit biçimli ve trendli, farkı alınmış serilerde de sabit terimli regresyon denklemi kullanılmıştır.

ADF testinde hataların birbirinden bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayımı, hem otoregresif hem hareketli ortalama bileşenleri söz konusu olduğunda soruna yol açmaktadır. Philips (1987) ve Philips ve Perron (1988), hata terimleri arasında otokorelasyon ve değişen varyans olabileceği varsayımı altında bir birim kök testi geliştirmişlerdir. Hem otokorelasyon ve değişen varyans problemi hem de bu değişkenlerin durağanlığı hakkında daha sağlıklı bilgi edinebilmek için bu çalışmada ADF testine ek olarak Philips-Perron (PP) testi de uygulanmıştır. PP testlerinin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo2: Değişkenler İçin Philips-Perron Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF (Düzey)	ADF (Birinci Fark)	Sonuç
FDI	0.44	0.02	I(1)
GDP	0.93	0.00	I(1)
TRADE	0.11	0.00	I(1)

Her iki yöntemde de durağanlık testi sonuçları ele alındığında değişkenlerinin tümünün yüzde 1 anlamlılık düzeyinde düzey değerlerinde durağan değilken ilk farklarında durağan olduğu yani I(1) oldukları görülmektedir. Elde edilen birim kök test sonuçlarına göre, değişkenlerin bütünleşme derecelerinin aynı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. ARDL sınır testi yönteminde değişkenlerin I(0) veya I(1) olması gibi bir zorunluluğun olmamasıyla beraber bu yöntemle değişkenler arasında hem kısa hem de uzun dönemli ilişki analiz edilebilmektedir. Aynı zamanda Narayan ve Narayan'ın (2006) ve Shahbaz v.d (2012)'nin çalışmalarında ARDL sınır testi ile elde edilen test sonuçlarının diğer eşbütünleşme testlerine nazaran daha etkili ve tarafsız olduğu ve de küçük örneklerde daha tutarlı sonuçlar verdiği de değinilmiştir. Dolayısıyla özellikle küçük örneklemlerde daha tutarlı sonuçlar verdiği de değinilmiştir. Dolayısıyla özellikle küçük örneklemlerde daha tutarlı sonuçlar verdiği de değinilmiştir. Dolayısıyla özellikle küçük örneklemlerde daha tutarlı sonuçlar verdiği de değinilmiştir. Dolayısıyla özellikle küçük örneklemlerde daha tutarlı sonuçlar verdiği de değinilmiştir.

$$\Delta \ln FDI_t = \beta_0 + \beta_1 \ln GDP_{t-1} + \beta_2 \ln TRADE_{t-1} + \beta_4 \text{Trend} + \sum_{i=1}^p \phi_{1i} \Delta \ln FDI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{1i} \Delta \ln GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^p \theta_{1i} \Delta \ln TRADE_{t-i} + e_t \quad (2)$$

Hem sabit hem de trend içeren yukarıdaki denklemin tahmin edilmesi için ilk olarak uygun gecikme uzunluğu belirlenmelidir. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC), Schwarz (SBC), Hannan-Quin (HQ) gibi bilgi kriterleri kullanılmaktadır. Modelde bu bilgi kriterlerinden en küçük değere sahip olan gecikme uzunluğu kullanılmaktadır. İlgili gecikme uzunluğunda modelin otokorelasyon sorunu içermemesi gerekmektedir. Gecikme

uzunluğunun belirlenmesinin ardından seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmek amacıyla F istatistiklerinden yararlanılmaktadır. ARDL sınır testi yönteminde F istatistikleri Pesaran v.d (2001)'deki çalışmasındaki alt ve üst değere göre belirlenmektedir. Analizden elde edilen değer hesaplanan F istatistiği alt kritik değerinden küçük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığına, üst kritik değerden büyük olması ise de eşbütünleşme ilişkisinin varlığından söz edilebilmektedir. Ancak değer alt ve üst kritik değerlerin arasında yer alıyorsa bu durumda eşbütünleşme konusunda herhangi bir karar verilememektedir.

Denklem 2 için sıfır hipotezi seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olmadığı yönünde tanımlanmaktadır. Sıfır hipotezi çalışmada trend ve seviye değişkenlerin bir bütün olarak sıfıra eşit olmadıklarını test eden F istatistiği ile analiz edilecektir. Sınır testi sonucu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi elde edildiği takdirde değişkenlere ait uzun dönem ve kısa dönem ilişkilerini belirlemek için ARDL modelleri tanımlanmaktadır. Bu nedenle çalışmada ilk olarak gecikme uzunluğu ve sınır testi sonuçları tablolar halinde verilecek ardından eşbütünleşme ilişkisi elde edildiği takdirde uzun ve kısa dönem ARDL modelinin tahmin sonuçlarına yer verilecektir.

Tablo 3:Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

P	AIC	SBC	B-G Testi
1	10.87	11.16	0.38
2	10.79	11.22	0.02
3	11.09	11.68	0.00

*, Tabloda P, gecikme sayısını; AIC, Akaike ve SBC, Schwarz-Bayesian Bilgi Kriterini temsil etmektedir. *B- G testi; Breusch-Godfrey Otokorelasyon Testi olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Bu çalışmada sınır testi için maksimum gecikme uzunluğu 3 olarak alınmış olup, SBC bilgi kriterlerine göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. Seçilen gecikme uzunluğunda otokorelasyon sorunu söz konusu değildir. İlgili gecikme uzunluğu belirlendikten sonra sınır testi yöntemiyle seriler arasındaki eşbütünlüşme ilişkisi araştırılmıştır. Tabloda sınır testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo4: Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistiği	Alt Sınır (%5)	Üst Sınır (%5)
2	3.77	1.95	3.02
*k, denklemdeki bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001)'deki Tablo C1(i)'ten elde edilmiştir. F istatistiği, Sabitli-trendli modeldeki gecikmeli seviye değişkenleri ile trend değişkenine ait katsayıların, bir bütün olarak sıfırdan farklı olup olmadığının test edilmesi sonucu elde edilen F istatistiğidir			

Tablo 4'de yer alan değerler incelendiğinde değişkenler arasında eşbütünlüşme ilişkisinin var olduğu görülmektedir. İlgili eşbütünlüşme ilişkisi elde edildikten sonra ARDL modelinde değişkenler arasında uzun ve kısa dönem ilişkisi incelenecektir. Bu bağlamda aşağıdaki denklem ARDL hata düzeltme modeli ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi göstermektedir:

$$FDI_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \varphi_{1i} GDP_{t-i} + \sum_{i=0}^p \beta_{1i} TRADE_{t-i} + \mu_t \quad (3)$$

Çalışmada gecikme uzunluğunun belirlenmesinde SBC bilgi kriteri kullanılmıştır ve uzun dönem tahmin edilen modelin ARDL modeli olduğu sonucuna varılmıştır. Aşağıdaki tabloda ilgili modelden elde edilen tahmin sonuçlarına testlere yer verilmiştir.

Tablo 5: ARDL Modeli Tahmin Sonuçları

Uzun Dönem Katsayılar		
Değişkenler	Katsayılar	Prob Değeri
GDP	2.03	0.08
TRADE	2.95	0.56

Tablo 5’de görüldüğü üzere GDP değişkeninin katsayısının istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye’de 1990-2016 yılları arasında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında meydana gelen artışta GSYH’nin pozitif bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: ARDL Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Prob Değeri
DGDP	4.06	0.02
DTRADE	4.09	0.07
C	-3.40	0.75
ECMT(-1)	-0.36	0.03

Tablo 6’daki sonuçlar değerlendirildiğinde ilgili değişkenlerin uzun dönem katsayılarına benzer sonuçlar verdiği görülmektedir. Buna göre GSYH ve TRADE katsayısı istatistiki olarak anlamlıdır. GSYH’da ve dışa açıklıkta meydana gelen artış Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını da arttırmaktadır. Buna ek olarak ECMT(-1) katsayısı -0.36 olarak elde edilmiştir. Dolayısıyla hata düzeltme teriminin beklenen şekilde istatistiki olarak anlamlı ve negatif işaretlidir. Bu sonuç kısa dönemde meydana gelen sapmaların yüzde 36’sının bir sonraki dönemde düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı anlamına gelmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri ele alınarak söz konusu değişkenlerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada söz konusu etkiyi test edebilmek için 1990-2016 dönemi incelenmiş, ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Birim kök testi sonuçlarına göre değişkenler düzey değerinde durağan değil iken birinci farklarında durağandır. Bu aşamadan sonra değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi elde edilmiştir. Eşbütünleşme ilişkisi elde edildikten sonra uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Buna göre kısa dönemde

Türkiye’de ekonomik büyüme ve dışa açıklık doğrudan yabancı yatırımları arttırmaktadır. Uzun dönemde ise dışa açıklık değişkeninin katsayısı istatistiki olarak anlamlıdır değildir, ancak ekonomik büyüme doğrudan yabancı yatırımları arttırmaktadır. Son olarak hata düzeltme modeli tahmin sonuçlarında, kısa dönemde meydana gelen sapmaların yüzde 36’sının bir sonraki dönemde düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir ülkenin gelişiminde önemli bir paya sahiptir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ev sahibi ülkeye teknoloji transferi ve yönetim becerisi transfer edilmektedir. Bununla beraber istihdama da katkı sağlanmaktadır. Bu anlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını artıracak teşvikler uygulanmalıdır. Ev sahibi ülkede uygulanacak teşvik politikaları, vergi indirimleri ve etkin bir bürokratik işleyiş doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artmasına katkıda bulunacaktır. Bununla beraber demokrasi seviyesi, hukukun üstünlüğü, siyasi ve ekonomik özgürlükler doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişinde önemli bir etkisi olduğu unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Batmaz, N., & Tekeli, S. (2009). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye örneği (1996-2006). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Billington, N. (1999). The location of foreign direct investment: an empirical analysis. *Applied economics*, 31(1), 65-76.
- Cevis, I., & Çamurdan, B. (2009). The economical determinants of foreign direct investment (FDI) in developing countries and transition economies. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 4(3), 3C0015.
- Chakrabarti A. (2001). The determinants of foreign direct investment: sensitivity analyses of cross-country regressions. *Kyklos*, 54, 89-113.
- Culem, C. G. (1988). The locational determinants of direct investments among industrialized countries. *European economic review*, 32(4), 885-904.
- Çiftci, F., & Yildiz, R. (2015). Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi/The Economic Determinants of Foreign

- Direct Investment: A Time Series Analysis on the Turkish Economy. *Business and Economics Research Journal*, 6(4), 71.
- Demirhan, E., & Masca, M. (2008). Determinants of foreign direct investment flows to developing countries: a cross-sectional analysis. *Prague economic papers*, 4(4), 356-369.
- Glassman, J. (1999). State power beyond the territorial trap: the internationalization of the state. *Political geography*. 18(6), 669-696.
- Granger E., Newbold P., (1974) "Spurious Regression in Econometrics", *Journal of Econometrics*, ss.111-120
- Gujarati, D. N (2006); "Temel Ekonometri", (Çev: Ümit Senesen, Gülay Günlük Senesen), *Literatür Yayıncılık.*, ss.726.
- Kutal, G. (1982). Multinational Corporations in Terms of Industrial Relations, in Turkish, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Lunn, J. (1980). Determinants of US direct investment in the EEC: further evidence. *European economic review*, 13(1), 93-101.
- Narayan, P.K., Narayan, S. (2006), "Savings Behaviour in Fiji: An Empirical Assessment Using the ARDL Approach to Cointegration, *International Journal of Social Economics*", 33(7), 468-480.
- Nonnemberg, M. B., & de Mendonça, M. J. C. (2004). The determinants of foreign direct investment in developing countries. In *Anais do XXXII Encontro Nacional de Economia [Proceedings of the 32th Brazilian Economics Meeting] (No. 061)*. ANPEC-Associação Nacional dos Centros de Pósgraduação em Economia [Brazilian Association of Graduate Programs in Economics].
- Oxelheim, L., Randøy, T., & Stonehill, A. (2001). On the treatment of finance-specific factors within the OLI paradigm. *International Business Review*, 10(4), 381-398.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., Smith, R.J. (2001), " Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C. B. (1987a), "Time Series Regression With A Unit Root", *Econometrica*, 55 (2), 277-301.

- Phillips, P. C. B., P. Perron(1988), "Testing For A Unit Root in Time Series Regression", *Biometrika*, 75(2), 335-346.,
- Schneider, F., & Frey, B. S. (1985). Economic and political determinants of foreign direct investment. *World development*, 13(2), 161-175.
- Tarı, R. (2002), "Ekonometri (2.Basım)", *İstanbul: Alfa Yayınları.*, ss.376.
- Tsai, P.-L. (1994). Determinants of foreign direct investment and its impact on economic growth. *Journal of Economic Development*, 19(1), 137-163.
- UNCTAD. (1998). *World Investment Report 1998-Trends and Determinants*. New York and Cenova: United Nations.
- Schmitz, A., & Bieri, J. (1972). EEC tariffs and US direct investment. *European Economic Review*, 3(3), 259-270.
- Smarzynska, B. K. (2002). The composition of foreign direct investment and protection of intellectual property rights: Evidence from transition economies (Vol. 2786), World Bank Publications.
- Yapraklı, S. (2006). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların ekonomik belirleyicileri üzerine ekonometrik bir analiz. *DEÜ İİBF Dergisi*, 21(2), 23-48.
- Yeşil, S. (2010). Küreselleşme ve işletmelerin küreselleşme süreçleri: karşılaşılan fırsatlar ve tehditler. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Wheeler, D., & Mody, A. (1992). International investment location decisions: The case of US firms. *Journal of international economics*, 33(1

**KÜLTÜREL MİRASIMIZ MEKİKLİ DOKUMALAR:
KARACASU ETNOĞRAFYA MÜZESİ ÖRNEĞİ**

OKT. SAADET NİHAL COŞKUN

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, coskunn@adu.edu.tr

ÖĞR. GÖR. DR. AYLİN DİLEK

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, adilek@adu.edu.tr

ÖZET

Toplumların varlığının ve kültürünün önemli bir göstergesi, insanlık tarihine yaptıkları olumlu katkılar ve bıraktıkları eserlerdir. Anadolu’da yaygın olarak kullanılmış olan geleneksel mekikli dokumalar da geçmiş ile günümüz arasında köprülerin kurulmasına olanak sağlayan değerlerimizdir.

Tarihi değerlerimiz ile kültürümüzü yansıtan ve günümüze ışık tutan müzelerde mekikli dokumaların eski örneklerinin derlenmesi, belgelenmesi ve sergilenmesinin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Osmanlı sarayının 1550’li yıllarda Aydın sancağından 200 adet kilim sipariş etmesi, zamanında Karacasu’nun dokumacılıkta önemli merkezlerden biri olduğunu göstermektedir. Karacasu’da 1940’lı yıllarda mekikli dokumacılık ekonomik olduğu kadar tarihi, kültürel ve sosyal öneme de sahip olmuştur. Bu yörede el tezgâhlarında dokunan mekikli dokuma kumaşlar, Karacasu bezi ismi ile tanınmaktadır.

Bu çalışmada Karacasu Etnografya Müzesinde sergilenen Karacasu bezi örnekleri incelenmiştir. Tümdengelim çalışma modeli izlenmiş ve verilerin elde edilmesinde alan araştırması, gözlem ve söyleşi teknikleri kullanılmıştır. Bu alanda hazırlanmış görsel ve yazılı kaynaklar taranmıştır. Karacasu Etnografya Müzesindeki envanter kayıtlarına bağlı kalarak Karacasu bezi ve bu bezden yapılan ürünler incelenmiş ardından fotoğflanarak belgelenmiştir. Mekikli dokuma üretiminde uzun yıllar dokumanın merkezi denilebilecek bir düzeyde iken, bugün sadece Karacasu Etnografya Müzesinde görülebilen mekikli bez dokumaların kullanım alanları açısından sınıflandırması yapılmıştır.

Sonuç olarak zamanla mekikli dokumaların önemini kaybettiği gözlemlenmiştir. Üretimi hem kolay hem de ekonomik olduğu için bu dokumaların yerine makine dokumaları tercih edilmiştir. El emeği göz nuru mekikli el dokumalara hak ettiği değer verilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekikli Dokuma, Kültürel Miras, Müze, Karacasu

GİRİŞ

Tarihi kentler ve dokuların, kültürel peyzajların, anıtsal yapıların, sivil mimari örneklerin ve arkeolojik alanların kültürel mirasın önemli değerleri olduğu kaçınılmazdır. Ancak en az onlar kadar dil, gelenek, görenek, el sanatları, sikke, elyazması kitap, semboller, edebiyat, yemek, müzik, dans, ritüeller gibi yaşayan değerler de kültürel mirasın önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Aydın İli ve ilçelerinde bulunan, kültürel mirasın zengin örnekleri Anadolu öncesi Türk kültürünün üzerindeki etkileri bakımından dikkat çekicidir. Türk el sanatlarının eski örneklerinin derlenmesi, belgelenmesi ve müzelerde sergilenmesi kültür devamlılığının önemini artırmaktadır.

Karacasu Etnografya Müzesindeki mekikli dokuma örnekleri araştırmanın materyalini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın gerçekleşmesi için yöntem anlayışımız ışığında amaca ulaşmada gerekli araçlar olan alan araştırması, inceleme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada, tümdengelim çalışma modeli izlenmiştir. Bu alanda hazırlanmış görsel ve yazılı kaynaklar araştırılarak literatür taraması yapılmıştır. Karacasu Etnografya Müzesindeki envanter kayıtlarına bağlı kalınarak mekikli tezgahta dokunan geleneksel ürünler incelenmiş ve mekikli bez dokumaların kullanım alanları açısından sınıflandırması yapılmıştır.

KÜLTÜREL MİRAS VE DOKUMACILIK

Geleneksel el sanatları, ortak kimlik ve aidiyet duygusu gibi özellikleri ile kendini gösteren kültürel mirasın bir unsurudur. Sahip olduğu güzellikleri ile geçmişten günümüze büyük bir birikime ve zenginliğe sahiptir. Kültürel miras ise; toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimlik, kültür, tarih ile ilgili somut ve soyut değerlerin, sürekliliğinin kanıtıdır. Günümüzde yaşanan teknolojik değişim, günlük hayatta kullanılan araç ve gereçlerin hızlı bir şekilde değişimini de beraberinde getirmiştir. Genel anlamda geleneksel el sanatları, bu değişimden etkilenmiş ve önemini yitirmeye başlamıştır(Coskun, 2016:874).

Bu nedenle 1983 yılında ülkemizde 2863 numaralı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz

kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir (www.mevzuat.gov.tr/).

Kültürel miras olarak günümüze gelmiş örneklerin, yerel müzelerde tanıtılmaları yanında, ürün çeşitlerine, belgelere ve teknik özelliklerine göre sınıflandırılmaları gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir. Kültürel miras özelliği taşıyan tarihsel dokumacılık da bu kapsamda ele alınmalıdır. Çünkü insanlar, ilk çağlardan beri doğanın fiziksel koşullarından korunmak için örtünme ihtiyacı duymuşlardır. Derinin yanında ot, dal, saz gibi bitkisel maddeler kullanılarak örümcek ağı modellemesiyle hasır örgü biçimindeki dokumaları oluşturmuşlardır. Daha sonra yerleşik hayata geçilmesiyle bazı hayvanların evcilleştirilmesi ve yünlerinin eğrilmesi ile dokumacılık ortaya çıkmıştır. Tarihi değerlerimiz ile kültürümüzü yansıtan ve günümüze ışık tutan müzelerde mekikli dokumaların eski örneklerinin derlenmesi, belgelenmesi ve sergilenmesinin önemi gün geçtikçe artmaktadır

KARACASU DOKUMACILIĞI

Aydın İli Ege Bölgesi'nin güneybatı kesiminde ve kıyı Ege bölümündedir. Kentin ekonomisi zeytinyağı, sabun ve dokuma sanayinin yanında incir ve pamuk üretimi üzerinde yoğunlaşmıştır. Aydın ve çevresinde, binlerce yıl öncesinin görkemli uygarlıklarından kalan, önemli antik kentler yer almaktadır. Tarih boyu büyük medeniyetlerin beşiği olmuştur ve birbiri ile karışan kültürlerin izlerini taşımaktadır. İnsanların gereksinimleri doğrultusunda ortaya çıkmış, doğa şartları, yaşayış özellikleri ve iklim gibi etkenlerle çeşitlilik göstermiş olan el sanatları Aydın ve çevresinin önemli kültürel özelliklerindedir. Karacasu, Aydın'a bağlı Ege Bölgesindeki mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerlerin korunduğu en eski yerleşim yerlerinden biridir. Aydın'ın 92 km. güney doğusundadır. Yılda, yerli ve yabancı olmak üzere toplam 300.000 kişinin ziyaret ettiği Afrodisias antik kenti, aynı zamanda tarihi kentler birliği üyesi olan Karacasu sınırları içindedir. Polonya'nın Krakow şehrinde gerçekleştirilen UNESCO 41. Dünya Miras Komitesi Toplantısında ülkemizin adayı Afrodisias Arkeolojik Alanı'nın UNESCO Dünya Miras Listesine kaydedilmesine karar verilmiştir. Afrodisias'ın da Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmesiyle ülkemizin bu listedeki varlık sayısı 17'ye ulaşmıştır (www.kulturvarliklari.gov.tr/). Yaşam biçimi, doğa ve mimarinin uyumlu

bütünlüğü ile oluşan geleneğin korunup, günümüze ulaşabildiği özgün yerleşim yerlerinden biridir.

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan, yayla ve kültür turizmi bulunan Aydın iline bağlı Karacasu ilçesinde tarıma elverişli topraklarının olmaması el sanatlarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Orta Asya'dan yaşanan göç ile Anadolu'ya gelen Oğuzların, Üçok boyu Eymir aşireti 1071'den sonra Karacasu bölgesine yerleşmiştir(Halaçoğlu, 2009:240). Yöreye göç eden insanlar tarafından getirilmiş olduğu düşünülen dokumacılık mekiği el ile atılan tezgâhlarda yapılmış, yıllarca halkın geçim kaynağı olmuştur. Zamanın büyük kooperatiflerinden biri olan Karacasu Dokumacılar Kooperatifi 21.10.1940 ve 2/14558 sayılı kararname ile kurulmuştur (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü).

Karacasu dokumaları "kamçılı tezgâh" olarak adlandırılan mekikli tezgâhlarda bez ayağı tekniğinde dokunur. Kamçılı tezgâh kolayca sökülüp takılabildiği için, yayla kültürünün bulunduğu ve halkın büyük bölümünün yazın yaylalara taşındığı Karacasu ilçesinde 1930 ile 1965 yılları arasında en verimli dönemini yaşamıştır (Dilek ve Coşkun, 2008:547).

Evlerde kurulu olan tezgâh sayısı motorlu ve motorsuz olarak 2000 adedin üzerinde olduğu bilinmektedir (Karacasu Belediyesi Yayınları, 1999:21). Dokumanın çok yaygın olduğu dönemlerde daha çok desensiz ve süslemesiz yatak çarşafı, astar ve ham bez ile yörede "göğnek" denilen iç giysilik "bürümcük"¹ adı verilen kumaşlar dokunmuştur. Dokuma ürünlerinin makinelerde üretilmeye başlamasıyla ürünlerin hammadde ve dokuma bakımından kalitesi artmış standartlara uygun hale gelmiş daha özgün ve zengin çeşitlilik sağlamıştır. Karacasu ilçesi bu gelişmeden olumsuz etkilenerek evlerde bulunan tezgâh sayısı zamanla 200 adede kadar inmiştir (Coşkun ve Dilek,2007: 22). İlçe Kaymakamlığı tarafından bu tezgâhların işlevsel hale gelmesi ve dokumacılığın yeniden canlandırılması çalışmaları yapılmış olsa da sonuç alınamamıştır. Geçmişte bir sanat ve geçim kaynağı olan dokumacılığa günümüzde artık rastlanmamaktadır.

¹ "Bürümcük"; Temel dokuma örgülerinin en basit ve sağlamı olan, bezayağı dokuma örgüsündedir. Genellikle çok bükümlü ipliklerin atkı olarak kullanıldığı Bürümcük dokumalarında, hem atkı hem de çözgü ipliklerinin çok bükümlü olduğu örneklerde vardır. Dokuma karakteristik, buruşuk yapısını, sıcak, sabunlu suda yıkanmasından sonra kazanır. İpliklerin büküm oranına göre eni daralan dokumanın, buruşuk yapısı ile vücut arasında hava kaldığı ve kumaş vücuda yapışmadığı için ısı yalıtımı sağlar. Bu nedenle Bürümcük dokumalar genellikle iç giyimde kullanılmıştır(Uğurlu ve Uğurlu, 2006:277).

KARACASU ETNOGRAFYA MÜZESİ

Türkiye’de kültürel miras bilinci ve korumacılığın geçmişi 70’li yıllara uzanır. Uzun yıllar aydınlar, akademisyenler ve gönüllü uzmanların özverili çabalarıyla küçük adımlarla gelişen tarihsel çevreyi koruma ve yaşatma çabası, 90’lı yıllardan sonra Sivil Toplum Kuruluşlarının girişimleriyle bir ölçüde ivme kazanmıştır. 2000 yılına girerken Avrupa Konseyi’nin başlattığı “Avrupa Bir Ortak Miras” kampanyasının projelerinden biri de, “tarihi kentler arasında kültürel miras alanında işbirliğinin geliştirilmesini öngören bir birliğin kurulması” olmuştur. Tarihi Kentler Birliği Tüzüğüne göre; (Madde 5) Avrupa Birliği Aday Üyesi olan Türkiye’nin de kurucusu olduğu, Avrupa Konseyi’nin Avrupa: Bir Ortak Miras kampanyasının 25. yılı kapsamında oluşturduğu Avrupa Tarihi Kentler Birliği’nde, Türkiye’nin de temsilini güçlü ve etkin bir şekilde sağlamak üzere, tarihi kentlerin bir araya getirilmesi ve bu kentler arasında kentsel, kültürel ve doğal mirasın bir Ortak Miras anlayışıyla korunması ve yaşatılması için Tarihi Kentler Birliği kurulmuştur (www.tarihiKentlerBirliGi.org)

Aydın İli Karacasu İlçesi 2005 yılında “Tarihi Kentler Birliği” üyeliğine seçilmiştir. Bu üyeliğin gerçekleşmesinden sonra Karacasu İlçe Belediyesi ve Kültür Bakanlığı işbirliği ile ortak bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Belediye meclis kararı ile Karacasu İlçesinin etnografik açıdan incelenmesi, belgelendirilmesi ve yaşatılması amacıyla 29.06.2007 tarihinde ziyarete açılmıştır. Belediye meclis kararı ile açılan bir müze özelliğini taşımaktadır. Mülkiyeti Karacasu Belediyesi’ne ait olan ve 07.04.2005 Tarihli kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın kullanımına tahsis edilen 537 metrekarelik kapalı mekânda yer almaktadır. Müzenin açılışında teşhir ve tanzimde kullanılma üzere Kültür ve Turizm Bakanlığının 21.06.2006 tarih ve 99718 sayılı onayı ile İzmir Müzesi Müdürlüğünden 80, İzmir Tire Müzesi Müdürlüğünden 248, Burdur Müzesi Müdürlüğünden 33 ve Aydın Müzesi Müdürlüğünden 33 adet eserin devri gerçekleştirilmiştir. Etnografik eserler dışında Belediyenin elinde bulunan ve Karacasu yöresinden elde edilen bazı eserler de sergilenmektedir. Müzede ayrıca yörenin geleneksel zanaatları hakkında bilgi veren teşhir düzenlemesi de mevcuttur (<http://dosim.gov.tr/muze/162>).

Resim 1, Resim 2, Resim 3 ve Resim 4’de müzede yer alan eserlerden örnekler görülmektedir.

Resim 1: İç ve Dış Giysi Örnekleri

Resim 2: Göğnek

Resim 3: Çarşaf

Resim 4: Peşkir

	Depo	Teşhir	Toplam
Uçkur-Kuşak	18	32	50
Göğnek	25	8	33

Başörtüsü-Örtü	11	15	26
Peşkir-Havlu	8	16	24
Kese	16	3	19
Elbise-Üçetek	3	11	14
Şalvar	4	5	9
Cepken	8	0	8
Mendil	3	3	6
Ayaklık	5	1	6
Çarşaf	4	0	4
Toplam	105	94	199

Tablo1: Karacasu Etnoğrafya Müzesinde Bulunan Mekikli Dokumaların Kullanım Yerine göre Dağılımı

Karacasu Etnoğrafya Müzesi envanter kayıtlarına göre müzede toplam 622 adet eser bulunmaktadır. Bunlar uçkur-kuşak, göğnek, örtü, peşkir-havlu, kese, elbise-üçetek, şalvar vb. eserlerdir. Bu koleksiyonda yer alan ürünlerinin 327 adedi teşhir edilmekte, 295 adedi ise depolarda korunmaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere müzede bulunan mekikli dokuma eser sayısı teşhirde 94 adet depolarda bulunan mekikli dokuma eser sayısı 105’tir. Teşhir edilen ürünlerin içinde en fazla “uçkur-kuşak” ürünlerinin olduğu, en az sayının ise çarşaf olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz Türkiye'sinde sanayileşme sürecinde toplumsal yaşama etki eden köklü değişimler yaşanmaktadır. Geçmişle bağların kurulmasını ve geçmişten günümüze kadar olan süreçteki değişimi izleme olanağı sağlayan söz konusu ürünlerin uygun ve donanımlı bir alanda sergilenmesi gerekmektedir.

Tarihteki her uygarlık, her buluş, her teknoloji varlığını önceki uygarlıklara, onların buluş ve teknolojilerine borçludur. Bu da bize gelişimin, ilerlemenin ancak geçmişin korunması ile mümkün olabileceğini göstermiştir.

Müzeler geçmişin yaşantısı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan malzemelerin konulup saklandığı, üzerinde araştırmalar yapılması için araştırmacıların hizmetine sunulduğu, ziyaretçilere sergilendiği, geçmiş kültürler hakkında eğitimlerin verildiği ve halkın eğitildiği alanlardır. Bu nedenle bütün bu işlevleri yerine getirebilecek teknik altyapı ve özelliklere sahip müzelerin, bulunduğu yörenin ve nihayetinde de ülkenin gelişmesinde önemli bir rolü vardır.

Müzeleri yalnızca zamanın bir bölümüne tanıklık etmiş eski eşyaların sergilendiği alanlar olarak değerlendirmek, turistlerin uğrak alanları ya da döviz getiren yerler olarak görmek doğru değildir. Bütün bu işlevlerinin yanında müzelerin önemli bir görevi de eğitim kurumu olmalarıdır.

Türk Kültürünün en eski yerleşimleri arasında yer alan Karacasu'nun ve tüm yörenin sosyo-kültürel geçmişi hakkında bilgi veren eserlerin sergilendiği Karacasu Etnografya Müzesi'nde toplam 622 adet eser bulunmaktadır. Müzede bulunan tüm eserlerin 199 adeti yani yaklaşık %32 si mekikli dokumalara aittir. Bunlar uçkur-kuşak, göğnek, örtü, peşkir-havlü, kese, elbise-üçetek, şalvar vb. eserlerdir. Bölgede dokunan mekikli dokumalar içerisinde en fazla üretilen ürün "çarşaf" olmasına rağmen müzede teşhirde ve depoda en az sayıda olduğu görülmüştür.

Müzede bulunan eserlerin bazıları güve, küf, kırılma, kir, tozlanma gibi olumsuz etkenlerden zarar görmüştür. Özellikle tekstil ürünlerinde görülen hasarların ürünlerin fiziksel yapısı ve kullanım şeklinin yanısıra içinde bulunduğu çevre koşullarından da kaynaklanmaktadır. Geleneksel dokuma ürünlerinde hasar olarak kullanıcı tarafından verilen zararlar ile müzeye gelmeden önceki korunma esnasında verilen zararların yanı sıra genelde liflerde dayanıklılık kaybı, yırtılma, hav kaybı, sararma, renklerde solma, mikroorganizma ve

böcek hasarları görülmektedir. Bu ürünlerin dokumanın özelliğine göre yumuşak kıllı fırçalar ve ıslak ya da kuru bezler kullanılarak üzerlerinde birikmiş olan tozlardan arındırılması gerekmektedir. Sergileme ve depo alanlarında sıcaklık ve nem kontrol altına alınmalıdır ve hava dolaşımını sağlayan iklimlendirme cihazları kullanılmalıdır. Müzede bu sistemin var olduğu ancak yeterli personelin olmamasından dolayı takibinin yapılamadığı görülmüştür. Halen müzenin kendi uzman personeli ile koruma ve güvenlik personeli bulunmamaktadır. Yine yeterli personelin olmamasından dolayı müzenin çalışma saatlerinin kısıtlı olduğu görülmüştür. Bu konuda yazışmalar yapılarak personel istenmiş ancak sorun henüz giderilememiştir.

Müzenin yaşadığı diğer önemli bir sorun da güvenlik problemidir. Bu kadar değerli ürünlerin yer aldığı bir müzede bu sorunun giderilmiş olması gerekir. Ancak yine yeterli personelin bulunmamasından bir güvenlik görevlisi çalışmamaktadır. Şu anda personel ihtiyacı 12 km. mesafede bulunan Afrodiasias müzesinden sağlanmaktadır.

Personel ihtiyacının giderilmesi ile kamera ve alarm sistemi gibi güvenliği arttırmaya yönelik gerekli teknolojik sistemin oluşturulması için yazışmalar yapılmış ve bunun sağlanması beklenmektedir. Önemli kültürel miraslardan biri olan el dokumacılığının, yozlaşmasını önleyerek geleneksel haliyle sürdürmek, gelişmesini ve ürünlerin kullanılmasını, geçmiş ve gelecek arasında köprü olmasını sağlamak gelecek nesillere aktarmak da üzerinde durulması gereken noktalardandır. Ayrıca, taşınabilir kültür varlıkları içinde yer alan el sanatları ürünlerinin korunması restorasyonu ve müzelerde sergilenmesi çalışmalarına önem verilmelidir.

KAYNAKLAR

- Anonim, (1999). "Karacasu" Karacasu Belediyesi Yayınları Aydın.
- ATİLA, D.(2009). İç Anadolu Bölgesi Nevşehir İl Müzesinde Bulunan El Sanatları Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara-Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dekoratif Ürünler Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aytaç, Ç. (1982) El Dokumacılığı, M.E.Basımevi, İstanbul.
- BARIŞTA, H.Ö. (1995). Türk İşleme Sanatı Tarihi, Gazi Üniversitesi Yayınları No:201, Ankara.

- BOZKURT, H. (2010). Manisa İli Kula İlçesi El Sanatları, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi (El Sanatları) Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- COŞKUN, S. N.ve DİLEK, A. (2007). “Karacasu’da Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Dokumacılık Öyküsü”, I. Uluslararası Türk El Dokumacılığı Kongresi, Konya
- COŞKUN, S.N.(2016). “Anadolu-Türk Kenti Geleneksel El Sanatları Aydın İli Örneği”, Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu ve Sergi Açılışı, Çorum.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
- DİLEK, A. ve COŞKUN, S. (2008).“Karacasu’da Unutulmaya Yüz Tutmuş Dokumaların Çeşitli Derilerle Modernize Edilerek Canlandırılması”, I.Uluslararası El Sanatları Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- HALAÇOĞLU, Y. (2009), Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar 1453-1650, 6.cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul
- ÖZTÜRK, İ. (1994). Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş, Ürün Yayınları, Ankara.
- SÖZEN, M. (1998). Geleneksel Türk El Sanatları, Hürriyet Yayınları, İstanbul.
- UĞURLU, A. Ve UĞURLU, S. (2006). “Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi”, 23-24 Kasım Buldan Sempozyumu, Aydoğdu Ofset Matbaacılık, Ankara.
- <http://www.karacasuaydin.bel.tr>
- <http://dosim.gov.tr/muze/162>
- <http://www.aphrodisias.org>
- <http://www.mevzuat.gov.tr/>
- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,183362/afrodisias-dunya-miras-listesinde.html>
- <http://www.tarihikentlerbirligi.org/>

**İŞLETME EĞİTİMİ ALAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN GİRİŞİMCİLİK
DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ:
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ AYDIN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ**

ÖĞR. GÖR. DR.AYLİN DİLEK

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, adilek@adu.edu.tr

OKT. SAADET NİHAL COŞKUN

Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, coskunn@adu.edu.tr

ÖZET

Girişimcilik; emek, sermaye, teknoloji ve doğal kaynaklar olmak üzere üretim faktörlerini bir araya getirmek suretiyle risk alıp, yenilikleri takip edip mal ve hizmet üretme eylemini içermektedir. Son yıllarda yoğun rekabet ortamının da etkisiyle girişimcilik kavramı ülkelerin gelişmesinde önemli yer tutmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişte önemi giderek artan girişimcilik, ekonomik kalkınma ve istihdam yaratmanın temellerinden biri haline gelmiştir. İlgili sektörlerde ara eleman yetiştiren meslek yüksekokullarının müfredatlarında bu kapsamda girişimcilik dersleri yer almaktadır. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin girişimcilik potansiyellerinin araştırılması ve analiz edilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Bu amaçla öncelikle literatür taraması yapılmış, girişimcilik ve girişimci kavramları açıklanmış daha sonra ise 2017-2018 eğitim öğretim yılında eğitim gören Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu İşletme Programı öğrencileri üzerinde bir uygulama gerçekleştirilmiştir. Uygulamada Ercan ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen, geçerliliği ve güvenilirliği test edilerek kanıtlanmış “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği” kullanılarak bir anket çalışması yapılmıştır. Anket sonucunda söz konusu öğrencilerin girişimcilik düzeyleri; yaş, sınıf, cinsiyet, iş hayatı geçmişi gibi kriterler göz önünde bulundurularak belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma ile öğrencilerin girişimcilik hakkındaki görüşleri, mezuniyetten sonra kendi işlerini kurarak istihdam yaratma, yeni ürün ve hizmetler sunma konularına olan ilgileri tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçların sektöre ve meslek yüksekokullarının eğitim programlarına veri oluşturması hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular tablolar halinde düzenlenerek yorumlanmış ve birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, İstihdam, Meslek Yüksekokulu, İşletme.

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte değişen rekabet koşulları günümüzde birçok ülkenin ekonomik ve sosyal sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Bu sorunların başında ise, yeterli istihdamın yaratılamaması ya da kişilerin kendi girişimlerini hayata geçirememesi gelmektedir. Girişimciliğin istihdam sorununa bir çözüm olabileceği noktasında, Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalar, yaratılan istihdamda girişimciliğin büyük payının olduğunu göstermiştir (TÜSİAD, 2002:40)

Tüm dünyada faaliyette bulunan girişimciler sayesinde ekonomik büyüme ve refah artmaktadır. Dolayısıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu anlayış doğrultusunda ekonomi politikalarını yeniden yapılandırmak durumundadırlar. Çünkü ülkelerin sahip oldukları girişimcilik potansiyeli; rekabet edebilme, yenilikleri ortaya koyabilme ve dışarıya açılabilme güçlerini belirleyecektir (Perktaş, 2014:473)

Girişimciliğin istihdam sorununa çözüm olması açısından da son yıllarda birçok ülkede girişimciliğe sağlanan teşvikler artmıştır. Bu nedenle girişimciliğin geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar, ülkelerin kalkınmasında etkili olacak önemli politikalardır.

Eğitimlerinde girişimcilik derslerine ağırlık veren üniversitelerin girişimci yetiştirmede daha başarılı oldukları gözlenmektedir. İngiltere’de yapılan bir çalışma da, okullarda verilen girişimcilik eğitiminin, girişimcilik faaliyetlerini ciddi şekilde artırdığını göstermiştir. Girişimcilik eğitimlerinin sadece geleceğin iş dünyası açısından değil, aynı zamanda beşeri sermaye artışının sağlanması bakımından da önemli sonuçları bulunmaktadır. Söz konusu eğitimin farklı düzeylerde okul öncesinden başlayarak üniversitede devam etmesi, girişimcilerin başarı ve kalitesini yükseltmesinin yanında, çalışanların verimliliklerinin artmasına, yeni teknolojilerin keşfedilmesine ve toplumda her alanda yenilikler yapmasına katkılar sağlayacaktır. Bu yüzden, Türkiye’de girişimcilik eğitime daha kapsamlı ve bütüncül yaklaşılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Cansız, 2013:22)

Bu çalışmada ön lisans eğitimi alan Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Meslek Yüksekokulu İşletme Programı Öğrencilerinin girişimcilik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çünkü bir toplumda başarılı girişimcilerin olması ve girişimci sayısının artması girişimcilik potansiyeli taşıyan bireyler ve alınan eğitimlerle mümkündür.

1.GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

1.1.Girişimci ve Girişimcilik

Girişimci ve Girişimcilik kavramları, iktisat, işletme, ekonomi, sosyoloji gibi çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Birçok araştırmaya konu olan bu kavrama literatürde de sıkça rastlamaktayız.

Fransız iktisatçı J.B.Say'dan itibaren girişimci; emek, sermaye ve doğal kaynaklardan sonra dördüncü üretim faktörü olarak kabul edilmektedir (Müftüoğlu ve Durukan, 2004:6).

Richard Cantillon 18. Yüzyılda girişimcileri diğer iktisadi aktörlerden ayıran ilk kişi olmuştur. Kendisi girişimciyi, risk alan yani önceden belli olmayan bir fiyata satmak üzere belirli bir fiyattan mal alan kişidir. Bu iki fiyat arasındaki fark girişimcinin kâr veya zararını belirler (Hébert ve Link, 1989:42).

Girişimci kavramı, Joseph A. Schumpeter'in dinamik girişimci kavramıyla daha da önem kazanmaya başlamıştır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi sağlayan dinamik girişimciler, bilgi toplumunda ekonomik büyüme sürecinin de çok önemli bir unsuru olmuştur (Doğan, 2010:23). Çünkü burada sürekli bir yenilik süreci içinde daha etkin yeni yol ve yöntem arayışı içinde olan yaratıcı girişimciler söz konusudur (Müftüoğlu ve Durukan, 2004:6).

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan girişimcilik teorisine göre, girişimci risk alarak yenilik (innovation) yapan kişidir. Diğer bir deyişle, girişimci, fırsatları gözleyen ve onları bulduğunda her tür riski alarak gerçekleştirmeye çalışandır (TÜSİAD, 2002:33).

Drucker (1993:27)'e göre girişimci her zaman değişimden yanadır, ona cevap verir ve onu bir fırsat olarak değerlendirir. Davranışları ve nitelikleri açısından girişimciyi diğer insanlardan ayıran özellikler; yaratıcı olma, sorumluluk üstlenme, risk alabilme yeteneği ve çok yönlü olmalarıdır (Bozgeyik, 2005:62). Çünkü girişimci pazar ve ürün konusunda ortaya çıkan ya da çıkabilecek fırsatları izleyen ve bu fırsatlardan yararlanmak amacıyla stratejiler geliştirebilen nitelikte bir kişi olmalıdır. Yerel pazarlarla sınırlı kalmayan, ulusal ve uluslararası pazarları hedefleyen, ürün ve hizmet kalitesini artırma eğiliminde ve güçlü bir ilişki ağına sahip olan girişimciler başarılı olabilmektedir. (www.rga.com.tr)

Girişimcilik ise kişilik özelliklerinden gelen bir yetenek olmasının yanında eğitim yolu ile de elde edilebilen bir süreçtir. Sadece doğuştan gelen bazı özellikler girişimci olmaya

yetmemektedir. Eğitimler sayesinde insanların girişimcilikle ilgili bilgi ve becerileri artmakta ve duyarlılık kazanabilmektedirler (Dilsiz ve Kölük, 2005).

Girişimcilik; ekonomik bir olgu olmasının yanında, somut ve soyut unsurlarla, zihinsel ve pratik eylemlerin bir toplamıdır. Toplumlarda, yeni şeyler yapma, değişiklik ve teşebbüse geçmenin olumlu karşılanması girişimcilik eğilimlerine destek verir. Bu nedenle girişimcilik tarihsel süreç içerisinde, devlet kontrollü ekonomilerden serbest piyasa ekonomilerine geçişte olduğu kadar, gelenekselden moderne ve modernden post moderne geçişte de önemli olmuştur. (Morrison, 2000: 59-66).

Kısaca girişimcilik, risk alma, fırsatları kovalama, bu fırsatları hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin tamamını ifade eder (TÜSİAD, 2002:33-34).

1.2. Girişimciliğin Önemi

Girişimciliğin iktisadi, sosyal ve kültürel açıdan farklı boyutlar kazanması, gelişme için motorize bir güç olarak görülmesi, doğal olarak bu alana yönelik akademik ilgiyi de arttırmıştır. Özellikle, sosyal bilim yazınında girişimcilik büyük ilgi görmekte ve önemli araştırmalara konu olmaktadır. Girişimciliğin, iktisat yazınında olduğu kadar, işletme disiplininde de başlı başına ilgi odağı haline geldiği ve özellikle son yirmi yıl zarfında, girişimcilik teorisine önemli katkıların işletme disiplininde geldiği dikkati çekmektedir (bkz. Shane, 2002; Casson, 1995; Timmons, 1999; TÜSİAD, 2002: 34). Bilgi ekonomisine geçiş sürecinde bu disiplinlerin içerdiği globalleşme, rekabet sisteminin değişmesi, rakiplerin stratejilerindeki farklılaşma, teknolojik yeterliliğin sınırlarındaki gelişme, nüfus yapısındaki değişim, iş süreçlerinin farklılaşması gibi konular çalışma hayatına girmiştir.

Kendi zayıf ve güçlü yanlarına doğru teşhisler koyan, uluslararası rekabet sistemini doğru algılayan, rakiplerin uyguladığı stratejileri yakından gözleyen, insan ve sermaye kaynaklarını doğru yönlendiren toplumlar bir adım öne geçebilirler. Bu da ancak akılcı kaynak planlaması yapmak ve girişimciliğe önem vermekle sağlanır. Girişimcilik, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçerken daha fazla önem kazanmıştır, çünkü artık insanın fiziksel gücündense fikri emeğinin ekonomik açıdan daha değerli olduğu kabul edilmektedir (<https://hbogm.meb.gov.tr>)

Girişimciliğin hem sosyal hem de ekonomik olarak toplumlara katkıları vardır. Sosyal hayatta toplumun kalkınması için çok önemli ve gereklidir. Girişimcilerin içinde yaşadıkları

topluma karşı önemli misyonları vardır. Girişimci sayısının artması istihdamı sağlayarak işsizliği önleyecek ve toplumsal refah düzeyini yükseltecektir. Ayrıca girişimcilik bilim ve teknolojiyi kullanarak ve bu alanlara kaynak aktararak bilim ve teknolojinin gelişmesine yardımcı olur. (<https://hbogm.meb.gov.tr>)

Ekonomik hayatta ise, ülke ekonomisinin gelişmesinde büyük önem taşımaktadır. Girişimcilik, kullanılmakta olan kıt kaynakların farklı biçimlerde kullanılmasını ya da daha önce fazla kullanılmayan yeni kaynakların üretim sürecine dâhil edilmesini sağlar. Böylece yeni üretim faktörlerinin kullanımını sağladığı için ekonomik verimlilik ve büyümeye katkısı olmaktadır. Ayrıca girişimcilik, serbest piyasa ekonomisinin önemli unsurlarından birisidir. Bir ülkede girişimcilik olmadan serbest rekabet sistemi tam anlamıyla işlemeyecektir.

Sonuç olarak girişimcilik;

- İstihdam yaratılması
- İşsizliğin önlenmesi
- Toplumun refah düzeyinin artması
- Gelir düzeyinde artış sağlanması
- Gelir dağılımındaki dengenin sağlanması
- Yeni ürün ve hizmetler sunulması
- Kalite ve çeşitliliğin artması
- Kaynakların etkin kullanımı
- Teknolojik gelişme sağlanması vb.

gibi konularda fayda sağlamaktadır.

Girişimcilikte başarı ile girişimcilerin kişisel özellikleri arasında yakın ilişki bulunduğu da bilinen bir gerçektir. Başarılı girişimcilerin kişisel özellikleri de şu şekilde ifade edilebilir (Ercan ve Sünbül, 2009:197).

- a. Yaratıcı düşünme becerisi
- b. Yüksek düzeyde çalışma arzusu
- c. Cesaret, tutku ve kararlık
- d. İnsanlarla üst düzeyde ilişki kurabilme becerisi,
- e. Kendisini yazılı ve sözlü ifade edebilme becerisi,
- f. İşini sevmesi ve iş motivasyonu,
- g. Zengin bir bilinç altı ve hayal kurma gücü,

- h. Ekip ve takım çalışmasına yatkınlık,
- i. Kişisel vizyonu ve misyonunun olması,
- j. Değişime, dönüşüme açık ve istekli olması,
- k. Esnek toleranslı davranabilme gücü,
- l. Samimi, güvenilir, sempatik ve esprili kişilik,
- m. İnsanları inandırma ve ikna kabiliyetinin yüksek olması,
- n. Yönetim becerisi ve liderlik yeteneği,
- o. İş bitirme azmi ve heyecanı,
- p. İleri görüşlülük ve fırsatları yakalama alışkanlığı (Hisrich and Peters, 1973).

2. Literatür Taraması

Chen vd. (1998) Amerika'daki büyük üniversitelerden birinde MBA öğrencilerine yönelik yürüttükleri çalışmalarında öğrencilerin aldıkları işletme derslerinin girişimcilik niyetlerine pozitif yönde bir etkisi olduğunu ifade etmektedirler. Bununla birlikte, Amerika girişimci adaylarını işletme okulları ve üniversitelerde desteklemek konusunda uzun bir geçmişe ve geleneğe sahiptir (Marangoz, Kaya ve Bakan, 2014:81)

Korkmaz (2012) çalışmasında Bülent Ecevit Üniversitesi, işletme bölümü öğrencilerinin girişimci bir kişiliğe sahip olup olmadıklarını tespit etmek ve girişimcilik eğilimlerinde etkili olan psikolojik, demografik ve aile faktörlerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Yapılan istatistikî analizler sonucunda öğrencilerin kendilerini girişimci bir kişiliğe sahip görmelerinde ve gelecekte iş kurma isteklerinde etkili olan psikolojik, demografik ve aile özellikleri arasında anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Bu sonuca göre Bülent Ecevit Üniversitesi İşletme Bölümü öğrencilerinin girişimci bir kişiliğe sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Uluyol(2013) girişimcilik davranışlarını belirleyen girişimcilik özellikleri açısından Gölbaşı Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri araştırılmakta ve öğrencilerin genel olarak girişimcilik eğilimlerinin tespiti ile okulda alınan finansal yönetim ve girişimcilik gibi dersleri alan öğrencilerle diğerleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını araştırmıştır. Sonuç olarak Gölbaşı Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin yüksek düzeyde girişimcilik eğilimine sahip olduğu ancak finansal yönetim ve girişimcilik dersi alan ve

almayan öğrencilerin girişimcilik eğilimleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmadığını ortaya koymuştur.

Duran, Büber ve Gümüştekin (2013) çalışmalarında, girişimcilik hisleri olan; kontrol hissi, risk alma eğilimi, bağımsızlık arzusu ve girişimcilik potansiyelinin Kütahya MYO Makine bölümü 1. sınıf ve 2. sınıf öğrencileri arasında karşılaştırılarak eğitim ile girişimcilik hisleri arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Burada yapılan uygulama sonucunda eğitimin KMYO makine bölümündeki öğrencilerin girişimcilik hisleri olan, içsel kontrol odağı, bağımsızlık arzusu, girişimcilik potansiyeli ve risk alma eğilimini istatistikî anlamlılıkta geliştirmediği sonucuna ulaşılmıştır. İkinci sınıf öğrencilerinin girişimcilik hisleri ise birinci sınıf öğrencilerine göre daha azdır.

Özdemir (2016) doktora tezi çalışmasında Türkiye'deki girişimci üniversiteleri ve girişimcilik eğitimini incelemiş, üniversitelerin girişimcilik eğitimi konusundaki mevcut durumunu belirlemiştir. Ayrıca, Türkiye'de üniversitelerde verilmekte olan girişimcilik eğitiminin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırma grubunu oluşturan 93 üniversiteden alınan verilerden, Türkiye'deki üniversitelerde girişimcilik eğitime verilen önemin son yıllarda arttığı ve girişimcilik eğitiminin yaygınlaşmaya başladığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3. GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Yüksekokulu İşletme Programı öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesidir.

Tüm öğrenciler için mezuniyetten sonra kamuda ya da özel sektörde ücret karşılığı yeterli istihdam imkânı olmadığından ve ekonomik kalkınma için girişimcilere ihtiyaç duyulduğundan öğrencilerin girişimcilik yeteneklerinin geliştirilmesi ve uygun olanların girişimciliğe yönlendirilmesi ekonomik açıdan olduğu gibi istihdam açısından da önem taşımaktadır.

3.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada kullanılacak verilerin toplanması için anket yöntemi kullanılmıştır. Ankette ölçek olarak Ercan ve Sünbül (2009) tarafından geliştirilen, geçerliliği ve güvenilirliği test edilerek kanıtlanmış “Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeği” kullanılmış ve söz konusu anket formuna demografik ve aile özelliklerini araştıran bir takım sorular eklenmiştir.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik ve aile özelliklerinin yer aldığı birinci bölüm, ikinci bölümde ise girişimcilik düzeyini belirlemeye yönelik 36 madde yer almaktadır.

Araştırma Aydın Meslek Yüksekokulu İşletme Programı öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Anketin uygulandığı 2017-2018 Eğitim Öğretim Yılı Güz Yarıyılında bu programda kayıtlı olan öğrenci sayısı 1.sınıf 54, 2. sınıf 53 olmak üzere toplam 107’dir.

Anket tüm öğrencilere uygulanmış olup anket formlarının 81’i değerlendirmeye alınmış bunun dışındakiler eksik ya da özensiz doldurulduğu için değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 1: Girişimcilik puanlarının değerlendirilmesi kriterleri

36-64	Çok düşük girişimcilik
65-92	Düşük girişimcilik
93-123	Orta düzeyde girişimcilik
124-151	Yüksek girişimcilik
152-180	Çok yüksek girişimcilik

Puanlama: Ankette tüm sorulara 5. seçenek olan “çok sık” seçeneğinin işaretlenmiş olması varsayımı ile en yüksek puan $5 \times 36 = 180$, tüm sorulara 1. seçenek olan “hiçbir zaman” seçeneğinin işaretlenmiş olması halinde $1 \times 36 = 36$ puan verilerek puanlama 36 ile 180 arasında bölümlendirme yapılarak gerçekleştirilmiştir.

3.3.Araştırmanın Güvenilirliği

Çalışmamızda Cronbach Alpha güvenilirlik ölçütü kullanılmıştır. Cronbach Alpha değeri, 0 ile 1 arasında değişen bir katsayıdır ve bu sayı 1’e yaklaştıkça ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Üniversite öğrencileri girişimcilik ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0,94 gibi yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

3.4.Araştırma Bulguları ve Yorum

Tablo 2: Demografik Özellikler

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Kümülatif Yüzde
Sınıf			
1	37	45,7	45,7
2	44	54,3	100
Toplam	81	100	
Yaş grupları			
18-21	72	88,9	88,9
22-25	7	8,6	97,5
26-30	1	1,2	98,8
30 üzeri	1	1,2	100
Toplam	81	100	

1. ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

Ailenin Aylık Geliri			
1000 ve altı	17	21,0	21,0
1001-2000	44	54,3	75,3
2001-5000	18	22,2	97,5
5001-10000	2	2,5	100
Toplam	81	100	
Annenin Mesleği			
Ev Hanımı	67	82,7	82,7
Sigortalı İşçi	7	8,6	91,3
Kendi İşi	5	6,2	97,5
Memur	2	2,5	100
Toplam	81		
Babanızın Mesleği			
Kendi İşi	35	43,3	43,3
Sigortalı İşçi	24	29,6	72,9
Memur	12	14,8	87,7
İşi Yok	10	12,3	100
Toplam	81		

Tablo 3: Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Girişimcilik Puanı

	N	Madde Sayısı	Aritmetik Ortalama	Puan	Standart Ortalama
Girişimcilik	81	36	3,84	138,24	0,87

Aydın Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerine toplu olarak bakıldığında 3,84 ortalama ve 138,24 puan ile Tablo1'deki aralıklardan "yüksek girişimcilik" düzeyinde oldukları sonucu çıkarılmıştır

Tablo 4:Aritmetik Ortalamalara Göre Maddelerin Sıralanması

Sıra No	Madd e No	Madde Adı	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
1	1	İşimde geçmiş performansımdan daha iyi olabilmek için daha çok çaba harcamaya çalışırım. (Çok Çalışma)	4.1235	.69611
2	2	Görevimin son derece zor olduğu zamanlarda elimden gelenin en iyisini yaparım. (Motivasyon)	4.1235	.67791
3	31	İşimi severek ve azimle yaparım.	4.1176	.88990
4	9	Denemediklerimi denemekten çekinmem.	4.1026	.90582
5	22	Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldırabiliriz.	4.0896	.84802
6	8	Farklı insanlarla dostluklar kurabilirim.(İletişim)	4.0370	1.01790
7	15	Kararlarım ile hayatımı şekillendirebileceğimi düşünüyorum.	4.0370	.88663

8	7	Zor durumlarda seçenekler oluşturabilirim.	4.0253	.89119
9	35	İş konusunda gelecekle ilgili etkili kararlar alabilirim.	4.0147	.93828
10	4	İşlerimde kendi kararlarım etkilidir.	4.0127	.74237
11	10	Kendimde farklı işler yapabilecek enerjiyi hissederim. (Motivasyon)	4.0000	.98742
12	34	Bir işte ya da uygulamada liderliği ele almaktan çekinmem.	3.9559	.99901
13	28	Karşıma çıkan fırsatları değerlendirebilirim.	3.9545	.81206
14	29	Elimdeki kaynakları bir araya getirerek verimliliğe dönüştürebilirim.	3.9118	.89335
15	36	Farklı işlere yönelik motivasyonum ve eğilimlerim güçlüdür	3.9118	.94214
16	33	İşimi gerçekleştirirken, herhangi bir ekip y da kişiyle çalışabilirim.	3.9091	.98804
17	17	Geleceği görerek ona dönük hazırlıklar yapabilirim.	3.8875	.98075
18	30	İşimde ve çalışmalarım da ortaya çıkan değişimlere açığım dır	3.8806	.89650
19	26	Her işin bir riski vardır. İşimde her türlü riski göze alabilirim.	3.8676	.94481
20	16	Risk almaktan çekinmem	3.8608	1.08290

21	23	Yaptığım planları yürütebileceğimden çoğunlukla eminimdir.	3.8382	.89126
22	3	İstediğim şeyi elde ettiğim zaman bunun sebebini genellikle kendi yeteneklerim olduğu düşünürüm.	3.8148	.92346
23	32	İşimde yaratıcılık yönüm güçlüdür.	3.8060	.95725
24	18	Yeni bir şeyleri denememe imkân veren projeler üzerinde çalışmayı severim.	3.8000	.99873
25	27	Başarıyı sağlayacak uygun yöntem ve tekniklerin arayışı içerisindeyimdir.	3.7941	.92331
26	19	Eski fikirlere ve uygulamalara meydan okumayı ve daha iyilerini araştırmayı severim.	3.7848	.91527
27	14	Hayıtımı dış etkenlere bırakmam	3.7436	1.11000
28	5	Kendi işimi kurabilirim.	3.6667	1.18929
29	6	Kararlarım ile hayatımı şekillendirebileceğimi düşünüyorum.	3.6329	1.06431
30	24	Yeni bir durum ve uygulamaya adapte olmakta sorun yaşamam.	3.6324	1.02075
31	21	Geçmişte başkaları tarafından kullanılmamış yeni yöntemlerle çalışmayı denerim.	3.6176	1.02257
32	20	Yeni bir perspektiften bakmama imkân sağlayan proje ve işlerle uğraşırım.	3.6049	1.14760
33	25	Üzerinde çalıştığım bir konuda hata yapmaktan	3.5758	1.05336

		çekinmem.		
34	13	Arkadaşlarımdan gelen bazı projelere katılmaktan çekinmem	3.5679	1.02394
35	12	Yeteneklerimi uygulayabilecek alanlar oluştururum.	3.4568	1.04940
36	11	Arkadaşlarıma değişik iş projelerden söz ederim.	3.3875	1.16373

Tablo 4'te elde edilen verilerin Aritmetik ortalamalara göre maddeler büyükten küçüğe sıralanmaktadır. Buna göre ilk 5 madde aşağıdadır:

1. İşimde geçmiş performansımdan daha iyi olabilmek için daha çok çaba harcamaya çalışırım. (Çok Çalışma)
2. Görevimin son derece zor olduğu zamanlarda elimden gelenin en iyisini yaparım. (Motivasyon)
3. İşimi severek ve azimle yaparım.
4. Denemediklerimi denemekten çekinmem.
5. Yeterli çabayla, her türlü sorunu ortadan kaldırabiliriz.

Bu maddelerin ortaya koyduğu ve adayların sahip olduğu başlıca girişimcilik özellikleri; çok çalışma, motivasyon, azim ve kararlılık gibi özelliklerinin ön plana çıktığı ve bu özelliklerin de bir girişimci adayında özellikle bulunması gereken özellikler arasında olduğu söylenebilir.

Araştırmanın sonucunda Aydın Meslek Yüksekokulu İşletme Programı öğrencilerinin **yüksek girişimcilik eğilimine** sahip oldukları belirlenmiştir.

SONUÇ

Genel olarak eğitimin gençlerin tutum, davranış gelecekle ilgili arzu ve hayalleri üzerindeki etkisinden dolayı potansiyel girişimcilerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi ve gelecekleri bakımından da eğitimin bir gereksinim olarak önemi anlaşılmaya başlanmıştır (Dündar ve Ağca, 2007:123). Girişimcilik potansiyeli taşıyan bireylerin özellikleri; yeniliklere açık, risk almaya eğilimli, yaratıcı, yetenekli ve fırsat odaklılık şeklinde açıklanmaktadır. Bu özellikleri taşıyan bireyler 'potansiyel girişimci' olarak tanımlanmaktadır (Cansız, 2007:28). Girişimcilik toplumun ekonomik kalkınması için hayati öneme sahip bir konudur. Ayrıca büyüyen istihdam sorunları herkesin memur ya da maaşlı çalışan olmasına imkân vermemektedir. Toplumda başarılı girişimcilerin sayılarının artması için bu eğitimi alan ve girişimci olma arzusu taşıyan potansiyel girişimcileri girişimciliğe yönlendirmek gerekmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre Aydın Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerine toplu olarak bakıldığında 3,84 ortalama ve 138,24 puan ile "yüksek girişimcilik" düzeyinde oldukları sonucu çıkarılmıştır. Öğrencilerin sahip oldukları bu girişimcilik potansiyelini ortaya çıkarabilmeleri için desteklenmeleri ve eğitilmeleri gerekmektedir. Çünkü mezun öğrenci profillerine baktığımızda girişimci olanların sayısının düşük olması bize birçoğunun bu potansiyellerinin farkında olmadıklarını veya uygulamaya geçiremediklerini göstermektedir.

Ayrıca yapılan araştırma sonuçları, öğrencilerin gerek ekonomik anlamda gerekse öz güven anlamında korkuları olduğunu da göstermiştir. Ankette yer alan maddelerden en son sırada yer alan kriterlere baktığımızda; yeni yöntem arayışları, yeni projelere katılma çekinceleri, ortak projelerde yer alma, finansal kontrol gibi unsurlarda desteklenmeleri gerekmektedir.

Bu çalışmanın, üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesi, girişimci özelliği gösteren öğrencilerin doğru yönlendirilmesi ve iş hayatına kazandırılması konularına katkı sağlaması beklenmektedir.

Girişimcilik günümüzde üniversiteyi bitiren bireyler için önemli bir kariyer fırsatı olarak görülmektedir. Buna rağmen üniversitelerde okutulan girişimcilik derslerinin hala istenen düzeye ulaşmadığı görülmektedir.

Bu nedenle girişimciliğin teşvik edilmesi yönünde verilen mesleki eğitimlerin üniversiteler ve devlet kuruluşları tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Bozgeyik, A. (2005) "Girişimcilere Yol Haritası" Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- Cansız, M. (2013) "Türkiye'nin Yenilikçi Girişimcileri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Örneği" Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, Yayın No:2850.
- Dilsiz, İ. ve Kölük, N. (2005), Meslek Yüksekokulları İçin Girişimcilik, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Doğan, S. (2010) "Avrupa Birliği'nin Girişimcilik Politikası Kobi Yaklaşımı ve Türkiye" İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2010-80, İstanbul.
- Duran, C. Büber, H. ve Gümüştekin, E. (2013) "Girişimcilik Hislerine Eğitimin Katkısı: Kütahya Meslek Yüksek Okulu Makine Programı Örneği" Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, Çanakkale.
- Ercan, Y. ve Sünbül, A.M. (2009) "Üniversite Öğrencilerine Yönelik Girişimcilik Ölçeğinin Geliştirilmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi • 21 / 2009.
- Hebert, R.F. ve LINK, A.N. (1989), In Search of Meaning of Entrepreneurship. Small Business Economics, Sayı:1, s:39-49.
- Korkmaz, O. (2012) "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği", Afyon Kocatepe Üniversitesi, İibf Dergisi, C: XIV, S: II, Afyon.
- Marangoz, M, Kaya, F. ve Bakan, H. (2014) "Eğitim Alanı Girişimcilik Niyetini Nasıl Etkilemektedir? Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir İnceleme" Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt:3, Sayı:1.
- Morrison, A. (2000), "Entrepreneurship: What Triggers it?" International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 6, 2, s: 59-71.
- Müftüoğlu, M.T. ve Durukan, T. (2004) "Girişimcilik ve Kobiler" Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özdemir, P. (2016) "Girişimci Üniversiteler ve Türkiye'de Girişimcilik Eğitimi", Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- Perkaş, E. (2014) "Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 7.
- TÜSİAD (2002) "Türkiye'de Girişimcilik", Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12/340, İstanbul.

- Uluyol, O. (2013) “Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Gölbaşı Meslek Yüksekokulu Örneği” Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:6, Sayı:15.
- <https://hbogm.meb.gov.tr/aol/kitaplar/aol/2014/girisimcilik1/unite1.pdf>
- <http://www.bakaml-forum.com/dosyalar/19993-1UNITE.pdf>.
- <http://www.rga.com.tr/UserFiles/file/Giri%C5%9Fimcilik.pdf>

ÜLKELERİN LOJİSTİK PERFORMANSI İLE ÜLKELERİN GSYH ARASINDAKİ İLİŞKİNİN BELİRLENMESİ: TÜRK DÜNYASI ÜLKELERİ İLE BRICS ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

ÖĞR. GÖR. EMRAH AKER

Trakya Üniversitesi Uzunköprü MYO, emrahaker@trakya.edu.tr

Özet

Lojistik sektörü stok yönetimi, depolama, taşıma, elleçleme, ambalajlama hatta gümrük işlemleri gibi birçok faaliyeti bünyesinde bulundurmaktadır. Bu faaliyetleri doğru ve zamanında yerine getiren Ülkeler lojistik faaliyetleri sayesinde gelirlerini arttırarak ekonomik büyüme gerçekleştirebilirler. Ülkelerin üretim yapılarını etkileyen bir çok faktör arasında yer alan lojistik hem hammadde tedariki hem de nihai mamullerin pazarlara ulaştırılmasında önemli bir sektör olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı da ülkelerin ekonomik gelişmelerinin temel ölçütlerinden biri olarak kabul edilen ve belirli bir dönemde bir ekonomide üretilen nihai mal ve hizmetlerin net parasal değeri olarak ifade dilen GSYH kavramı ile bir ekonomideki farklı lojistik göstergelerini bir arada toplayan lojistik performans endeksi arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın ilk aşamasında Dünya Bankasının 155 ülkeye ait GSYH ve Küresel Lojistik Performans Endeks verileri korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında ise Türkiye'nin de dahil olduğu Türk Dünyası ülkeleri ile BRICS ülkelerinin Küresel Lojistik Performans Endeksi verileri Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir.

Korelasyon analizi sonucunda $p=0$, spearman's korelasyon katsayısı 0.726 olarak elde edilmiştir. Mann-Whitney U testi sonucunda da $z=-1,886$, $p=0,059$ olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre ülkelerin Lojistik performansı ile GSYH'ları arasında güçlü pozitif yönlü bir korelasyon bulunmaktadır. Türk Dünyası ülkeleri ile BRICS ülkeleri arasında ise Lojistik performansı açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Performans Endeksi, GSYH, Türk Dünyası

GİRİŞ

Piyasalarda rekabetin giderek şiddetlendiği bir ortamda, işletmeler ve ülkeler açısından lojistik faaliyetler büyük önem arz eder durumu gelmiştir. İşletmeler faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetleri sadece kalite ve fiyat avantajı ile ortaya çıkarmaları yeterli olmamaktadır. Değişen ve gelişen piyasa koşulları işletmeleri de buna cevap vermeye zorlamış ve işletmeler sadece ürettikleri malların kaliteli olması ya da fiyat avantajı ile piyasa olmasının yeterli olmadığını görmüşlerdir. Müşteriler için istenilen malın istediği zamanda, istediği yerde, istediği şekilde, istediği miktarda teslimi önem arz etmekte ve lojistik faaliyetlerinde başarıyı yakalayan işletmeler temel başarılarını da arttırmaktadır. Lojistik faaliyetlerinde başarıya ulaşan işletmeler kendi bünyelerine değer katmalarının yanı sıra ülke ekonomilerine de önemli katkılarda bulunmuş olmaktadır. Bu sayede müşteri memnuniyeti ve satış istikrarı ile ekonomik anlamda da kazançlarını arttırmışlardır.

1. LOJİSTİK FAALİYETLERİN EKONOMİK ETKİLERİ VE LOJİSTİĞİN ÖNEMİ

Lojistik kelimesi askeri bir terim olarak ortaya çıkmış ve malzemelerin bir yerden başka bir yere intikali olarak tanımlanmıştır. Lojistik, günümüz dünyasında da oldukça önemli bir yer edinmiş olan ve tarihin derinliklerinden bu yana da fiilen kullanılan bir kavramdır. Bu kavram 20. Yüzyılın başlarında çok daha fazla kullanılmaya başlanmış ve 1960'lı yıllarda ticari literatürde kendine yer bulmuştur. Dünyada yaşanan hızlı gelişmeler ve artan rekabet ortamı nedeniyle; tüketici gereksinimlerini tatmin etmek için ilk madde ve malzemenin, süreç içerisindeki stokların, mamulün veya ilgili bilginin çıkış noktasından nihai tüketim noktasına kadar etkin ve harcama maliyetlerini en düşük limitlerde gerçekleştirilmesi gereksinimini doğurmuştur. Bu gereksinimi karşılayabilecek çözüm de lojistik kavramı etrafında tanımlanmıştır (İgeme, 2005; 17). Günümüzde çoğu zaman taşıma ile lojistik aynı anlamda kullanılmasına rağmen lojistik, taşıma kavramından daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Lojistik, hammadde, malzeme, yarı mamul ve diğer hizmetlerin tedarik edilmesini, stoklanmasını, işletme içindeki hareketini ve üretilmiş olan ürünlerin tüketicilere ulaştırılması ile söz konusu ürünlerin geri dönüşleri için gerekli tüm işlem ve hizmetleri kapsamaktadır. İşletmecilik uygulamasında lojistik, hammadde kaynaklarından başlayan ve üretilmiş

ürünlerin nihai tüketici ya da kullanıcılara devrine kadar tüm malzeme ve ürün hareketlerinin yönetimini ve planlanmasını kapsamaktadır (Ceran, 2009:128).

Lojistik faaliyetler ülke ekonomileri içerisinde, iş dünyası ve toplumsal açıdan ortaya çıkardıkları katma değerle ve lojistik sektörü olarak gayrisafi milli hasıla içerisindeki payları ile önemli bir konumdadırlar. Tüketicilerin refahının yükselmesi, mal ve hizmetlerin hızlı ve sürekli olarak artan bir trend ile ulusal ve uluslararası pazarlara ulaştırılması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu yüzyılda, çok sayıda mal ve hizmet ortaya çıkmış ve dünyanın her kösesine satılmış ve dağıtılmışlardır. Karlı yeni ürün ve hizmetler yanında, artan pazar ihtiyaçlarının karşılanmaya çalışılması işletmelerin karmaşıklıklarını ve boyutlarını büyütüştür. Çok yönlü fabrika faaliyetleri tek yönlü fabrika üretiminin yerini almıştır. Üretim noktalarından tüketim noktalarına doğru ürünlerin dağıtılması sanayileşmiş ülkelerin (GNP-GSMH) gayri safi milli hasılasının çok önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Örnek olarak ABD’de lojistik, gayri safi milli hasılanın yaklaşık olarak %11’ini oluşturmaktadır. Görülüyor ki, lojistik faaliyetlerin ülke ekonomilerinde gayri safi milli hasıla içindeki payları çok önemli boyutlardadır. Bu pay lojistiğe yapılan yatırımlarla daha da yükselmektedir. Gayri safi milli hasılanın önemli bir bileşeni olarak lojistik, enflasyon oranı, faiz oranları, verimlilik, enerji maliyetleri ve ulaşılabilirliği ile ekonominin diğer elemanları üzerinde etkili bir unsurdur (Kayabaşı, 2007:5).

2. TÜRKİYE’DE LOJİSTİK FAALİYETLER VE LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN GSYH İÇİNDEKİ YERİ

Türkiye’de Lojistik Sektörü 2010 yılından sonra yüzde 12’nin üzerinde bir büyüme kaydetmiştir. Son yıllarda gerçekleştirilen ülkeler arası anlaşmalar ve boru hattı taşımacılığında artan kullanım ile Türkiye’nin 2023 yılı hedefleri olan dış ticaret hacmini artırmak ve özellikle ihracat hedefleri doğrultusunda lojistik sektörü de bu hedeflere uygun olarak büyüme göstermesi, milli gelir içindeki payının artması ve taşıdığı stratejik önem ile gelişme göstermeye en yatkın sektördür. Hizmet sektörlerinden biri olan Lojistik, Türkiye’de Turizmden sonra en fazla potansiyeli bünyesinde barındıran ikinci sektör durumundadır. Zira 2012 yılı verilerin göre Türkiye’de taşımacılık sektörü ticari hizmetler ihracı listesinde yüzde 31,4’lük pay ve 13,2 milyar dolar ihracat rakamları ile turizm sektörünün ardından ikinci sırada yer almaktadır (Erkan, 2014:50).

Dünya Bankası Lojistik Performans Endeksi baz alınırda Türkiye lojistik sektörü, gelişmişlik açısından yerinde saymaktadır. 2007 yılında 3,15 puanla 34., 2010 yılında 3,22 puanla 39., 2012 yılında 3,51 puanla 27., 2014 yılında 3,50 puanla 30. Ve 2016 yılında 3,42 puan ile 34. sıradadır. En geride olduğumuz kriter 48. sıra ve 3,18 puanla “Rekabetçi maliyetlerle taşıma organizasyonu kolaylığı”dır. Bu da ülkemizde lojistik maliyetlerin yüksekliğini ifade etmektedir. Çünkü ülkemizde yoğun olarak karayolu bazlı lojistik faaliyetler gerçekleştirilmekte, demir ve deniz yolu yeterince kullanılmamaktadır. Uluslararası ve ulusal karma taşımacılık alt yapısı hala daha kurulamamıştır. Verimsizlikteki ana nedenler; kayıt dışı ekonomi, altyapı yetersizlikleri ve şirketlerin küçük ölçekli ve kurumsal bir yapıda olmamalarıdır. Yetki belgesiz çalışma, standart dışı araç, yakıt tedariki vb. konularda haksız rekabet vardır. Denetimler artmasına rağmen istenen düzeyde etkinlik sağlanamamaktadır. Sektörün bazı alanlarında rekabetçi fiyatlar oluşmamakta, bu durumsa ülkenin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir. Özellikle demiryolları, denizyolları, gümrükler, eğitim ve lojistik köyler konularında önemli eksiklikler vardır (MÜSiAD, 2015;22).

TÜİK verilerine göre büyüme rakamı iktisadi faaliyet kollarına göre incelendiğinde; 2013 yılında %3,9 oranında büyüyen ulaştırma ve depolama sektörünün 2014 yılında büyüme oranını %2,6'ya düşüğü, GSYİH değeri içindeki payının ise 2013 yılına göre ufak bir düşüşle %12,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna karşın, GSYİH Sektör Katkısı 0,33 puan katkı payı ile imalat sanayi (0,88 puan) ve finans ve sigorta faaliyetleri (0,88 puan) ve toptan ve dolaylı ölçülen mali aracılık hizmetleri (0,65 puan) sektörlerinin ardından 4. sırada yer almıştır (TOBB, 2014;15).

Yaklaşık 860 milyar ABD \$'nı bulan gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYH) ile Türkiye dünyanın 17. en büyük ekonomisidir. 2000 ile 2016 arasındaki dönemde Türkiye'de kişi başına düşen GSYH neredeyse üç katına çıkmıştır ve şu anda 11.000 ABD \$'na yaklaşmış durumdadır. Türkiye, OECD ve G20 üyesidir ve Resmi Kalkınma Yardımlarının (ODA) giderek daha fazla önem kazanan bir aktörü haline gelmiştir (www.worldbank.org).

Türkiye, rekabet gücünü arttırmak için lojistik sektörünün güçlü yönlerini daha da ön plana çıkarırken zayıf yönlerini azaltmaya, tehditleri ise fırsata dönüştürmeye çalışmalıdır. Türkiye, zayıf yönlerinden özellikle demir yolu ve deniz yolu altyapısında modernizasyon gereksinimini ve bilgi teknolojilerinin yetersiz kullanımını gidermesi durumunda rekabet gücü endeksinde üst sıralarda yer alabilecektir. Lojistik sektörü tüm ekonomik aktörlerin rekabet gücünü artıran hizmetler sunmaktadır. Bu nedenle uluslararası standartlarda, yeterli, kaliteli ve uygun fiyatlarda lojistik hizmetlerin varlığı sağlanmalıdır (Akiş, 2016;5).

3. DÜNYA'DA LOJİSTİK FAALİYETLER VE LOJİSTİK SEKÖTÜRÜNÜN ÜLKELERİN GSYH İÇİNDEKİ YERİ

Dünyadaki hızlı nüfus artışı, şehirleşme ve bu nedenlerden doğan gereksinimleri karşılamak amacıyla artan ticaret hacmi, lojistik talebini şekillendirmektedir. Artan ulaştırma talebi doğrultusunda dünyadaki ulaştırma arzı da artmaktadır.

Küreselleşmenin etkisiyle dünyada lojistik sektörü, ülke ve firmaların rekabet edebilirliği açısından en önemli uluslararası ekonomik öğelerden biri olarak yer almaktadır. Ülkelerin büyümesi ve gelişiminde izlenen yollar, teknolojinin hızlı gelişimi ve paralelinde dünyada alt yapı olanaklarının gelişmesi, kanun koyucuların yaptıkları ticari faaliyetleri düzenleyici yasalar ve müşteri memnuniyetini ön plana çıkarmaktadır. Tüm bunlar lojistik sektörünün önemini artırıcı nedenlerdir (Gümüş, 2013;306).

Dünya ticaretinde ve taşımacılığında yer alabilen, yani büyük ölçekli limanlara sahip kentler, lojistik üsler olarak değerlendirilmektedir. Lojistik sektörü dünyada ve Türkiye'de hızla gelişmektedir. Ülkelerin ekonomilerinin gelişmesinde, ticaretlerinin küreselleşmesinde temel unsurlardan biri olan lojistik, Türkiye'de de ulusal veya bölgesel kalkınma planlarında yer alan sektörlerin başında gelmektedir. Ülke yöneticilerinin, ülkelerinin gelişmesi için lojistik alt yapı yatırımlarını, her dört taşıma modunda birliktelik sağlayabilecekleri şekilde planlamaları ve bu yatırımlara doğru zamanda, doğru ölçekte sahip olmaları büyük önem taşımaktadır. Hizmetler sektörü ticarete konu olan alanlarda ekonominin rekabet gücünün korunması ve geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede, ulaştırma ve lojistik gibi kritik hizmet sektörlerinin yüksek büyüme ortamının getireceği büyük ölçekli ürün

ve hizmet arzını zamanında, etkin ve uygun maliyetle karşılayabilmesine yönelik bir dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından düzenli olarak yayınlanan Dünya Hizmet Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH-GDP) raporlarına göre ulaştırma hizmetlerinin toplam hizmetler içindeki değeri son on yılda %28 dolaylarında, 2010 yılında bu oran %30'un üzerinde gerçekleşmiştir. Ulaştırma 2010 yılında ticari hizmetler ihracatında en hızlı gelişen unsur olmuş ve %14 artışla 782,8 milyar ABD Doları'na ulaşmıştır (DOĞAKA, 2014:2-3).

4. DÜNYA BANKASI LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİ VE GSYH SIRALAMASI

Dünya Bankasının hazırlamış olduğu ve her yıl ulusal rakamlara göre hazırlanan GSYH raporunda, 2016 yılında 182 ülkenin GSYH rakamları açıklanmıştır.

Bir ülkenin ekonomik gücü, o ülke para biriminin değeri, iş gücü piyasası , ticareti, üretimi, tüketimi, ücretleri, vergileri, hükümet kamu politikaları, iç ve dış siyaset politikaları gibi ana göstergeleri ile ölçülür. Tabi bunun yanı sıra ekonomik göstergeleri belirleyen bir çok istatistiksel veri ise ekonominin tümünden detaylı bir resminin çekilmesini sağlar. Bir ülkenin ekonomik büyüklüğünü ölçmede kullanılan en önemli istatistiki veriler ana başlıkları ile büyüme rakamları, faiz oranları, enflasyon, işsizlik, bütçe dengesi, cari işlemleri, döviz kurları ve nüfus olarak sıralayabiliriz. Bu ana başlıklar altında sıralayabileceğimiz onlarca ekonomik data yine ülke ekonomilerinin büyüklüğünün ölçülmesinde ki kriterleri oluşturur (www.investaz.com.tr).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) 2016 yılı rakamlarına göre şu an Dünya'nın en büyük ekonomisi konumundadır. 18 Trilyon 569 Milyar Dolar büyüklüğündeki ekonomiyi, Çin 11 Trilyon 199 Milyar Dolar büyüklük 2. sıradan takip etmektedir. Japonya 4 Trilyon 939 Milyar Dolar büyüklüğü ile Çin'in açık ara arkasında bulunmakta ve 3. sırada yer almaktadır. Euro Bölgesindeki en gelişmiş Avrupa ülkeleri ise sırasıyla Almanya 3 Trilyon 466 milyar ile 4. sırada, İngiltere 2 Trilyon 618 milyar ile 5. sırada ve Fransa 2 Trilyon 465 milyar dolar ile 6. sırada yer almaktadır. Hindistan 2 Trilyon 263 milyar ile 7. sırada, İtalya 1 Trilyon 849 milyar ile 8. sırada, Brezilya 1 Trilyon 796 milyar ile 9. sırada ve Kanada 1 Trilyon 529 milyar dolar ile ilk 10 sırayı oluşturmaktadır. Türkiye, GSYH

sıralamasında Őu an itibariyle bu listenin 857 Milyar Dolar büyüklüğü ile 17. Sırasında bulunuyor.

Dünya bankası tarafından yayınlanan ve 2007 yılından itibaren yayınlanmaya başlanan Lojistik Performans Endeksi, 2016 yılında 160 ülkeyi kapsayacak şekilde raporlanmıştır. Dünya Bankası tarafından yayınlanan Lojistik Performans Endeksi göstergeleri, pek çok ülke ile gümrüklerdeki hıza ve iş akışına ilişkin karşılaştırma yapma imkanı sağlamaktadır. Ülkelerde lojistik sektöründeki büyümeyi, iş yapmaya ilişkin kaliteyi ve hızı ölçmekte; ulaşım politikalarındaki karar alıcılar, ülkeler ve firmalar için gelecekteki stratejileri oluşturmada, önemli bir değerlendirme aracı olarak düşünölmektedir (<http://lpi.worldbank.org>).

Lojistik Performans Endeksi 2016 yılı rakamlarına bakıldığında Almanya 4,23 endeks puanı ile 1. sırada, Lüksemburg 4,22 endeks puanı ile 2. sırada, İsveç 4,20 endeks puanı ile 3. sırada, Hollanda 4,19 endeks puanı ile 4. sırada, Singapur 4,14 endeks puanı ile 5. sırada, Belçika 4,11 endeks puanı ile 6. sırada, Avusturya 4,10 endeks puanı ile 7. sırada, İngiltere 4,07 endeks puanı ile 8. sırada, Hong Kong 4,07 endeks puanı ile 9. sırada ve ABD 3,99 endeks puanı ile 10. sırada kendilerine yer bulmuştur. Türk Dünyası ülkeleri ise Lojistik Performans Endeksi raporunda; Türkiye 3,42 endeks puanı ile 34. sırada, Kazakistan 2,75 endeks puanı ile 77. sırada, Türkmenistan 2,21 endeks puanı ile 140. Sırada, Kırgızistan 2,16 endeks puanı ile 180. sırada ve Özbekistan ise 2,40 endeks puanı ile 118. sırada raporda kendilerine yer bulmuşlardır. BRICS ülkeleri ise; Brezilya 3,09 endeks puanı ile 55. sırada, Rusya 2,57 endeks puanı ile 99. sırada, Hindistan 3,42 endeks puanı ile 35. sırada, Çin 3,66 endeks puanı ile 27. sırada ve Güney Afrika ise 3,78 endeks puanı ile 20. sırada kendine yer bulmuştur.

5. Araştırma Yöntem ve Bulguları

Araştırmanın ilk aşamasında ile ilgili Lojistik Faaliyetlerin Ekonomik Etkileri ve Lojistiğin Önemi, Türkiye’de ve Dünya’da Lojistik Faaliyetler ve Lojistik Sektörün GSYH İçindeki Yeri ve Dünya Bankası Lojistik Performans Endeksi ile GSYH verileri hakkında literatür taraması yapılmış, ikinci aşamasında ise verilerine ulaşılabilen 155 ülkenin Lojistik

Performans Endeksi ile GSYH rakamları arasındaki ilişki korelasyon analizi ile test edilmiştir. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise Türk Dünyası Ülkeleri ile BRICS Ülkeleri Lojistik Performans Endeksi Mann-Whitney U testi ile karşılaştırılmıştır.

5.1. Araştırmada Kullanılan Veri Seti

Araştırmada 155 ülkeye ait Lojistik Performans Endeksi (2016) ve GSYH (2016) verileri kullanılarak aşağıda belirtilen veri setleri oluşturulmuştur.

D₁: 155 Ülkeye Ait Lojistik Performans Endeksi Verileri

D₂: 155 Ülkeye Ait GSYH Verileri

Araştırmada D₁ ve D₂ veri setlerinde yer alan veriler tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla yorumlanarak Korelasyon testi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS paket programı 17.0 versiyonu kullanılmıştır.

5.2. Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırmaya dahil edilen 155 ülke içerisinde Lojistik Performans Endeksi en yüksek olan ülke 4,23 endeks değeri ile Almanya, en düşük olan ülke ise 1,60 endeks değeri ile Suriye'dir.

155 ülke içerisinde GSYH en yüksek olan ülke 18 Trilyon 569 milyar \$ ile ABD, en düşük olan ülke ise 351 milyon \$ ile São Tomé and Príncipe'dir.

5.3. Analiz ve Bulgular

Araştırmanın analiz aşamasında 155 ülkeye ait Lojistik Performans Endeksi ve GSYH verilerine Korelasyon analizi uygulanmıştır. Araştırmaya ait sıfır (null) hipotez ve test istatistiği tablosu aşağıda yer almaktadır.

H₀: 155 ülkenin Lojistik Performans Endeksi ile GSYH verileri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: 155 ülkenin Lojistik Performans Endeksi ile GSYH verileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	Değişkenler	Ortalama	Standart Hata	LPE	GSYH
1	LPE	2,8987	0,61929	1	0,726**
2	GSYH	476934,0774	1,82475	0,726**	1

**p<0.01

Test istatistiği tablosunda araştırmaya dahil edilen 155 ülkenin Lojistik Performans Endeksi ortalaması 2,8987 standart hatası ise 0,61929 olarak bulunmuştur. Ülkelerin GSYH ortalaması ise 476934,0774 \$, standart hatası ise 1,82475'dir.

Test istatistiği tablosunda p<0,01 anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında oldukça yüksek ve pozitif yönlü (r=0,726) bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu ise Lojistik Performans Endeksi ile GSYH arasında pozitif yönlü, güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğunun göstergesidir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde Türk Dünyası ülkeleri ile BRICS ülkelerine ait Lojistik Performans Endeksi verileri Mann-Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda p=0,059 olduğu için Türk Dünyası ülkeleri ile BRICS ülkeleri arasında Lojistik Performans Endeksi açısından anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Lojistik faaliyetler sonucunda başarılı olabilmek, işletme ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilmek için öncelikle ülke içerisinde gümrük işlemlerinde bürokrasinin azaltılması, ticaret ve ulaştırma alt yapısının kalitesinin yükseltilmesi, lojistik hizmet bütünlüğünün sağlanması ve kalitesinin artırılması, sevkiyatların planlanan ve istenilen zamanda müşteriye ulaştırılması, rekabet edebilir fiyatlarla sevkiyat yapma ve sevkiyat izleme ve takip yeterliliğine ulaşmak gerekmektedir.

Bu saymış olduğumuz unsurları sağlamaya yönelik çalışmalar yapan ülkeler, ekonomik kazanç seviyelerini Lojistik faaliyetlerde bu unsurları geliştirmeyen ülkelere göre daha fazla artıracakları çalışmada ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

İGEME (2005), "İhracatta Pratik Bilgiler- Lojistik", İstanbul

CERAN, Yunus (2009), "Maliyet Bilgilerine Dayalı Stratejik Pazarlama Kararları İçin Stratejik Pazarlama Muhasebesi", Tablet Yayınları, Konya

KAYABAŞI, Aydın (2007), "İşletmelerin Rekabet Gücünün Geliştirilmesinde Lojistik Faaliyetlerin Performansının Arttırılması: Üretim İşletmeleri Üzerinde Bir Uygulama" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir

ERKAN, Birol (2014), "Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü" ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi Sayı:1, Yıl :2014

MÜSİAD (2015), "Lojistik Sektöründe Sürdürülebilir/Yeşil Lojistik", Araştırma Raporları, İstanbul

TOBB (2014), "Türkiye Ulaştırma ve Lojistik Meclisi Sektör Raporu" ISBN:978-605-137-485-7, Ankara

AKİŞ, Elife (2016), "Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gününe Etkisi", 11-12 Nisan 2016, 2.Üretim Kongresi

GÜMÜŞ, Sefer (2013), "Lojistik Sektörünün Türk Ekonomisine Katkıları ve Bir Araştırma" Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, C:1, S:3, Yıl:2013, ss. 302-324

DOĞAKA (2014), "Lojistik Sektör Raporu", TC. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı Raporu

www.worldbank.org, Erişim Tarihi: 21/11/2017

www.investaz.com.tr/blog/dunya-ekonomi-siralamasi/, Erişim Tarihi: 21/11/2017

<http://lpi.worldbank.org/>, Erişim Tarihi:22/11/2017

**ÜNİVERSİTE PERSONELİNİN SOSYAL MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARI VE SOSYAL
MEDYAYA YÖNELİK TUTUMLARI**

DOÇ. DR. SITKI YILDIZ

Kırıkkale Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, sitkiyildiz@yahoo.com

ÖĞR. GÖR. İBRAHİM HAKAN GÖVER

Abdullah Gül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü, hakan.gover@agu.edu.tr

Özet

Facebook, Youtube, Twitter, Instagram ve Pinterest gibi sosyal medya uygulamaları son zamanlarda toplumun her kesiminden büyük ilgi görmektedir. Bu ilginin en büyük nedeni, kullanıcıların sosyal medyada çeşitli türde içerik ve bilgiyi zaman ve mekan kısıtlaması olmadan internet ortamında üretmeleri ve birbirleriyle paylaşabilmeleridir. Buna bağlı olarak sosyal medya, günümüzde bireyler arasında yeni bir ilişkiler ağı ve yeni bir iletişim ortamı yaratmıştır. Toplumda yenilikleri çıkaran ve yayan eğitim ve araştırma kurumlarında çalışan personelin bu yeni iletişim ağı ve ortamının dışında kalmaları düşünülemez. İşte bu tespitten hareketle, bu çalışmada Anadolu'daki bir devlet üniversitesinde görev yapan akademik ve idari personelin sosyal medyaya bakış açısı ve sosyal medyaya yönelik tutumları araştırılmıştır.

Çalışmanın evrenini belirtilen devlet üniversitesinde çalışan akademik ve idari personel; örneklemini ise bu personel arasından basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilen katılımcılar oluşturmaktadır. 74'ü akademik ve 80'i idari olmak üzere toplam 154 personele uygulanan anketten elde edilen verilere göre personelin %82'si sosyal medya kullanmaktadır. Sosyal medya kullanım sıklığına ait verilere göre personelin %44,2'si en az 7 yıldır ve %61,7'si her gün 1 saate yakın süreyle sosyal medya kullanmaktadır. %77,3'ünün sosyal medyada aktif bir hesabı bulunmakta, ancak sadece %35,7'si hesabını düzenli olarak güncellemektedir. En çok kullanılan ilk 3 sosyal medya sitesi sırasıyla Facebook, Instagram ve Youtube'dur. Kullanım amacı ise yine öncelik sırasına göre arkadaşlarla görüşmek, gündemi takip etmek ve arkadaşları takip etmektir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 82,5) sosyal medyanın hem olumlu hem de olumsuz özellikler içerdiğini düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, üniversite, akademik personel, idari personel, iletişim.

SOCIAL MEDIA USAGE AND SOCIAL MEDIA ATTITUDES OF A UNIVERSITY STAFF

Abstract

Various social media applications such as Facebook, Youtube, Twitter, Instagram and Pinterest have recently attracted a great deal of attention from every part of society. The underlying cause of this attention is that social media enables their users to share every kind of content and information between each other without being subjected to the limitation of time and place. Therefore, social media has created a new communication platform and a network among people. It can't be thought that people working at universities will be out of this trend due to the fact that universities are educational institutions which disseminate novelties in society. Moving from this fact, social media usage and social media attitudes of a university personnel who work at a state university in Anatolia were investigated in this study.

The population of the study consists of academic and administrative staff who work at a state university in Anatolia and the sampling is comprised of the individuals who were chosen by simple random sampling method from this population. According to the findings obtained from the questionnaire conducted on 74 academic and 80 administrative staff, 81,8% of the university personnel use social media. According to the findings regarding to the frequency of occurrence of social media, 44,2% of the participants have used social media for at least 7 years with a duration of about 1 hour on a daily basis (61%). 77,3% of the participants have an active account or profile in any social network website, but only 35,7% have updated their accounts or profiles regularly. The most used 3 social media web sites are Facebook, Instagram and Youtube respectively. And the first 3 purposes in using social network websites are getting in touch with friends, following agenda and following friends respectively. A considerable part of the social media users (82,5%) think that social media has both positive and negative aspects in general.

Keywords: Social media, university, academic staff, administrative staff, communication.

1. Kuramsal Çerçeve

Toplumdaki insan ilişkilerinin temelinde *iletişim* olgusu yer alır. En basit şekliyle, iki ya da daha çok kişi arasında yapılan “bilgi paylaşımı” olarak tanımlanan iletişim sayesinde (Velentzas & Broni, 2014:117) insanoğlu bilgi ve becerilerini paylaşıp bugünkü teknolojik düzeye ulaşmıştır. İletmek istediği mesajı daha kısa sürede daha uzak mesafelere göndermek isteyen insanoğlu, önceleri çevresindeki canlıları ve nesnelere (ateş, duman, ayna, tamtam, posta güvercini, posta arabası vb) birer iletişim aracı olarak kullanmış (Chakravarthi, 1992:30-33); sonraları ise başlı başına birer iletişim aracı (matbaa, telgraf, telefon, faks, radyo, TV, bilgisayar vb) icat etmiştir. Bu tarihsel süreç değerlendirildiğinde, iletişim sürecinin temel kilometre taşlarının sözlü iletişim, yazılı iletişim, kitle iletişimi ve dijital/elektronik iletişim olduğu görülecektir. Temel olarak matbaa aydınlanma çağının, kitle iletişim araçları endüstri devriminin; dijital/elektronik iletişim araçları ise bilgisayar devriminin birer ürünüdür. Yazının, matbaanın ve kitle iletişim araçlarının icadı ve kullanılmaları iletişim sürecini ne ölçüde etkilemiş olursa olsun, bunların hiçbiri dijital ya da elektronik iletişim araçları kadar toplum üzerinde derin etkiler bırakmamıştır. Günümüz iletişim biçimi bilgisayar, internet, web 2.0 uygulamaları, akıllı cep telefonları ve sosyal medya uygulamalarıyla karakterize dijital iletişimdir ve bu iletişimi kitle iletişiminden ya da geleneksel iletişimden ayıran çok sayıda özellik mevcuttur (Kırcova ve Enginkaya, 2015:18-20). Kitle iletişiminde içerik belli yerlerde belli kişilerce üretilip kitlelere (tek yönlü) sunulurken, dijital iletişimde içerik bizzat kullanıcılar tarafından üretilip yine kullanıcılar tarafından (iki yönlü/interaktif biçimde) şekillendirilmektedir. İki iletişim biçimi arasındaki bu önemli farklılık, toplumda “haber” yerine “bilgi” yi ön plana taşımış ve bu da günümüz enformasyon toplumlarını ortaya çıkarmıştır (Cardoso, 2008:15-16).

Tüm dünyada internetin yaygınlaşmasına ve mobil uygulamaların getirdiği kolaylıklara bağlı olarak yüz yüze ilişkiler de dahil olmak üzere iletişim ve toplumsal yaşam pratikleri (alışveriş, sohbet, banka işlemleri, satış ve pazarlama, oyun oynama, kariyer/iş arama, eğitim-öğretim, resmi işlemler vb) fiziksel ortamlardan sanal ortamlara kaymıştır. Buna bağlı olarak internette geçirilen ortalama süre artmış ve 2014 yılında günde 6 saate yaklaşmıştır (www.globalwebindex.net). Bu noktada, sosyal medya özel bir yere ve öneme sahiptir. Sosyal ağ, sosyal paylaşım siteleri ya da sosyal web olarak da bilinen sosyal medya (Sayımer,

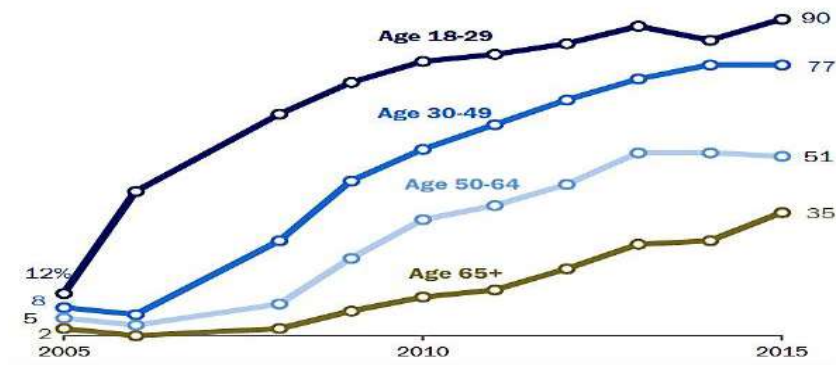
2008:123) “iletişimi etkileşime döndüren web tabanlı/mobil teknolojilerin kullanımınıdır” (Baruah, 2012:2). Bununla birlikte sosyal medya, sanılanın aksine, Facebook, Youtube, Twitter ve Instagram gibi sitelerden çok daha fazlasını ve kapsamlısını ifade eder. Nitekim, Kaplan ve Haenlein, sosyal medya sitelerini tematik özelliklerine göre altı gruba ayırır: 1) Sosyal network siteleri, 2) Blogging ya da mikroblogging siteleri, 3) İşbirliği projeleri, 4) Oyun siteleri 5) İçerik toplulukları ve 6) Sanal sosyal dünyalar (akt. Baruah, 2012:2). Bu da bize hayatımızın ne kadar büyük bir bölümünün sosyal medya tarafından kuşatılmış olduğunu gösterir.

Diğer taraftan, iletişimde gözardı edilmemesi gereken önemli bir husus, iletişim aracının salt bir iletişim aracı olarak algılanmaması gerçeğidir. Literatürde McLuhan denklemi olarak bilinen “araç mesajdır” (the medium is the message) ifadesi tam da bu gerçekliğe işaret etmektedir (Altay, 2005:15-16). John Culkin, McLuhan denklemini “(önce) biz araçlara şekil veririz, daha sonra araçlar bize şekil verir” ifadesiyle açıklar (Strate, 2012:3). Gerçekten de, tarihsel süreç içinde bakıldığında, matbaa, TV, radyo, telgraf ve telefon gibi (kitle) iletişim araçları salt iletişim aracı olmanın ötesine geçerek toplumda kendine özgü iletişim kanalları oluşturmuş ve toplumları derinden etkileyip şekillendirmiştir. Bu bağlamda, digital iletişim ve onun önemli bir parçası olan sosyal medya da günümüz toplumlarında (kendine özgü) yeni bir iletişim ağı ve ortamı yaratmaktadır. Toplumda yenilik ve bilgi üreten kurumlar olan üniversitelerde (Bilgin, 2009:33-34) çalışan akademik ve idari personelin bu yeni iletişim ağı ve ortamının dışında kalmaları beklenemez. Kaldı ki; üniversite akademik personelinin doğrudan; idari personelinin ise dolaylı olarak muhatap olduğu öğrenciler toplumun sosyal medya ve interneti en çok kullanan kesimidir (Şekil 1). Bu anlamda, (üniversitelerde) formel eğitim gerek sınıf içinde gerekse sınıf dışında sosyal medya siteleri üzerinden informal olarak tartışma ve forumlarla devam ettirilip geliştirilebilir (akt. Collin vd, 2011:14). Nitekim, internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasının ardından klasik “kampüs üniversiteleri” endüstri devriminin modası geçmiş kurumları haline gelmiştir (akt. Selwyn, 2012:5). Faculty Focus platformunun 2011 yılında üniversite çalışanları üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmaya göre 841 öğretim elemanının yaklaşık % 83’ü öğrencilerinin derse dizüstü bilgisayarlarla; % 52’si ise akıllı telefonlarla girmelerine izin vermektedir. Ayrıca yine aynı araştırmada 831 öğretim elemanının %60,2’si LinkedIn’i; %48,9’u Facebook’u ve %37,5’u da Twitter’ı hem kişisel hem de profesyonel amaçla kullandıklarını belirtmişlerdir (Faculty Focus,

2011:4,9). Bu verilere bakarak; düz anlatımın ve tek yönlü bilgi akışının hakim olduğu eski tip eğitim sisteminin yerini artık interaktif eğitim ortamlarına bıraktığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda, sosyal ağlar ya da sosyal medya siteleri sahip olduğu özelliklerle (zengin metin, ses ve video dosyaları içermesi, interaktif tartışma ortamları yaratması ve eğitim amaçlı grupların kurulmasına izin vermesi) eğitimi hem biçim hem de içerik yönünden destekleyebilir ve zenginleştirebilir. Nitekim, konu ile ilgili olarak, çeşitli sosyal medya sitelerinin üniversite ortamında eğitim amaçlı kullanımını araştıran çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalarda sosyal medyanın eğitime pozitif katkısı olduğu sonucuna varılmıştır (Oradini ve Saunders, 2008, s.6; Sarsar ve diğerleri, 2015, s.426-428; Ekici ve Kıyıcı, 2012, s. 163-164; Sadowski ve diğerleri, 2017, s.88).

Bu değişimi gören Batı üniversiteleri, çalışanları için sosyal medya kullanım yönergeleri (social media guidelines) çıkarmaya başlamışlardır. Bu yönergeleri kimi üniversiteler (örn. University of Kentucky) çalışanlarını belli şartlar dahilinde sosyal medya üzerinden araştırma ve üniversite tanıtımına teşvik etmek; kimi üniversiteler de (örn. Southern Cross University) yeni bir öğrenme ve öğretme yöntemi olarak sosyal medyanın kullanım çerçevesini belirlemek amacıyla çıkarmaktadır.

Şekil 1. ABD’de yaşa göre sosyal medya kullanımı (2005-2015)

Kaynak: Perrin, Social Media Usage: 2005-2015, s.4

Yukarıdaki açıklamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; üniversite personelinin sosyal medya üzerine düşüncelerinin ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını tespit etmenin ne kadar büyük bir önem arz ettiği görülecektir. Ayrıca böyle bir tespit; üniversite personelinin yeniliklere açık olup olmadığı, teknolojiye yatkın olup olmadığı ve gündemi takip edip etmediği konusunda da bizlere dolaylı yoldan bir fikir verecektir.

2. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, Anadolu'daki bir devlet üniversitesinde görev yapan akademik ve idari personelin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medyaya yönelik tutumları konu edinilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı üniversite Anadolu'da kurulmuş bir devlet üniversitesi olup, çalışan personel sayısı evren ve örneklem açısından kontrol edilebilir bir düzeydedir.

Tablo 1. Araştırmanın yapıldığı üniversitede akademik personelin unvan bazında dağılımı

	Öğretim Üyeleri			Öğretim Görevlileri, Okutmanlar ve Öğretim Yardımcıları				Toplam
	Profesör	Doçent	Yrd. Doç.	Öğr. Gör.	Arş. Gör.	Uzman	Okutman	
Sayı (n)	11	18	46	2	45	5	14	141
Yüzde (%)	7,80	12,77	32,62	1,42	31,91	3,55	9,93	100,00

Kaynak: Araştırmanın yapıldığı üniversitenin web sayfası, Aralık 2016.

Tablo 2. Araştırmanın yapıldığı üniversitede idari personelin unvan bazında dağılımı

	İdari Personel ²			Teknik	Toplam
	Üst Kademe	Orta Kademe	Alt Kademe		
Sayı (n)	14	13	69	15	111
Yüzde (%)	12,61	11,71	62,16	13,51	100,00

Kaynak : Araştırmanın yapıldığı üniversitenin web sayfası, Kasım 2016.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, üniversitede görev yapan akademik ve idari personelin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını personelin demografik, ekonomik ve sosyal özelliklerini göz önünde bulundurmak suretiyle tespit etmek ve değerlendirmektir.

Teknolojinin gelişmesi, internet ve Web 2.0 uygulamalarının hayata geçirilmesiyle TV ve gazete gibi geleneksel kitle iletişim araçları giderek yerini Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal medya uygulamalarına bırakmıştır. Böyle bir ortamda üniversite personelinin sosyal medya kullanım alışkanlıklarının ve sosyal medyaya yönelik tutumlarının belirlenmesi; çalışanların değişen iletişim ortamına uyum sağlayıp sağlamadıkları, yeniliklere açık ve teknolojik gelişmelere yatkın olup olmadıkları konusunda bize önemli ipuçları verebilir. Ayrıca, yükseköğretim kurumlarında sosyal medya kullanımını araştıran çalışmalar olmasına rağmen (Hall, 2014:7), ülkemizde üniversite personeli özelinde sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve sosyal medyaya yönelik tutumları araştıran yeterli sayıda çalışma yoktur. Bu durum çalışmamıza ayrı bir önem katmakta ve bundan dolayı bu araştırmanın ileride yapılacak çalışmalar için yol gösterici olması beklenmektedir.

² Alt kademe idari personel : Hizmetli, Şoför, Memur, Bilgisayar İşletmeni, VHKİ, Şef, Kütüphaneci.

Orta kademe idari personel : Şube Müdürü, Avukat, Mali Hizmetler Uzmanı.

Üst kademe idari personel : Genel Sekreter, Genel Sekreter Yard., Daire Başkanı, Fakülte Sekreteri, Yüksekokul Sekreteri.

Teknik personel : Mimar, Mühendis, Tekniker, Teknisyen ve Kaloriferci.

3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Anadolu'da bir devlet üniversitesinde çalışan akademik ve idari personel; örnekleme ise belirtilen evrenden basit tesadüfi örnekleme (olasılıklı örnekleme) yoluyla seçilen kişiler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Araştırmanın evren ve örnekleme

Kadro Türü	Çalışan Kişi Sayısı (a)	Anket Gönderilen Kişi Sayısı (b)	Anketi Yanıtlayan Kişi Sayısı (b)	Anket Yanıtlama Oranı (c/b)	Örneklem Oranı (c/a)
Akademik Personel	141*	105	74	% 70,47	% 52,48
İdari Personel	109	94	80	% 85,11	% 73,39
Toplam	250	199	154	% 77,38	% 61,60

Kaynak : Araştırmanın yapıldığı üniversitenin Personel Daire Başkanlığı, Kasım 2016

(*) ÖYP-Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı dahilinde olan asistanlar hariç diğer öğretim elemanları.

Araştırmanın yapıldığı üniversitede Kasım 2016 tarihi itibari toplam 250 akademik ve idari personel görev yapmaktadır. Anket formu, çalışma evreni arasından basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 198 personele gönderilmiştir. Anket gönderilen personelin %77,38'i (154 kişi) talebimizi olumlu karşılayıp anket sorularını yanıtlamıştır. Cochran formülüne göre 250 kişilik bir popülasyonda %95 güven düzeyi ve %5 güven aralığı ile yapılan bir çalışmada bu sayı yeterli bir örneklem sayısıdır (Cochran'dan akt. Keser, 2006:137).

Araştırmanın yapıldığı üniversitede, akademik ve idari personel dışında sözleşmeli yabancı uyruklu öğretim elemanları ve hizmet alımı yoluyla çalıştırılan personel de görev yapmaktadır. Ancak, çalışma evreni ve örnekleminin homojenliğini olumsuz yönde etkileyebilecekleri düşüncesiyle farklı ülke ve kültürlerle mensup olan sözleşmeli yabancı uyruklu öğretim elemanları çalışmamıza dahil edilmemiştir. Hizmet alımı yoluyla çalıştırılan personel ise güvenlik, ulaşım ve temizlik gibi işlerde çalıştırılmaktadır. Bu tür işler, okulun asli fonksiyonu olan eğitim ve bunu destekleyen yönetim faaliyetinin dışındadır. Bu nedenle, hizmet alımı yoluyla çalıştırılan personel de çalışmamıza dahil edilmemiştir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, araştırmanın yapıldığı devlet üniversitesinde çalışan akademik ve idari personelin anket sorularına verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Bu nedenle, bu çalışmadan elde edilen sonuçlar diğer üniversitelerde çalışan akademik ve idari personelin tamamına genellenemez.

5. Araştırmanın Yöntemi

5.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışmada, sosyal bilimlerde en çok kullanılan araştırma tekniği olan ankete yer verilmiştir. Anket sorularının uygulama evreni olarak Anadolu'daki bir devlet üniversitesinde çalışan akademik ve idari personel seçilmiştir. Anket formu; personelin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını ve sosyal medyaya yönelik tutumlarını ölçecek tarzda hazırlanmıştır. Elde edilen veriler bilgisayar ortamında analiz edilmiştir. Personelin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medyaya yönelik tutumları değerlendirilirken yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyi bazında farklılaşmaların olup olmadığına da bakılmıştır.

5.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın amacını ve soruların nasıl yanıtlanması gerektiğini belirten bir yönerge içeren anket formu, çeşitli kategorilerden derlenen toplam 37 sorudan oluşmaktadır. Soruların 18

tanesi çoktan seçmeli, 14 tanesi beşli Likert tipi ve 5 tanesi de açık uçlu soru şeklindedir. Üç bölüm halinde hazırlanan anketin ilk bölümünde personelin cinsiyet, yaş, eğitim, gelir düzeyi ve hizmet süresi gibi demografik, sosyal ve ekonomik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölüm, personelin sosyal medya kullanım alışkanlıklarını öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü ve son bölüm ise katılımcıların sosyal medya hakkındaki görüşlerini öğrenmeye yönelik hazırlanan soruları içermektedir. Bu soruların büyük bir bölümü beşli Likert ölçeği ile hazırlanmıştır. Beşli Likert ölçeği ile hazırlanan soruların Cronbach's Alpha değeri 0,80 olarak bulunmuştur. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ise 0,83 olup, bu değer araştırmanın iç tutarlılık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Sosyal medya hakkında isteğe bağlı görüş belirtilen son soru dışında katılımcılardan anketteki tüm soruları yanıtlamaları istenmiştir. Ayrıca, ankette yer alan "sosyal medya kullanır mısınız?" sorusuna verilen cevaba göre katılımcıların diğer soruları yanıtlayıp yanıtlamayacaklarına karar verilmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi hazırlanan anket soruları katılımcılara dağıtılırken iki ayrı yol izlenmiştir. Bunlardan ilkinde, daha geniş katılımcı kitlesine daha kısa sürede ulaşmak için üniversitenin web sitesinde anket uygulamaları için ayrılan alan kullanılmıştır. Bu yol izlenirken LimeSurvey 2.0 programı yardımıyla anket soruları hazırlanmış, sisteme yüklenmiş ve sınaması yapılmıştır. İlgili alan 11 Kasım 2016 tarihinde aktif hale getirilmiş ve aynı gün anket linki açıklayıcı bir yönergeyle birlikte üniversitenin akademik ve idari çalışanlarının (kurumsal) mail adreslerine gönderilmiştir. Anket linkindeki çerez programı aktif hale getirilerek aynı katılımcının anketi birden fazla yanıtlaması önlenmiştir. Bu yolla toplam 101 sayısına ulaşılmış, ancak bu sayı yeterli bulunmadığı için anket soruları bastırılıp anketi yanıtlamadığını ifade eden personele elden dağıtılmıştır. Bu şekilde 53 kişiye daha anket uygulanmış ve örneklem için hedeflenen 154 rakamına ulaşılmıştır.

Anketlerden elde edilen bulgular, SPSS programının 22.0 sürümü yardımıyla analiz edilerek çalışmanın bulgular bölümünde yorumlanmıştır. Analizlerde; sıklık ve yüzde gibi temel

tanımlayıcı istatistiki değerlendirmeler, Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı, varyans analizi, t testi ve KMO değerinin yanı sıra bir değişkenin diğer bir değişken üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla "Analyze/Descriptive Statistics/Crosstabs" yolu üzerinden "Ki kare" ve "Kramer V" seçilerek çapraz istatistiki değerlendirmeler de yapılmıştır (Özbay, 2008:462-463).

5.3. Araştırma Soruları

Araştırmanın temel problem cümlesi, "Üniversitede görev yapan akademik ve idari personelin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medyaya yönelik tutumları nasıldır" şeklinde tespit edilmiştir. Bu temel problem cümlesiyle bağlantılı olarak araştırmanın alt problem cümleleri ise aşağıdaki gibi kurgulanmıştır.

- Üniversite personelinin sosyal medya kullanımı cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite personelinin sosyal medya kullanımı yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite personelinin sosyal medya kullanımı eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite personelinin sosyal medya kullanımı medeni duruma göre farklılaşmakta mıdır?
- Üniversite personelinin sosyal medya kullanımı görev yaptıkları kadroya göre (akademik ya da idari) farklılaşmakta mıdır?

6. Bulgular

6.1. Demografik Bulgular

Anketin ilk bölümü katılımcıların demografik, sosyal ve ekonomik özelliklerini öğrenmeye yönelik hazırlanan sorulardan oluşmaktadır. Bu sorulara verilen yanıtlardan elde edilen veriler Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişken	Kategori	Sıklık (f)	Oran (%)
----------	----------	------------	----------

1. ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

Cinsiyet	Erkek	89	57,8
	Kadın	65	42,2
Yaş *	21-29	35	23,1
	30-39	82	54,3
	40-49	28	18,5
	50-58	6	4,0
Medeni Hal	Evli	109	70,8
	Bekar	39	25,3
	Boşanmış	6	3,9
Eğitim Düzeyi	Lise ve altı	9	5,8
	Ön Lisans	2	1,3
	Lisans	71	46,1
	Yüksek Lisans	36	23,4
	Doktora	36	23,4
Gelir **	1.500-3.499	48	36,6
	3.500-5.499	72	54,5
	5.500-7.499	10	7,5
	7.500-10.000	2	1,5

* Katılımcıların yaşı 21 ile 58 arasında değişmektedir.

** Katılımcıların geliri aylık 1.500 ile 10.000.-TL arasında değişmektedir.

Tablo 4'deki verilere bakılarak; cinsiyet açısından erkeklerin, medeni durum açısından evlilerin, eğitim düzeyi açısından lisans mezunlarının, yaş açısından 30-39 yaş grubundakilerin ve gelir düzeyi bakımından 3.500-5.500.-TL gelir grubundakilerin ankete katılanlar arasında çoğunluğu oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 5. Katılımcıların görev yaptıkları kadro

Değişken	Kategori	Sayı (f)	Oran (%)
Kadro türü	Akademik	74	48,1
	İdari	80	51,9

Tablo 5'e göre anketi yanıtlayan akademik ve idari personel sayısı birbirine yakın olmakla birlikte, sayısal çoğunluk ve oransal büyüklük 80 kişi ve %51,9 ile idari personeldedir.

Tablo 6. Katılımcıların kullandıkları cep telefonu ve diğer elektronik cihazlar

Değişken	Kategori	Sayı (f)	Oran (%)
Kullanılan Cep Telefonu	Akıllı (Smart) telefon	143	92,9
	Tuşlu (Manuel) telefon	11	7,1
Kullanılan diğer elektronik cihazlar(*)	Dizüstü bilgisayar	136	88,3
	Masaüstü bilgisayar	54	35,1
	Tablet bilgisayar	53	34,4

(*) Bu soruda katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemişlerdir.

Tablo 6'ya göre ankete katılan personelin çok büyük bir bölümü akıllı telefon; çok küçük bir bölümü ise eski tip tuşlu telefon kullanmaktadır. Telefonu olmadığını beyan eden personele ise rastlanmamıştır. Ayrıca katılımcıların çoğu, cep telefonu dışında ağırlıklı olarak dizüstü bilgisayar kullanmaktadır.

6.2. Sosyal Medya Kullanımına İlişkin Bulgular

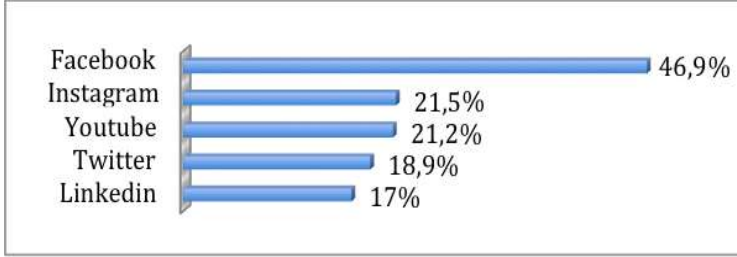
Anketin ikinci bölümü katılımcıların sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Bu sorulardan ilkinde, personelin çalıştıkları kurumla ilgili haberleri nasıl takip ettikleri sorusuna, %80 gibi büyük bir çoğunluk kurumun web sayfasından, %43 sosyal medyadan, %38 internet sitelerinden, % 37 iş arkadaşlarından ve %15 de TV ve gazetelerden takip ettiği yanıtını vermiştir. Üniversiteyle ilgili haberleri takip etmediğini belirten kişi sayısı ise sadece 3'dür (% 1,9).

Katılımcıların %82'si sosyal medya kullandığını, %18'i ise kullanmadığını belirtmiştir. Sosyal medya kullananların %44'ü 7 yıl ve üzeri, %21'i 5-6 yıldır, %14'ü 3-4 yıldır, %1,3'ü ise 1-2 yıldır sosyal medya kullanmaktadır. Sadece 1 katılımcı, 1 yıldan daha az süreyle sosyal medya kullandığını belirtmiştir.

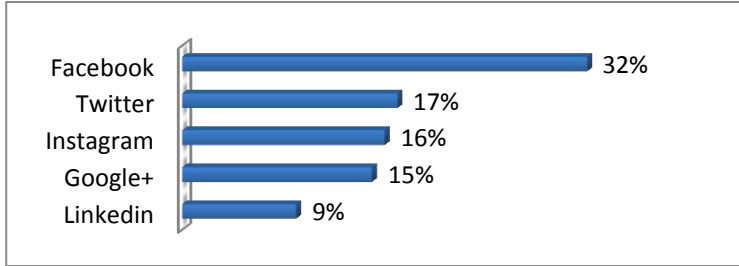
Katılımcıların %75'i her gün, %14'ü 2-3 günde bir, %5,5'i haftada bir ve %3'ü ayda bir kaç kez sosyal medyaya girmektedir. Katılımcıların %74'ü 1 saatten az, %22'si 1-2 saat ve % 3,9'u 3 saat ve üzeri süreyle sosyal medyaya girmektedir.

92 katılımcının sosyal medya sitelerinde aktif hesabı bulunmakta, ancak bunların sadece %44,4'ü hesabını düzenli olarak güncellemektedir. Katılımcılar sosyal medyaya akıllı telefon (%69), dizüstü bilgisayar (%20,5), masaüstü bilgisayar (%4,2) ve tablet bilgisayar (%2,4) kullanarak girmektedir. Katılımcıların en çok kullandıkları ilk 5 sosyal medya sitesi sırasıyla Facebook (%46,9), Instagram (%21,5), Youtube (%21,2), Twitter (%18,9) ve LinkedIn'dir (%17).

Şekil 2. Katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya siteleri

Şekil 3. Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya siteleri

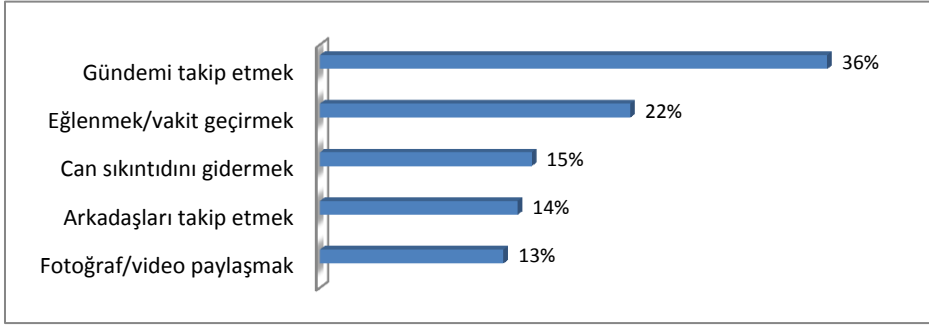

Kaynak: Simon Kemp, Digital in 2016, s.459.

Verilen 15 sosyal medya sitesi içerisinde katılımcıların en çok kullandıkları sosyal medya siteleri sırasıyla Facebook, Instagram, Youtube, Twitter ve LinkedIn’dir (Şekil 2). Bu sonuç, “We are social” sitesinin Türkiye’de en çok kullanılan sosyal medya siteleri verileriyle kısmen uyuşmaktadır (Şekil 3).

Katılımcıların sosyal medya kullanımındaki öncelikli amacı sırasıyla gündemi takip etmek, eğlenmek/vakit geçirmek, can sıkıntısını gidermek, arkadaşları takip etmek ve fotoğraf/video paylaşmaktır (Şekil 4).

Şekil 4. Katılımcıların sosyal medya kullanımında öncelikli amacı

Sosyal medya kullanımı ile okuma alışkanlığı arasındaki ilişkiyi ölçen soruya katılımcıların %60,9'u okuma alışkanlığının değişmediği, %35,9'u okuma alışkanlığının azaldığı ve % 3,1'i ise okuma alışkanlığının arttığı yönünde cevap vermiştir. Bu verilere bakılarak sosyal medyanın kişilerin okuma alışkanlığını olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

6.3. Sosyal medyaya yönelik tutumlarla ilgili bulgular

Anketin üçüncü ve son bölümünde, katılımcıların sosyal medya ile ilgili tutumlarını öğrenmeye yönelik 5'li Likert tipi sorular yer almaktadır. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların sosyal medya hakkındaki yargılara katılım oranları

	Sosyal medyayla ilgili yargılar	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Katılmıyorum
1	Sosyal medya kişisel gelişimime katkıda bulunuyor.	%14,7	%43,4	%21,7	%17,8	%2,3
2	Sosyal medya sayesinde yeni bilgiler öğrenebiliyorum.	%26,4	%56,6	%3,1	%10,9	%3,1
3	Sosyal medya sayesinde kendimi	%7,8	%38,3	%20,3	%28,9	%4,7

1. ULUSLARARASI SOSYOLOJİ VE EKONOMİ KONGRESİ

	ifade etme fırsatı buluyorum.					
4	Sosyal medyanın gereklilik olduğunu düşünüyorum.	%11,6	%53,5	%16,3	%16,3	%2,3
5	Sosyal medya sayesinde farkındalığım artıyor.	%9,90	%35,64	%12,87	%15,84	%2,97
6	Sosyal medyada diğerlerinin beni takip etmesi hoşuma gidiyor.	%4,7	%26,8	%26,9	%25,2	%13,4
7	Sosyal medya sayesinde gelişmeleri/gündemi daha kolay takip edebiliyorum.	%31,8	%52,7	% 5,4	%8,5	%1,6
8	Sosyal medya sayesinde sosyal çevremi genişlettim.	%6,3	%21,9	%22,7	%40,6	%8,6
9	Sosyal medya kullanımının özel teknik bilgi ve/veya beceri gerektirdiğini düşünmüyorum.	%16,4	%48,4	%13,3	%18,8	%3,1
10	Sosyal medyada çıkan haberlere güvenirim.	%2,3	%13,3	%22,7	%48,4	%13,3
11	Sosyal medyada kişisel bilgilerin paylaşılmasında sakınca görmüyorum.	%3,9	%9,4	%12,5	%46,9	%27,3
12	Sosyal medya üniversitemizin tanıtımı için gereklidir	%41,7	%44,1	%7,1	%0,8	%6,3
13	Sosyal medyanın üniversitelerde daha aktif kullanılması gerektiğini düşünüyorum.	%30,5	%44,5	%14,8	%6,3	%3,9
14	Sosyal medya iş amaçlı	%29,7	%44,5	%12,5	%9,4	%3,9

(dosya/veri paylaşımı) ve eğitim amaçlı (proje, ödev hazırlama, tartışma/forum) kullanılabilir						
--	--	--	--	--	--	--

Tablo 7'ye göre katılımcılar, sosyal medyayla ilgili kendilerine sunulan yargılardan üçü dışında diğer tümüne büyük ölçüde katılmışlardır. Anketi yanıtlayanlar; 8, 10 ve 11 no'lu yargılara, diğer bir deyişle, sosyal medya sayesinde çevresini genişlettikleri, sosyal medyada çıkan haberlerin güvenilir olduğu ve sosyal medyada kişisel bilgilerin paylaşılabilirliği görüşüne yüksek oranda katılmamaktadırlar. Bununla birlikte sosyal medya sayesinde yeni bilgiler öğrendikleri, kendilerini ifade ettikleri, farkındalıklarının arttığı, gündemi takip ettikleri, sosyal medyanın özel bir teknik bilgi ve beceri gerektirmediği, kişisel gelişimlerine katkıda bulunduğu, üniversitelerin tanıtımı için gerekli olduğu, iş amaçlı kullanılabilirliği ve üniversitelerde daha aktif kullanılmaları gerektiği fikrine yüksek oranda katılmaktadırlar.

Katılımcılardan sosyal medya hakkında genel bir değerlendirme yapmaları istenildiğinde; %83 gibi büyük bir çoğunluk sosyal medyanın kullanıcılar açısından hem olumlu hem de olumsuz özellikler içerdiğini ifade etmiştir. Sosyal medyanın olumlu yanları olduğunu düşünenlerin oranı %11,8, olumsuz yanları olduğunu düşünenlerin oranı ise %5,2'dir.

Son olarak, (dileyen) katılımcılardan konu hakkında görüş belirtmeleri istenmiştir. Bu açık uçlu soruyu toplam 19 kişi yanıtlamıştır. Verilen yanıtlar incelendiğinde; bir grup katılımcının sosyal medyanın olumlu yönlerine, bir grup katılımcının ise olumsuz yönlerine vurgu yaptıkları görülmüştür. Sosyal medyayla ilgili olumlu ifadeler örnek olarak; "Sosyal medya her kesimden insanın kullandığı ve bilgi/haber paylaştığı etkileşimli bir medya platformu haline gelmiştir", "Sosyal medya özellikle teknik anlamda çok yararlı olup, bilgi artırmak için çok önemli bir kaynaktır" ve "Aşırıya kaçmadığı ve yaşamımızın merkezine alınmadığı sürece sosyal medya faydalıdır" ifadeleri verilebilir.

Sosyal medyanın olumsuz yönlerine vurgu yapan katılımcılar ise; “Anketteki cevaplarıma yansıtılmamakla birlikte sosyal medyanın negatif etkilere sahip olduğunu düşünüyorum. Ancak bunun sorumlusu sosyal medyadan ziyade kişilerdir”, “Akademik çalışmalarımı, kişisel okumalarımı ve özel hayatımı olumsuz etkilediği için sosyal medya hesaplarımı kapattım” ve “Sosyal medyada yalan haberlere yer verilmesi sakıncalıdır ve bu durum dezenformasyona neden olmaktadır” ifadelerini kullanmışlardır.

Ayrıca bir grup katılımcı, sosyal medyanın kontrollü/ölçülü kullanılması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu ifadeler örnek olarak da; “Sosyal medya bilgiye ulaşma açısından olumlu; toplumu yönlendirmesi ve algı kontrolü açısından olumsuzdur”, “Yanlış yönlendirilmemek için bilgiyi sosyal medyadan değil bilginin kaynağından öğreniyorum”, “İnsanların sosyal medyayı hayatlarına, işlerine, vizyonlarına katkıda bulunacak şekilde kullanabilmeleri için eğitim, seminer veya sosyal medyada uyarılar/zorunluluklar uygulanarak eğitimi gerekiyor”, “Sosyal medyanın olumsuz yanları olmasına rağmen, istifade edilmesi gerektiğine inanıyorum”, “Eğitim seviyesine bağlı olarak etkisi değişir. Bilinçli kullanıcılar için oldukça faydalı platformlar var” ve “Özellikle gençlerin sosyal medyada geçirdikleri süreye dikkat etmeleri gerekiyor. Sınırlı ölçüde kullanıldığı takdirde yararlıdır” ifadeleri verilebilir.

6.4. Çapraz Bulgular

Çalışmamızda değişkenler üzerinde sıklık ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistiksel analizlerin yanı sıra t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılarak araştırmadaki beş ayrı demografik değişkenle (cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim düzeyi ve kadro türü) sosyal medya kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına da bakılmıştır.

Tablo 8. Cinsiyet ve Sosyal Medya Kullanımı

			Sosyal medya kullanımı		Toplam
			Evet	Hayır	
Cinsiyet	Erkek	Sayı	69	20	89
		Satır %	%77,5	%22,5	%100,0
	Kadın	Sayı	57	8	65
		Satır %	%87,7	%12,3	%100,0
Toplam		Sayı	126	28	154
		Satır %	%81,8	%18,2	%100,0

Katılımcıların cinsiyeti ile sosyal medya kullanımları arasındaki çapraz dağılıma bakıldığında; erkeklerin %77,5'inin kadınların ise %87,7'sinin sosyal medya kullandığı görülmüştür. Buna göre kadınların erkeklere oranla sosyal medyayı daha çok kullanma eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak, t testi sonuçlarına göre bu iki değişken arasında anlamlı bir fark ($P=0,108$) bulunmamaktadır.

Tablo 9. Yaş ve sosyal medya kullanımı

			Sosyal medya kullanımı		Toplam
			Evet	Hayır	
Yaş	20 -29 yaş	Sayı	27	8	35
		Satır %	%77,1	%22,9	%100,0
	30-39 yaş	Sayı	71	11	82
		Satır %	%86,6	%13,4	%100,0
	40-49 yaş	Sayı	20	8	28
		Satır %	%71,4	%28,6	%100,0
	50-59 yaş	Sayı	5	1	6
		Satır %	%83,3	%16,7	%100,0
Toplam		Sayı	123	28	151
		Satır %	%81,5	%18,5	%100,0

Anketi yanıtlayan katılımcılar tablodaki gibi 4 farklı yaş grubuna ayrıldığında; 30-39 yaş grubunun sosyal medyayı diğer gruplara göre daha fazla kullandıkları söylenebilir. Fakat tek yönlü varyans analiz sonucuna göre farklı yaş grupları ile sosyal medya kullanıp kullanmama arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P=0,30$).

Tablo 10. Medeni hal ve sosyal medya kullanımı

			Sosyal medya kullanımı		Toplam
			Evet	Hayır	
Medeni hal Evli	Sayı		86	23	109
	Satır %		%78,9	%21,1	%100,0
Bekar	Sayı		34	5	39
	Satır %		%87,2	%12,8	%100,0
Boşanmış	Sayı		6	-	6
	Satır %		%100,0	%0,0	%100,0
Toplam	Sayı		126	28	154
	Satır %		%81,8	%18,2	%100,0

Katılımcıların medeni durumu ile sosyal medya kullanımları çapraz analize tabi tutulduğunda; sayısal olarak evliler sosyal medyayı daha çok kullanma eğiliminde olmasına rağmen gerçekte bu iki değişken arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($P=0,26$).

Tablo 11. Kadro türü ve sosyal medya kullanımı

			Sosyal medya kullanımı		Toplam
			Evet	Hayır	
Kadrosu Akademik	Sayı		61	13	74
	Satır %		48,4%	46,4%	48,1%
İdari	Sayı		65	15	80
	Satır %		51,6%	53,6%	51,9%
Toplam	Sayı		126	28	154
	Satır %		100,0%	100,0%	100,0%

Akademik ve idari personelin sosyal medya kullanıp kullanmadıkları karşılaştırıldığında, her iki kadronun da benzer oranlarda sosyal medya kullandıkları tespit edilmiştir. Nitekim t testi sonuçlarına göre bu iki değişken arasında anlamlı bir fark ($P=0,850$) olmadığı görülmüştür.

Tablo 12. Eğitim düzeyi ve sosyal medya kullanımı

			Sosyal medya kullanımı		Toplam
			Evet	Hayır	
Eğitim durumu	Lise ve altı	Sayı	4	5	9
		Satır %	%44,4	%55,6	%100,0
	Ön lisans	Sayı	1	1	2
		Satır %	%50,0	%50,0	%100,0
	Lisans	Sayı	61	10	71
		Satır %	%85,9	%14,1	%100,0
Yüksek Lisans	Sayı	33	3	36	
	Satır %	%91,7	%8,3	%100,0	
Doktora	Sayı	27	9	36	
	Satır %	%75,0	%25,0	%100,0	
Toplam	Sayı	126	28	154	
	Satır %	%81,8	%18,2	%100,0	

Eğitim düzeyi ile sosyal medya kullanımı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça sosyal medya kullanımlarının da arttığı görülmektedir. Tek yönlü varyans analiz sonucuna göre farklı eğitim düzeyleri ile sosyal medya kullanımı arasında anlamlı bir farklılık mevcuttur ($P=0,006$). Bu farklılığın kaynağı, lise ve altı eğitim düzeyi ile lisans ve yüksek lisans eğitim düzeyleri arasında görülmektedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Sosyal medyanın popüler hale gelmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte üniversitelerde sosyal medya kullanımı üzerine çok sayıda araştırma yapılmış, ancak bu konuyu sadece üniversite personeli özelinde araştıran yeterli sayıda çalışma yapılmamıştır.

Üniversitelerde sosyal medya ile ilgili yapılan çalışmalar, ulusal/uluslararası veri tabanları³ ve YÖK ulusal tez merkezi kayıtlarında⁴ üniversite ve sosyal medya terimleri kullanılarak araştırıldığında mevcut çalışmaların neredeyse tamamının üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımları ve sosyal medyanın eğitim/öğretime katkısı üzerine yoğunlaştığı görülecektir.

Bu çalışma ise aynı konuyu (sosyal medyayı), farklı bir kitle üzerinden (öğrenci yerine akademik ve idari personel) ve farklı bir bakış açısıyla (öğretime katkısı yerine daha genel bir çerçevede) değerlendirerek ele almaktadır. Bu konuda yapılan benzer bir çalışmanın, Habibe Akçay'ın 2011 yılında yaptığı "Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında sosyal medya kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi üzerine bir araştırma" başlıklı çalışma olduğu söylenebilir. Belirtilen çalışmada, Gümüşhane Üniversitesi öğrencilerinin yanı sıra akademik ve idari personelinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve sosyal medya kullanımından elde ettikleri doyum da araştırılmıştır. Akçay, araştırmasında gerek üniversite öğrencilerinin gerekse üniversite personelinin sosyal medya sitelerini sırasıyla bir gruba ait olma, eğlenme/boş vakit geçirme, rahatlama/stresten uzaklaşma ve bilgi edinme/hayatı tanıma amaçlı kullandıkları ve buna bağlı olarak doyum sağladıkları sonucuna varmıştır (Akçay, 2011:137,157-158). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, bu çalışmadaki üniversite personelinin sosyal medya kullanım amacı Akçay'ın çalışmasında elde ettiği kategori ve sıralamalarla benzerlik göstermektedir. Diğer bir deyişle, çalışmamızdaki katılımcılar sosyal medya kullanmalarındaki öncelikli amaçlarını; gündemi takip etmek, arkadaşları takip etmek

³ Ulusal veri tabanı olarak ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı; Uluslararası veri tabanı olarak Scopus ve Elsevier veri tabanlarında arama yapılmıştır (Erişim tarihleri 5 Aralık 2016).

⁴ YÖK'ün ulusal tez merkezi sayfasında arama kısmına "sosyal medya" yazıldığında çıkan toplam 356 kayıt arasından üniversite ile ilgili kayıtlar (Erişim tarihi 5 Aralık 2016).

(Akçay'ın çalışmasında "bir gruba ait olmak"), fotoğraf/video paylaşmak, can sıkıntısını gidermek ve eğlenmek/vakit geçirmek olarak belirtmişlerdir.

Çalışmamızdan elde edilen veriler özetlenecek olursa; Anadolu'da bir devlet üniversitesinde çalışan akademik ve idari personel üzerinde yürüttüğümüz bu araştırma sonucunda gerek akademik gerekse idari personelin her gün ya da 2-3 günde bir en az 1 saat (akıllı telefonlar üzerinden) sosyal medyaya girdikleri, sosyal medyada ağırlıklı olarak Facebook kullandıkları; öncelikli amaçlarının gündemi takip etmek olduğu ve neredeyse tamamının sosyal medya sitelerinde aktif bir hesabının bulunduğu tespit edilmiştir. Üniversite personeli sosyal medyayı yoğun bir biçimde kullanmakla birlikte, sosyal medya kullanımına temkinli yaklaşarak sosyal medyada çıkan haberlere itibar etmemekte ve sosyal medyada kişisel bilgilerin paylaşılmasını doğru bulmamaktadır. Diğer taraftan kurum personeli sosyal medya sayesinde yeni bilgiler öğrendiklerini, farkındalıklarının arttığını, gündemi daha rahat takip ettiklerini, sosyal medyanın gerek günlük yaşamda gerekse üniversite ortamında (iş, eğitim ve tanıtım amaçlı) artık bir gereklilik haline geldiğini düşünmektedir. Sosyal medya sonrası personelin okuma alışkanlıklarında ise önemli bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca, üniversite personeli nazarında sosyal medya hem olumlu hem de olumsuz özellikler barındırmaktadır. Sosyal medyanın zamanında ve yerinde kullanılması ve kullanımında aşırıya kaçılmaması yönünde akademik ve idari personel arasında görüş birliği vardır. Üniversite personelinin demografik özellikleri ile sosyal medya kullanım alışkanlıkları karşılaştırıldığında; katılımcıların eğitim düzeyleri değişkeni dışındaki değişkenler (yaş, cinsiyet, medeni hal ve kadro türü) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Buna göre katılımcıların eğitim düzeyleri arttıkça sosyal medya kullanım oranları da artmaktadır.

Sonuç olarak ülkemizde sosyal medya kullanıcı sayısının 50 milyona yaklaştığı bir ortamda (We are social, 2017: 226) dijital çağın nimetlerinden en çok yararlanan kesim olan üniversite gençliğiyle akademik açıdan doğrudan idari açıdan ise dolaylı biçimde muhatap olan üniversite personelinin sosyal medyaya yönelik tutumlarının tespit edilmesi son derece önemlidir ve bu konuyu farklı boyutlarıyla araştırarak çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca, yurtdışındaki üniversitelerde oldukça yaygın olan "üniversite personeli için sosyal medya kullanım yönergesi" uygulamasına personelin sosyal medya kullanımı konusundaki tereddütlerini gidermek ve uygulamada birliği sağlamak adına ülkemiz üniversitelerinde de

başlanması yerinde bir karar olacaktır.

Kaynakça

- Altay, D. (2005). *Küresel köyün medyatik mimarı: Marshall McLuhan*. in N. Rigel (Ed.), 21.yy iletişim çağını aydınlatan kuramcılar, (2. ed. s.9-74). İstanbul: Su Yayınevi.
- Akçay, H. (Güz, 2011). Kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı bağlamında sosyal medya kullanımı: Gümüşhane Üniversitesi üzerine bir araştırma, *İletişim ve Kuram Araştırmaları Dergisi*, sayı 33, 137-161.
- Barth, M. (Ed.). (2011). *Social Media Usage Trends Among Higher Education Faculty*, Faculty Focus Special Report, USA: Magma Publication. Erişim adresi: <https://www.facultyfocus.com/wp-content/uploads/2011/09/2011-social-media-report.pdf>
- Baruah, T. D. (2012). Effectiveness of social media as a tool of communication and its potential for technology enabled connections : a micro-level study, *International Journal of Scientific and Research Publications*, Volume 2, Issue 5, ISSN 2250-3153.
- Bilgin, V. (2009). *Türkiye’de üniversite sorunu ve üniversite çalışanları üzerine bir araştırma*, Türk Eğitim-Sen’in Üniversite araştırması. Erişim adresi: http://www.turkegitimsen.org.tr/lib_yayin/94.pdf
- Cardoso, G. (2008). *From mass communication to networked communication: thoughts 2.0*, Lisbon internet and networks international research programme working papers no.1, Erişim adresi: <http://www.lini-research.org/np4/?newsId=9&file Name=GCardoso>
http://www.lini-research.org/np4/?newsId=9&file Name=GCardoso_LINI_WP1.pdf
- Chakravarthi, P. (1992). The history of communications from cave drawings to mail messages. *IEEE AES Magazine*, 45(2), 30-35. [DOI: 10.1037/1061-4087.45.2.10](https://doi.org/10.1037/1061-4087.45.2.10)
- Collin, P., Rahilly, K., Richardson, I. & Third, A. (2011) The Benefits of Social Networking Services: A literature review. Cooperative Research Centre for Young People, Technology and Wellbeing. Melbourne. ISBN: 978-0-9871179-1-5.
- Ekici, M. ve Kıyıcı, M. (2012). Sosyal Ağların Eğitim Bağlamında Kullanımı, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/2, 156-167.

Hall, J. S. (2014). How Higher Education Institutions utilize social media, George Southern University, Student research papers, University honors program thesis, paper 132.

İnternette Geçirilen Süre (2012-2014), Erişim adresi :
<http://www.globalwebindex.net/blog/daily-time-spent-on-social-networks-rises-to-1-72-hours>

Keser, İ. (2006). Anketler aracılığı ile örnekleme dayalı olarak yapılan araştırmalarda izlenecek adımlar ve karşılaşılabilecek sorunlar, *Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 8, 4, 128-147.

Kemp, S. (2016). Digital in 2016, *We are Social's Compendium of Global Digital, Social, and Mobile Data, Trends, and Statistics*. Erişim adresi :
<http://www.slideshare.net/wearesocialsg/digital-in-2016>

Kırcova İ. ve Enginkaya, E. (2015). *Sosyal medya pazarlama*, Beta Yayınları: İstanbul.

Oradini, F., & Saunders, G. (2008). *The Use of Social Networking By Students and Staff In Higher Education*. Paper presented at the iLearning Forum, 2008, Paris. Erişim adresi:
http://www.eifel.org/publications/proceedings/ilf08/contributions/improving-quality-of-learningwithtechnologies/Oradini_Saunders.pdf

Özbay, Ö. (2008). Çapraz tablo analizi nasıl yapılır? Pratik bir açıklama, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ISSN 1305-5992, 9, s.459-470.

Perrin, A. J. (2015). *Social Networking Usage: 2005-2015*, Pew Research Center, Erişim adresi: <http://www.pewinternet.org/2015/10/08/2015/Social-Networking-Usage-2005-2015/>

Sayimer, İ. (2008). *Sanal Ortamda Halkla İlişkiler*, Beta Yayınları, İstanbul.

Sadowski, C., Pediatis, M., & Townsend, R. (2017). University students' perceptions of social networking sites (SNSs) in their educational experiences at a regional Australian university. *Australasian Journal of Educational Technology*, 33(5), 77-90. Erişim adresi:
<https://doi.org/10.14742/ajet.2927>.

Sarsar, F., Başbay, M. ve Başbay, A. (2015). Öğrenme-Öğretme Sürecinde Sosyal Medya Kullanımı, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2.

Selwyn, N. (2012). *Social Media in Higher Education*. The Europa World of Learning 2012
Erişim adresi: <http://www.educationarena.com/pdf/sample/sample-essay-selwyn.pdf>

Strate, L. (2012). The Medium and McLuhan's message, *Comunicación como valor de desarrollo Social*, Numero 80, Razon Y Palabra, Primera Revista Electrónica en América Latina Especializada en Comunicación, Erişim adresi:
http://www.razonypalabra.org.mx/N/N80/V80/00A_Strate_V80.pdf

Southern Cross University. Social media teaching and learning policy.

<http://policies.scu.edu.au/download.php?id=00169&vid=1&t=p>

ULAKBİM Elektronik veri tabanları arama sayfası, Erişim adresi :
<http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=3&vtadi=TSOS>

University of Kentucky, Social Media Policies and Guidelines, Erişim adresi:
<http://www.uky.edu/regs/files/ar/AR10-4.pdf>

Velentzas, J. & Broni, G. (2014). *Communication cycle: definition, process, models and examples*, 5th International Conference on Finance, Accounting and Law (ICFA'14) sunulan bildiri, 17, 117-131. Erişim adresi: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2014/Istanbul/FINANCE/FINANCE-17.pdf>

We are social, 2017 digital yearbook, Erişim adresi : <http://www.mikekujawski.ca/wp-content/uploads/2017/02/We-Are-Social-Digital-Yearbook-2017.pdf>

YÖK Ulusal Tez Merkezi, Erişim adresi : <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

**KÜLTÜRLEME SÜRECİNDE ERKEKLİĞİN OLUŞUMLARI:
KUŞAKLARARASI DEĞİŞİM MERSİN ÖRNEĞİ**

YRD. DOÇ. DR. MEHMET GÜNGÖR

Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü,
megungor06@gmail.com

Türkiye de “erkeklik” hakkındaki alan yazın incelendiğinde genellikle cinsiyet ayrımcılığının kadınlar lehine yoğunlaşmış olduğunu görmekteyiz. Toplumsal cinsiyet çalışmalarına erkek ve erkekliğin de dahil edilmesi konunun bütünselliği açısından önemlidir. Erkek “erkek” doğmaz “erkek” yapılır. Bu toplumsallaşmanın ürünü olarak erkekliklerin oluşumunda temel teşkil eden sosyalizasyon süreçlerinin önemine ve bu süreçleri besleyen ve pekiştiren “homososyal yapıların evrenselliğine ayna tutar. Sosyalizasyonun bu evrensel niteliğinden Türk erkekleri de ayrı tutulamaz.

Bu çalışma erkeğin erkleşme oluşumunun Türk toplumundaki süreçleri “evlilik, sünnet, askerlik ve şehitlik” açısından ele alınmıştır. Bilindiği üzere toplumumuz başına “çok” nitelmesini getirilebileceği kültür, etnisite ve mezhepsel yapıyı içren bir zenginliğe sahiptir. Dolayısıyla çalışmada amaç, anılan ortak süreçlere ilişkin görüşleri belirlemek ve bireyin kendi erkek olma süreci ile çocuğu arasındaki erkeklik oluşum süreci arasındaki değişimi ortaya koymaktır. Çalışmada, konunun uzmanlarının görüşleri alınarak oluşturulan görüşme soruları, erkek çocuk sahibi 353 kişiye, kartopu örnekleme yöntemi uygulanarak yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu araştırmanın evreni Mersin ili merkezidir. Çalışmada yapılan görüşmeler elde edilen veriler SPSS 18 istatistik yöntemi ile analiz edilmiştir. Türk toplumunun bireyi erkek olarak algılamasını belirleyen “evlilik, sünnet, askerlik ve şehitlik” süreçlerine algıları ortaya konularak kuşaklar arası kültür aktarımı/değişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, Kültürleme/Sosyalizasyon, Habitus, Kültürel Süreçler

Summary

When we look at the literature about "masculinity" in Turkey, we can see that gender discrimination is generally concentrated in favor of women. The inclusion of men and men in gender studies is important for the integrity of the subject. Male "male" is not born "male" is made. It mirrors the importance of the socialization processes that form the basis of masculinity as the product of this socialization and the universality of "homosocial structures that nourish and reinforce these processes. Turkish men can not be separated from this universal character of socialization. This study deals with the processes of mankind formation in Turkish society in terms of "marriage, circumcision, military service and martyrdom". As it is known, our culture has a richness of ethnicity and denominational culture, which can be brought to the very qualification of our society. Therefore, the aim in the study is to determine the opinions of these structures on the above-mentioned processes and to show the change between the individual's male process and the process of masculinity formation between the child. In the study, the interview questions prepared with the opinions of the experts of the subject were realized as face to face interview by applying snowball sampling method to 353 boy boys. The universe of this research is Mersin province center. Data obtained from interviews conducted in the study were analyzed by SPSS 18 statistical method. The perception of the "marriage, circumcision, military service and martyrdom" processes that determine the perception of the individual as a male by the Turkish society has been put forward and attempts have been made to reveal the culture transfer / change between the generations.

Key Words: Masculinity, Enculturation, Habitus, Cultural Procedures

Giriş

Sosyal bilimlerde erkek ve erkeklik konusuna ilgilinin 1970'lerin sonunda önemsenmeye başladığına işaret eden Hearn (1996: 202), bu ilginin 1987 den itibaren de literatürün doruk noktasına çıktığını belirtir. Bu literatür ve ilgi artışının da şöyle sıralamaktadır: feminist çalışmalar, gey politikası ve yazını ve feminizme yönelik her türden erkek yanıtları.. Bu yanıtlar “erkek çalışmaları” adı altında gelişirken, diğerleri “Eleştirele erkek çalışmaları” başlığı ile disipline olmuştur. Atay (2004: 12) Antropolojide de “sadece erkek olarak “ inceleme odağı olmasının “ikinci dalga feminizmin” doğuşunun ve feminist antropolojinin etkisinin sonucu olduğunu kaydetmektedir.

Erkeklik konusuna Türkiye genelinde bakıldığında ise, akademik ve entelektüel odaklaşmanın güdük bir düzeyde olduğunu belirtebiliriz. 1980'lerde hareketlenme olmasının nedeni de Türkçeye kazandırılan feminist çalışmaların etkisi ile kadın çalışmalarının yoğunluğu karşısında dikkat çekilebilmiştir. Yine Atay, bu konuyla ilgili olarak öncelikle erkeliği; bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren pratikler toplamı (2004: 14) olarak tanımlıyor, ancak kadın kimliği ve pratiğinden farklı olarak erkekliğin, bir iktidar pratiği olarak kurumsallaştığına dikkat çekmektedir. Beklide tam bu noktada erkekliğin tarihselliğinin altını çizerek, erkekliğin doğal değil kültürel, dolayısıyla da kültürden kültüre değişebilen, yani görel bir pratik olduğuna vurgu yapmak gerekir.

Erkekliği Tanımlamak

Erkeklikle ilgili literatür ve araştırmaların yanıtlamaya çalıştığı ilk soru erkekliğin ne olduğu ve nasıl tanımlanabileceğidir. Erkelik, dünya çapında iktidarı elinde tutanların bir özelliği olarak algılandığından dolayı, genel, evrensel bir erkeklik tanımı yapılabilir mi? Güçlü olmak, başarmak, sorunları şiddet kullanarak çözmek, duygularıyla değil aklıyla davranmak, rekabete ve hiyerarşiye dayalı ilişkileri ön plana çıkarmak, bağımsız davranmayı, önemsemek, başkalarını yönetmeyi bilmek, vb. davranış özelliklerini “erkeksi” olduğu genel kabul gördüğüne göre, erkek olmanın “doğal” bir potansiyel olarak böyle davranmaya yol açtığını mı kabul etmek gerekir? (Sancar: 2013, 28).

Cinsiyete dayalı davranış farkları tanımlamanın 1970 ve 1980'lerde popüler araştırmaların konusu olmuştur. Biyoloji, anatomi ve psikoloji temelli çalışmaların, erkeksi davranışlar, kadınsı davranışlarla ilgili olarak arttığını görülmektedir. Güç, akıl, aktiflik, çalışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve uzmanlığa sahip olma isteği, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmak erkeklik belirtisi olarak kabul edilmekteydi. Bunun yanı sıra duygusallık, pasiflik, barışçılık, anlayışlı ve şefkatli olmak gibi özelliklerde kadınsılık belirtisi olarak tanımlanmaktaydı. Bu iki farklılık ve özelliklerin hangi kadın / erkekte olduğunu açıklamayı amaçlayan araştırmaların çoğu erkekliğin doğuştan var olan biyolojik bir özellik olarak kabul edilmesine karşı çıkmıyor, sadece bunun toplumsal/kültürel dışı vurum biçimlerini,

gerçekleşme hallerimi amprik araştırmalar yaparak tanımlamaya çalışıyordu. Doğal olarak gelişen erkelikle ilgili çalışmalar sonucu, erkeklik davranış ve değerlerinin biyolojik bir zorunluluktan kaynaklanan kültürel oluşumlar olarak değil de, toplumsal bağlamda gerçekleşen iktidar örüntüleri içinde şekillenen farklı farklı sosyal tarzlar, “inşa”lar olduğu kabulüne doğru evrilmelerin, kabullerin olduğu da görülmeye başlanmıştır. Sancar’ın da belirttiği üzere bu kabuller “hegomonik erkeklik/ eril erkeklik” kavramını merkeze almıştır(2013: 29). Bunun sonucu olarak tertipleştirici erkeklik tanımlarına karşı mesafeli bir yaklaşım yaratmıştır. Clatterbaugh’un özellikle 90’lı yıllarda erkeklik literatürü için hangi kalıpların somutlaştırıldığına ilişkin olarak çeşitli yanıtlar bulmaya çalışır (1998). Genel harita ise şu şekilde özetlenebilir: *Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tan zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarında en az birini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik.*

Bu gelişmelerin ışığında erkeliğin, biyolojik bir zemine dayandığı iddiasının yerini “erkeğin tarihsel ve sosyal olarak kurulduğu” önermesi olarak yer değiştirmiştir. Bu tartışmalar erkeğin değerler, inançlar, imgeler, davranış, hal ve tutumlar gibi değişik boyutlarda ele alınıyor ve oradan tanımlanmaya çalışılıyor. Bu temel bir soruna işaret ediyor Clatterbaugh’ da ısrarla altını çizdiği gibi (1998:30), bu kadar farklı davranış-hal-duruş-pratik içeren bir yelpazede hangi kriterlere dayanarak hangi noktaları temel kabul edeceğimizin belirsiz olmasıydı. Ancak bütün bu çalışma alanının kavramsal çeşitliliği Connell’in “hegemonik erkeklik” kavramını belirgin hale getirmesiyle erkeklik kavramı ve erkelikle ilgili araştırma tasarlamının toplumsal cinsiyet ilişkilerini sadece kadın ya da erkek veya erkelik halleri arasında bir fark olarak kavramak yetmez, devingen bir iktidar ilişkilerin oluşum alanı olarak kavramak gerektiğine işaret eder (1987), ayrıca özellikle vurgulanması gereken ise cinsiyet kavramı olup Connell “*cinsiyeti bir isim olarak değil, fiil olarak kavramak gerektiğini, yani bireyin sahip oldukları bir sıfat değil, toplumsal ilişkilerin içindeki konumların cinsiyetlendirilmesi (engendering)*” olarak vurgulanması gereğine işaret eder(1987: 27)

Gündelik hayatımızda üzerinde konuşulmasına gerek olmayacak kadar “doğal “ ve “normal” bir süreç olarak yaşadığımız ve kadınlar hakkındaki “erkekçe” muhabbetler dışında pek üzerinde konuşmadığımız bir halin araştırma konusu olması anlaşılacağı üzere sıkıntılı bir durumdur. Ancak Türkiye sosyal bilimleri özellikle sosyolojisi, büyük oranda aileye, akrabalığa ve kültürel cemaate dayalı ataerkil bir toplumsallığa dayanmaktadır. Bu nedenle “erkeklik” ataerkillikle eklemlenmiş bu enformel toplumsallığın tam da ortasında durmaktadır. Bu belirleme toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundan, gündelik hayattaki (ya da medyada, edebiyatta, sanatta) erkeklik temsillerine, yaş, gelir grubu ve kültürel farklılıklara göre değişen erkeklik kurgularından, erkeğin kristalize olduğu aile, askerlik ya da iş gibi daha kurumsal ilişki biçimlerine kadar her yerde erkeğin izlerini (hatta kalın duvarlarını) görmek daha da olasıdır (Cengiz vd; 2004: 51).

Erkeğin elinde tutan erkeklerin sahip olduğu “erkeklik imgesi” ne işaret eden temel pratikler, erkeliğin halleri neler, batının ya da tarihsel sürecin tanımladığı erkeklik kavramının

oluşum süreçlerinin Türkiye'deki kriterleri nelerdir? Clatterbaugh'un da ısrarla vurguladığı gibi (1989:30-32) bu kadar farklı davranış- hal-duruş-pratik içeren bir yelpazede hangi kriterlere dayanarak hangi noktaları temel kabul edeceğimizin belirsiz olması ya da kültürel farklılıkların etkinliğinin söz konusu edileceğine olan fikir birliğinin açık olamaması.

Erkekliği anlamaya yanı sıra kadınlara ilişkin sorunların öneminin de kavranılmasına şu soruları sormak yardımcı ve açıklayıcı olacaktır:

- Erkekliğin kurucu öğeleri nelerdir? İş, güç, şiddet, sorumluluk, aile erkekler için ne anlama geliyor? Bu konumu oluşturan ve pekiştiren temel mekanizmalar nelerdir?
- Erkek olmanın bedeli nedir? Erkekler "erkek" olmak için neler yapar, "erkek" olmakla neler kazanırlar/kaybederler?
- İki ayrı yaşam dünyası haline getirilmiş hane ve piyasanın erkeklik oluşumundaki rolü ve işlevi nedir?
- Hem erkelerin kendi ilişkilerinde hem de erkeler ve kadınlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan hiyerarşi ve şiddet, erkekler arasında nasıl üretiliyor ve gündelik yaşamda nasıl doğallaştırılıyor?
- Eril/hegomonik erkeklik davranışları göstermeyen erkekler kendilerini nasıl algılıyor ve toplum bu erkeklere nasıl bakıyor?
- Eril/hegomonik erkeklik konumunun değişmesi mümkün mü? Eğer bu olası ise, nasıl bir değişim toplumsal yaşamın daha eşit ve özgürlükçü bir yönde yeniden kurulmasına katkıda bulunabilir?

Bu çalışmada "erkeklik oluşumunu" belirleyen süreçler ele alınmıştır. Bu süreçler toplumumuzun geleneksel olarak sürdürdüğü ritüellere dayanmaktadır. Bu ritüellerin tarihsel toplumsal bir geçmişten süzülerek hem kültürel hem de dinsel olarak olmazsa olmaz haline dönüşmüştür. Toplumumuzda bir erkek çocuğun "erkek " olabilmesi için "sünnet olması", "askerlik yapması", "evlenmesi" ve de bunları destekler mahiyette olarak "şehitlik mertebesine " ulaşması öngörülmektedir (Örnek014, 2015,2017, Balaba1983).

Toplumun kendini yeniden üretmesi ile ilgili olarak yukarıda sözü edilen kültürel kodlar, ilişki süreçlerinin toplumsal bağlamdan etkilenme biçimleri olarak sosyokültürel modeli oluşturur. Lahaye vd kültürel aktarım olgusunu, belirlenimciliklerin bulunduğu toplumsal mekanizmalar bütününe etkileri sonucu olarak belirtmektedir (2011;37)

Her kuşak önceki kuşağın aktardığı modellere dayanarak sosyalleşeceğini ileri süren Durkhime, (1902-1903) aktarımın önemine özellikle vurgu yapar. Aktarım, daha genç olanlara, bir disiplin ruhu benimseme ve topluma süreklilik vermek amacıyla, sosyal gruplara bağlılık geliştirme olanağı sunar. Çocuk eğitimi, aslında kuşaklararası geçişi koşullandıran hatta kolaylaştıran ilk öğrenmelerin temelini sunar. Aile, bu eğitimin en temel sosyal

kodlarını hatta bireyin sosyal ilişkiler kurmasını sağlayan pratikleri ve değerleri aktarır. Kısaca aile, bireyin birey olma üzerindeki etkisi çok önemli ve büyüktür. Sosyalleşme olgusunun temeli ailede başlar ama bu ilk adımdır. Çünkü başka ve değişik ortamlar bireyin sosyal gelişimine başka açılardan ve değerli etki ve katkılar sunar. Birey yaşamı boyunca çok sayıda etki kaynağı ile karşılaşır.

Bu bağlamda kuşaklararası kültür aktarımını detaylı olarak belirlemek gerekmektedir. Bu konuda iki temel yaklaşım göze çarpar: İlk olarak, aktarılanların bireylerin genetik bagajının miras alındığı doğuştan gelen bir karaktere sahip olduğu, diğeri ise, en küçük yaşlardan itibaren çok sayıda etkini sonucunda bir kuşaktan diğerine aktarılan, aynı çevrenin paylaşılması sonucunda süreklilikte içeren bireyin sosyo-kültürel çevresinin etkin olduğu yaklaşımlardır (Lahaye, Pourtois ve Desmet: 2011:21). Kuşaklararası aktarımı özellikle kültürel aktarım anlamının en iyi yolu bu aktarımın detaylanmasıyla mümkündür. Bu kavramsal yaklaşımları şu şekilde özetleyebiliriz:

Genetik aktarım; kuşaklar arasında fiziki olarak miras alınan karakteristiklerle ilgilenmektedir,

Ekolojik aktarım bağlanma biçimlerinin bir kuşaktan diğerine sürdürülme tarzlarını incelemektedir,

Eyleyenin sosyo-kültürel aktarımı; bireylerin kültürel ve sembolik sermayeyi miras alış şekillerini betimlemektedir,

Aktörün sosyo-kültürel aktarımı, kopuştan oluşan bir aktarım sürecinde bulunmak amacıyla bireyin geçmişi karşısında gerçekleştirdiği dönüşüm ve yeniden benimseme çalışması üzereinde durmaktadır,

Sosyoklinik aktarım; bir yandan aktarım zorunluluklarına, öte yandan mutasyona uğrayan bir toplumun gerekliliklerine boyun eğen kişi tarafından girilen psikik yeniden düzenlemelere vurgu yapar.

Sosyal öğrenme yoluyla aktarım; bireyin, çocukken kendi eğitilme biçimini ebeveyn olduktan sonra taklit ederek uyguladığı modelleme mekanizmalarını belirtmektedir.

Kötü davranma aktarım; kötü davranışların bir kuşaktan diğerine ne ölçüde aktarıldığını ya da aktarılmadığını göstermektedir.

Psikik aktarım; aile tarihine bağlı olayların içselleştirilmesi sırasında işleyen süreçlerin üzerinde durulmaktadır.

Burada ifade edilen aktarım türleri, bir kuşaktan diğerine aktarım olgusuna farklı yaklaşım biçimlerini ortaya koymamıza rehberlik eder ve yapılan araştırmaların analizine, yorumlanmasına yardımcı olacak çok disiplinli bir bakış açısına ulaşmamıza yardımcı olacaktır.

Erkeklik, Bourdieu'da, Bir 'habitus' olarak ele alınıp işlenir. Habitus, faileri (agents) belli bir şekilde davranmaya iten, yönelten bir eğilimler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Bourdieu, 1991:12).u eğilimler algının, davranışların, yani her türlü pratiğin ana kaynağını oluştururlar. Burada en önemli nokta, bu pratiklerin düzenli olmasına karşın, bu düzenlilikleri uygulatan ya da zorlayan bir yöneticiden bahsetmemenin mümkün olmamasıdır. Bunlar hayatın maddi yapıları içerisinde kazılı olup; sürekli dönüşebilir bir eğilim sistemi olarak işler (Bourdieu, 1992:72). Kısaca habitus, insana 'şu' geğıil de 'bu' şekilde davranmasını söyleyen ve yalnızca bireyin eyleminde ortaya çıkan pratik hissi (oyun hissi), bir görünmez çerçevedir. Böylece bir eğilimler kümesi olarak habitus; 'bu gün içinde süren ve gelecekte de kendi ilkelerine göre yapılaşmış edimlerde kendi varlığını/mevcudiyetini devam ettirecek olan bir geçmiştir' (Bourdieu, 1992:82) aynı zamanda. Hepimizin içinde bir dereceye kadar bulunana ve kaçınılmaz olarak bize egemen olmaya, tahakküm etmeye çalışan 'dünkü biz'dir. Bu bağlamda habitus, vücudumuz içinde dünün, geçmişin ya da tarihin anomileştirildiğı, yeniden üretildiğı bir mekandır.

Yukarıda sözü edilmeye çalışılan Bourdieu'nun habitus kavramı bu çalışmanın temellendirildiğı Soyo-kültürel model içinde değerlendirilmiş, 'aktarım' olgusu, belirlenimciliklerin bulunduğu toplumsal mekanizmalar bütünüünün etkileri sonucu olduğı varsayımına dayandırılmıştır.

Özellikle sosyoloji çalışmalarında, sosyolog için nesnel yapılar toplumsal evreni küçük parçalar ayırır. Bu yapılar, aktörlerin iradesinden bağımsız olarak vardır ve bireylerin uygulamalarının ve temsillerinin üzerinde bir baskı uygular. Hiyerarşiler, ekonomik ve sembolik var oluş biçimleri, toplumsal ilişki ağlarının çeşitliliğı, aktörlere kendini dayatan bir dizi nesnel yapı örneğidir.

Nesnel toplumsal yapıların her birimizde kendini gösterme biçimi Bourdieu' nun 'habitus' dediğı şeyi oluşturur. Burada yaşamda edinilen ve bireylerin eylemlerini yönlendiren süregelen ve yer değiştirebilen yatkınlık sistemleri söz konusudur. Habitusun temel işlevlerinde biri, birleştirici ve ayırıcı bir işlemci oluşturmaktır. Habitus, benzer toplumsal, ekonomik ve sembolik pratikler çevresinde bir araya gelen bir kişi grubunun birliğini karakterize etmeye olanak verir. Ayrıca pratikleri ve düşünceleri bakımından grupları ayırmaya da olanak sağlar.

Habituslar, gündelik yaşam deneyimlerine dayanarak oluşur. Bu deneyimler, bireyin belleğindeki temsillerden bir evren yaratır. Bu temsiller edilgen durumda kalmaz, olma ve eyleme biçimlerini belirler. Gerçekten de habituslar, kişilerin uygulamaya ilişkin ve/veya sembolik edimlerini yapılandırmak, yönlendirmek ve anlamlandırmak için yaralandıkları referanslardır. Birey bu habituslara dayanarak içinde yaşadığı dünyayı sezgi biçimin düzenleyen bir ortak duyu evreni yaratır kendine. Bireyler, küçük yaşlardan itibaren iç içe olduğı ortamlardan gelen habitusları benimser ve yeniden üretir. Bir kişi topluluğunun bir arada olduğı toplumsal alanlar böylece aynı habitusları üretmeye ve yeniden üretmeye meyillidir. Erkeklik oluşum süreçlerini bu bağlamda ele alınmalı ve eğilimler

değerlendirilmelidir. Toplumumuzdaki erkeklikle ilgili habitusun oluşumu için oluşturulan süreçlerin toplumsal kabulü ve içselleştirilmesi ortak sembollerin kabulünün, pratiklerin sürekliliği gibi ritüellerin toplumsal bütünlüğünde temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda erkeklik oluşum süreçleri olarak ele alınan, 'sünnet', 'askerlik,' evlenme' ve 'şehitlik' ritüellerinin Yaşana modele uygun olarak sürdürme eğilimde olacaktır.

Toplumsal üretim mekanizmaları yukarıda belirtildiği üzere, topluma peş peşe gelen kuşaklar boyunca süren, sürdürme olanağı verir. Bu şekilde toplumsal sürekliliği sağlayan işlevsel ve yapısal var oluş biçimleri, hiyerarşiler, ayrımlar ve eşitsizlikler az çok istikrarlı bir şekilde sürüp gider.

Erkeklik oluşum süreci olarak, Selek (2010)Türkiye'de egemen erkeklik konumuna erişmek için dört temel aşamanın geçilmesi zorunluluğuna dikkat çekmişti. Bu aşamalar sırasıyla sünnet, askerlik, iş sahibi olma ve evlilikti. Bu araştırma ise; sünnet, askerlik, evlilik ve şehitlik kavramlarının aktarım pratikleri açısından ele alınmıştır. Sünnet, çok eski çağlara kadar uzanmakla birlikte din, sağlık ya da gelenek-görenek gibi pek çok sebeple uygulanmaya devam etmektedir. Sünnet olmak Türkiye'de erkekliğin bedene tezahür eden ön koşullarından biridir. Hali hazırda zaten bir erkekliği temsil eden penisin bir güç simgesine, yani fallusa dönüşmesi için sünnetli de olması gerekir. Halperin; fallusu, "toplumsal gücün kültürel olarak inşa edilmiş bir göstereni" olarak tanımlar . "Fallus olmak, her zaman eril bir özne için olmaktır ve böylece eril özne de ötekinin ayrılığını tanıyarak kendi konum ve kimliğini (iktidarını) gerçekleştirmiş olacaktır" (Taşıtman 116-117). Bu yüzden Türkiye'de sünnetsiz bir erkek, öteki olmayı deneyimler ve fallusa sahip olmada zorlanır. Sünnetin kelime anlamına baktığımızda Arapça "sunna" kelimesinden geldiğini ve işlek yol, yayılmaya uygun davranış anlamlarını taşıdığını görürüz (Akkayan 2009). Benim üzerinde duracağım, bedene etki eden cerrahi bir işlem olan sünnet ise "Arapça 'hitan', yani erkek cinsel organının ucundaki derinin bir kısmının ya da tamamının kesilmesi anlamına gelmektedir" (Kırımlı 2009).

Evlilik, Türk toplumunda aile kurma kavramı ile eş anlamda kullanılmakta olup, Aile, idealize edilen sosyo-kültürel bir yapıdır ve devlet politikası olarak da korunur. Aile, toplumun bir parçası olarak, içinde bulunduğu koşullardan, toplumun kültüründen etkilenen ama yine de kendi içerisindeki ilişkileri, etkileşimi oluşturan bir sistemdir . Aile, birbiriyle etkileşim içinde olan iki alt sistemi içerir: sosyalleşme değerleri ve aile etkileşimi. Sosyalleşme değerleri; bağımlılık-bağımsızlıkla, bireye veya gruba verilen önemle, çocuğun ekonomik veya psikolojik değerleriyle oluşur. Aile etkileşimi; ana-baba tavrı ve bunun sonucunda oluşan benliğin gelişimini içerir (Kağıtçıbaşı, 1998). Erkeklik oluşum süreçlerinin en temel uygulamalarında olan evlilik aile oluşturma amaçlarının ve çeşitliliğinin tüm işlevlerini yerine getirmektedir. Araştırmada da sıkça karşılaşılan 'adama olmak' tanımlamasının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Askerlik; toplumların maddi ve manevi alanda sahip oldukları tüm unsurlardan oluşan toplumsal kültür, diğer bileşenlerin yanında bir alt unsur olarak askerlik kültürünü de içermektedir. Toplumsal kültür ile askerlik ve erkeklik arasında karşılıklı bir bağımlılık ve etkileşim bulunmaktadır. Toplumsal kültürden hayat bulan ve gelişim sürecinde ondan sürekli olarak etkilenen askerlik, karşılık olarak toplumsal kültüre de etkide bulunmaktadır. Anılan bu karşılıklı etkileşimin bir örneğini teşkil eden Türk Askerlik Kültürü, Türk toplumsal kültürünün özelliklerinden etkilenmektedir. Erkelik askerlik kavramı ile eş değere ve öneme sahip olup her Türkün asker doğduğu genel kabul gören en önemli kültürel bir kabuldür. Her erkeğin en önemli görevi askerlik yapmaktır. Askerlik görevini yerine getirmek toplumumuzda hem resmi zorunluluk hem de İslam dininin 'peygamber ocağı' nitelemesiyle bir vecibe olarak kabul edilir.

Şehit, Allah yolunda yapılan bir muharebede veya asiler ya da yol kesenler ile çarpışma esnasında ölen Müslümanlar hakkında kullanılan bir terimdir. Bu şekilde ölen kişiler hem dinen, hem de kanunen şehit sayılmakta ve kendilerine "*şehid-i hakiki*" denilmektedir. Ayrıca, boğularak, yanarak, depremde bina veya toprak altında kalarak ve kimsesiz olarak ölen kişiler de şehit sayılmakta ve bunlara "*şehid-i hükmî*" denilmektedir. İlim yolunda ölen kimseler de şehid-i hükmî sınıfına girmektedirler (pakalın, 1993).

Türk toplumunda şahadet mertebesine ulaşma dinî ve toplumsal bakımdan bir ayrıcalık olarak görülmüş ve buradan hareketle şehitlere ve ailelerine özel bir ihtimam gösterilmiştir. Devlet de bu anlayış doğrultusunda milletin hayat ve istiklâli uğrunda canını feda eden şehitlerin ailelerini koruyucu ve kollayıcı bir takım önlemler almıştır. Özellikle askerlik var olduğunda beri erkekler tarafından yerine getirilen bir görev olduğunda şehitlik de erkeğin önemli bir süreci ifade ettiği kabul görmüştür.

Yukarıda anılan süreçler erkeklik oluşumunu toplumsal bağlamda öncesi ve sonrasıyla uygulanan pratik ve ritüelleri içermesi sosyalizasyonun önemli m aşamalarını işaret etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, konunun uzmanlarının görüşleri alınarak oluşturulan görüşme soruları, erkek çocuk sahibi 353 kişiye, kartopu örnekleme yöntemi uygulanarak yüz yüze görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu araştırmanın evreni Mersin ili merkezidir. Çalışmada yapılan görüşmeler elde edilen veriler SPSS 18 istatistik yöntemi ile analiz edilmiştir. Türk toplumunun bireyi erkek olarak algılamasını belirleyen "evlilik, sünnet, askerlik ve şehitlik" süreçlerine algıları ortaya konularak kuşaklar arası kültür aktarımı/değişimi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kartopu örnekleme yöntemi araştırmacının problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında etkilidir. Süreç çok basit bir soruyla başlar:

Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmeme mi önerirsiniz? (Patton , 1987: 56). Süreç ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam edecek, belirli bir süre sonra belirli isimler hep öne çıkmaya başlayacak, araştırmacının görüşmesi gereken birey sayısı veya ilgilenmesi gerekene durum sayısı azalmaya başlayacaktır(Yıldırım. A, Şimşek. H, 2005:111).

Bulgular

Çalışmaya ilişkin elde edilen bulgular ve bu bulgulara ait betimsel istatistik sonuçları aşağıda tablolar ve açıklamalar şeklinde verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Eğitim Düzeyi

EĞİTİM DÜZEYİ		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Okuryazar Olmayan	2	0,6
İlkokul	105	29,7
Ortaokul	49	13,9
Ortaokul Terk	13	3,7
Lise	83	23,5
Lise Terk	25	7,1
Yüksekokul/Üniversite	76	21,5
Toplam	353	

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu ilkököl (%29,7), lise (%23,5) ve yüksekokul/lisans (%21,5) mezunlarından oluşmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların yaş dağılımları

YAŞ GRUBU		
Yaş Grupları	Kişi Sayısı	Yüzde
25-30 Yaş	38	10,8
31-44 Yaş	127	36
45-50 Yaş	94	26
51-55 Yaş	42	11,9
56-60 Yaş	21	5,9
61+ Yaş	30	8,5

Araştırmaya katılanların %36 gibi bir oranda 31-44 yaş aralığındadır. Dağılım çocuk sahibi olma yaş aralığını yansıtmaktadır. İlköğretim ve ortaokul mezunu olanların oranı araştırma grubunun yarısına yakın olup eğitim düzeyini yaş grubuna bağlı olarak düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Katılımcıların iş ve Geçim Kaynakları

İŞ/GEÇİM KAYNAĞI		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Kadrolu İş	95	26,9
SGK var. Sözleşmeli	93	26,3
SGK yok. Kendi başına çalışır.	62	17,6
SGK yok. Başkasının adına çalışır.	16	4,5
SGk var. Kendi başına çalışır.	27	7,6
SGK var. Başkası adına çalışır.	33	9,3
Emekli (SGK)	22	6,2
Artık çalışmıyor. (SGK yok). Oğlu yada kızı bakar.	2	0,6
Cevapsız	3	0,8
	353	

Geçimini sağlamak üzere yapılan işlerin çoğunda devlet güvencesi altında olduğu görülmektedir. Bu karşın güvencesiz çalışmanın da yadsınamayacak oranda olduğunu görmekteyiz(%22).

Tablo 4: Babanın Erkek Çocuğuna Karşı Yerine Getirmesi Gereken Ödevleri

SİZCE BABANIN ERKEK ÇOCUĞUNA KARŞI SORUMLULUK/ÖDEVLERİ NELERDİR?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Sünnet ettirmek	5	1,4
Okutmak	84	23,8
Evlendirmek	6	1,7
Askerlik süresince destek olmak	6	1,7
Sünnet ettirmek ve okutmak	142	40,2
Sünnet ettirmek ve evlendirmek	10	2,8
Sünnet ettirmek ve askerlik süresince destek olmak	2	0,6
Okutmak ve evlendirmek	23	6,5
Okutmak ve askerlik süresince destek olmak	3	0,8
Evlendirmek ve askerlik süresince destek olmak	22	6,2
Sünnet ettirmek okutmak ve evlendirmek	3	0,8
Sünnet ettirmek okutmak ve askerlik süresince destek olmak	18	5,1
Okutmak evlendirmek ve askerlik süresince destek olmak	2	0,6
Sünnet ettirmek okutmak evlendirmek ve askerlik süresince destek olmak	1	0,3
Bir sorumluluğu yok	10	2,8
Gerek yok	2	0,6
Hiç bir şey yapamadım	14	4
	353	

Bir baba çocuğuna karşı sorumluluğu olarak sünnetini yaptırmak, okutmak, askere göndermek olarak ifade ettikleri aslında 'adam olmasını sağlamak' olarak özetlenmektedir Ve en önemli sorumluluğu olarak onu görmekteler (%60).

Tablo5: Oğulun Babaya Karşı Ödevleri

OĞLUN BABAYA KARŞI SORUMLULUKLARI/ÖDEVLERİ		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Evlenmeli	4	1,1
Askere gitmeli	3	0,8
Okuyup adam olmalı	179	50,7
Evlenmeli ve askere gitmeli	104	29,5
Evlenmeli ve okuyup adam olmalı	3	0,8
Askere gitmeli ve okuyup adam olmalı	18	5,1
Vatanını sevmeli	19	5,4
İnsan olsun yeter	16	4,5
Kendi bilir	7	2

Grubun büyük bölümü oğulların da babanın ödevlerinin /sorumluluklarının karşılığını oğullarından beklemektedirler. Yani verdiklerinin karşılık olarak yerine getirilmesini istemektedirler ve çocuklarına bunu öğretmektedirler. Okuyup adam olmalı (%50,7) ve askerliğini yapıp, evlenmeli (29,5).

Tablo 6: Babanın sünnetinin Nasıl Olduğu

KENDİ SÜNNETİ NASIL OLDU?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Elbiseli vs. Sünnet düğünü olmadı	194	55
Elbiseli vs. Sünnet düğünü tek başına	55	15,6
Sünnet Düğünü Ağabey/Kardeş akraba arasında	27	7,6
Toplu sünnet düğünü (belediye/köyde)	1	0,3
Kirvesi babasının arkadaşıyla	20	5,7
Kirvesi aile kirvesiydi	4	1,1
Başka kirve (yakınlık)	1	0,3
Diğer	51	14,4

Sünnet olmanın erkeklige ilk adım olduğunu ve kendi sünnetlerinin nasıl yapıldığına ilişkin olarak da nasıl olduğunu bile hatırlamadıklarını buna gerekçe olarak da ekonomik yetersizliklerinden dolayı olduğunu belirtmişlerdir (%55).

Tablo 7: Sünnet Olmak Bir Erkeğe Toplumda ve Kendi Yaşamında Neler Kazandırır.

SİZCE SÜNNET OLMAK BİR ERKEĞE TOPLUMDA VE DE KİŞİSEL OLARAK NE KAZANDIRIYOR?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Statü	56	15,9
Adam olur	48	13,6
Dinin gereği	99	28
Statü ve adam olur	5	1,4
Statü ve dinin gereği	13	3,7
Hepsi	9	2,5
Tıbbi ve dinin gereği	123	34,8
Toplam	353	

Sünnet olmanın dinimizin bir gereği olarak zorunlu olduğu ve adam olmak diye de erkek olmanın şartı olduğunu ifade etmişlerdir. Tıbbi bir operasyon ve dinimizin gereği diye ifade edilmiştir (34,8).

Tablo 8: askerlik Hakkındaki Düşünceler

KENDİSİNİN ASKERLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Zorunlu vatani görev	295	83,6
Gereksiz/insan haklarına aykırı	28	7,9
Saçma/amaçsız eylem	3	0,8
Diğer	2	0,6

Askerlik yapmak bir erkeğe evlenme iş bulma da en önemli şart olarak görülmektedir. Zorunlu bir vatani görev olarak görmek (%83,6) ile büyük bir değer içermektedir.

Tablo9: Askerliği Yapmış Olmak Bir erkeğe Ne Kazandırır.

SİZCE ASKERLİĞİNİ YAPMIŞ OLMAK BİR ERKEĞE TOPLUMDA KİŞİSEL OLARAK NE KAZANDIRIYOR?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Söz sahibi olur	11	3,1
Adam yerine konur	36	10,2
Evlenme/İş bulmada engeli olmaz	163	46,2
Gereksiz	62	17,6
Yapılmamalı	14	4
Yalan	7	2
Zenginleri korur sadece	26	7,4
Boş	1	0,3
Dinin gereği/ vatan borcu	23	6,5
Savaşmayı öğretir	10	2,8
Toplam	353	

Askerlikle ilgili olarak ülkenin içinde bulunduğu konjontürel yapıya paralel olarak bir kargaşa söz konusudur. Bu eylemi bir vatan borcu olarak görmekle (%7,4)

Tablo 10: Evlilik Şekli

KENDİ EVLİLİK ŞEKLİ		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Kızla anlaşmış, istetti	169	47,9
Ebeveynler istedi; gönlü yoktu	23	6,5
Ebeveynler istedi; gönlü vardı	128	36,3
Ebeveynler istemedi; kaçtılar	14	4
Kız gönülsüz; kızı kaçırdı	2	0,6
Kız kaçıp oğlan evine geldi	3	0,8
Diğer	14	4
Toplam	353	

Görüşülen erkeklerin büyük oranda görücü usulü ile evlilik yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 11: Evlilik Bir Erkeğe Toplumda Neler Kazandırır?

SİZCE EVLİLİK BİR TOPLUMDA KİŞİSEL OLARAK BİR ERKEĞE NE KAZANDIRIYOR?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Toplumda yeri olur	14	4
Sorumluluk öğretir	97	27,5
Soyunu sürdürür	51	14,4
Adam olur	50	14,2
Toplumda yeri olur ve Sorumluluk öğretir	15	4,2
Toplumda yeri olur ve Soyunu sürdürür	17	4,8
Sorumluluk öğretir Soyunu sürdürür	53	15
Sorumluluk öğretir ve adam olur	1	0,3
Soyunu sürdürür ve adam olur	16	4,5
Toplumda yeri olur, sorumluluk öğretir ve soyunu sürdürür	19	5,4
Diğer	20	5,7

Araştırmaya katılanların kategorize edilmiş olan soru seçeneklerini genelleştirme eğilimde oldukları görülmüştür. Genel olarak bir erkeğin erkek olma süreci tüm sorumlulukları içeren bir kavramla toplum içerisinde adam olmak' ile özetlenmiştir.

Tablo 12: Şehitlikle İlgili Düşünceler

ŞEHİTLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİZ?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Vatan uğruna ölmek	200	56,7
İnanç uğruna ölmek	38	10,8
Vatan ve inanç uğruna ölmek	33	9,3
Şehitliğe inanmıyorum	63	17,8
Diğer	19	5,4

Şehitliğin erkeğe özgü bir kavram olduğu, erkeğin bu dünyada ulaşabileceği en önemli merteye olarak adlandırıldığını ve vatan uğruna anca bir erkeğin bunu göze alabileceği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra toplumsal konjektüre bağlı olarak şehitlik kavramına inanmayanların oranı da yadsınamayacak düzeydedir.

Tablo 13: Sünnet Düğünü, Askerlik ve Evlilikle İlgili Giderlerin Karşılanması

SÜNNET DÜĞÜNÜ/ASKERLİK/EVLİLİKTE GEREKLİ OLAN MADDİ İMKÂN LARI NASIL SAĞLIYORSUNUZ/SAĞLADINIZ?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Haneden birikim	254	72
Akrabadan borç	24	6,8
Arkadaştan borç	6	1,7
Banka kredisi	16	4,5
Tarla/Hayvan satarak	12	3,4
Başka	10	2,8
	2	0,6
	3	0,8
Diğer	26	7,4

Hane içi dayanışmanın erkeklik oluşumundaki ritüellerin karşılanılmasında yüksek olduğunu görmekteyiz. Aile içerisinde edinilmiş maddi birikim özellikle bu tür pratiklerin gerçekleşmesinde rahatlıkla harcanabilmekte hatta bu günler için birikim yapıldığı ifade edilmektedir.

Tablo 14: Sünnet Düğünü, Askerlik ve Evlilikle İlgili Giderlerin Karşılanma Biçimi

SÜNNET DÜĞÜNÜ/ASKERLİK/EVLİLİKTE GEREKLİ OLAN MADDİ İMKÂN LARI NASIL SAĞLIYORSUNUZ/SAĞLADINIZ?		
	Kişi Sayısı	Yüzde
Haneden birikim	254	72
Akrabalardan borç	24	6,8
Arkadaştan borç	6	1,7
Banka kredisi	16	4,5
Tarla/Hayvan satarak	12	3,4
Başka	10	2,8
	2	0,6
	3	0,8
Diğer	26	7,4
	353	

Değerlendirme

Sosyalleşme her şeyden önce bütüncü bir karaktere sahip olup, toplumun bütüncü davranışında, toplumsalın birleştiricilik ilkesinin varlığının ön kabulü söz konusudur. Toplum, bünyesindeki her bireyin oturmuş bir hiyerarşi içinde belirli bir yere ve işleve sahip olduğu bir bütün oluşturur. Bireylerin sosyalleşmesi kültürlenmesi, onların, toplum denen birimin içinde birbirleriyle bütünleşmesine olanak verir. Aile tarafından gerçekleştirilen aktarım olgusu, bireylerin sosyalleşmesine geniş ölçüde katkıda bulunur. Bu olgu, genç kuşaklara toplumsal, kültürel ve sembolik aidiyet bağlarını verme olanağı sağlar. Ayrıca mesleki, siyasi ve değer tercihlerini de uyarır.

Türk toplumunda erkekliğin sosyalizasyon sürecindeki oluşum aşamalarının ele alındığı çalışmamızın en önemli değerlendirmesi olarak, değişen toplumsal koşullara ve çeşitlenmesine rağmen geleneksel olarak sürdürüldüğü ve sürdürüleceği eğilimidir.

Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin bu süreçleri sosyo-ekonomik özellikleri ne olursa olsun erkekliğin oluşumundaki etkisini bilmektedirler.

Bireyler kendi oluşum süreçlerindeki yapıyı özenle çocuklarına aktarmak istemektedir.

Bu aktarım kendi olanaklarını aşma, daha da güncel hale getirmeyi amaçlamaktadırlar. Bir başka anlatımla, çocuklarına tüm ekonomik ve sosyal birikimlerini kullanarak kendi yapamadıklarını çocuklarına yapma eğilimleri güçlenerek sürmektedir.

Araştırmaya katılan bireyler 'adam olmak' diye 'erkek olmayı' vurgulamakta ve çocuklarının sadece kendilerine değil vatanına/ milletine hayırlı bir evlat olmalarını istemektedirler.

Erkekliğin cinsiyetçi bir ayırım olduğunu hiç tartışmadan kabul etmektedirler.

Yapılan tüm ritüellerin ve pratiklerin bireysel olduğu kadar toplumsal bir zorunluluk olduğunu kabul etmektedirler.

Erkelığın doğuştan geldiği ön kabulü ile erkeklik oluşturma sürecinin toplumsal yani gelenek ve göreneklerin bir gereği olarak görmektedirler.

Çocuklarından bir beklentilerinin olmadığını belirtirken aslında bir baba olarak yaptıklarının karşılığını da 'hayırlı bir evlat' olarak onlardan beklemektedirler.

İlginç gözlemlerden birisi de aslında bu oluşum sürecine ilişkin tüm zorlamanın annelerden geldiği ve organizasyonun onlar tarafından düzenlenmeye zorlandığıdır.

Hane içindeki tüm ekonomik birikimlerde çocukların bu erkeklik oluşum sürecine hazırlık olarak biriktirildiği görülmektedir.

Araştırmanın bize gösterdiği en önemli olgu erkeklik bir cinsiyettir, Bu pratikler ve ritüeller onların pekiştirenleridir. Batını değişen ya da tanımlanamayan erkeklik olgusu bizim ülkemizde nettir.: Erkek olunmaz, doğulur.

KAYNAKÇA

Akkayan, Taylan.(2009). “Bedenin Kültürel Gereçeklerle Sakatlanması ve Söğüt’te Sünnet”. İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı. Ed. Emine Gürsoy Naskali & Aylın Koç. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 131-150.

Atay. T, (2004). “Erkeklik en çok erkeği ezer” Toplum ve Bilim. Güz: Sayı:101, s. 11-31.

Balaban. A,R (1983). Gelenekler Töre ve Törenler. İstanbul: Betim Yayınları

Bourdieu, Pierre(1991) language and symbolic Power, ed. J:B Thompson , polity Press, Lonra

Clatterbaugh, Keneeth. (1998),”What is Problematic about Masculinities?”, Men and Masculinities, 1(1), Temmuz, s.24-45.

Connell,R.William (1987), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar,çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı

Connell,R.William (1987), Toplumsal Cinsiyet ve İktidar,çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı

Halperin, David.(2013). “Cinselliğin Bir Tarihi Var mıdır?” Queer Tahayyül. Ed. Sibel Yardımcı & Özlem Güçlü. İstanbul: Sel, 87-118.

Hearn, J. (1996) “Is masculilinity dead? Acritique of the concepts of nasculunity/masculunities”, Understanding Masculunites- social Relations and Cultural areas içinde, der. M: M:A: Ghail, Open University Press, Buchingham.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). Kültürel Psikoloji - Kültür Bağlamında İnsan ve Aile, İstanbul: YKY.

Kırımlı, Y. (2009). “Yetişkinliğe İlk Adım: Sünnet”. İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı. Ed. Emine Gürsoy Naskali & Aylın Koç. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 151-165

Lahaye.W, Pourtois.J, ve Desmet,H, (2011)Kuşaktan Kuşağa Aktarım. Çocuklarımızı NSIL Eğitiyoruz. İstanbul;İletişim Yyainları

Mehmet Zeki P.(1993). Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. III, İstanbul, s. 318.

Millî Savunma Üniversitesi. Volume: 5, Issue: 2

Örnek.S,V.(2014), Türk Halkbilimi. Ankara, Bilgesu Yayıncılık.

Örnek.S,V.(2015) Geleneksel Kültürümüzde Çocuk, Bilgesu Yayıncılık.

Örnek.S,V.(2017) Etnoloji Sözlüğü, Bilgesu Yayıncılık.

Patton,M.Q. (1987). How to use qualitative methods in evulation. Newbury Park, CA: Sage.

Sancar. S,(2013) Erkeklik: İmkansız İktidar. İstanbul: Metis Yayınları

Selek, P. (2010). Sürüne Sürüne Erkek Olmak. (4. Baskı).İstanbul: İletişim,

Sıgı.Ü. (2006), Türk Askerlik Kültürünün Kültürel Farklılaşma Boyutları ve Yönetim Kültürü Kapsamında Değerlendirilmesi. Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 5 (2), Ankara.

Taşıtman, Ayşegül. "Kutsal Erkekliğin İnşasında Bir Durak: Sünnet Ritüel". Bellek İzleri: Kurgudan Kurama Görüntüler. Ed. N. Gamze Toksoy. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012. 109-129.

Yıldırımı.A, Şimşek.H, (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Ankara: Seçkin Yayınları.

CEZAEVİ UYGULAMALARINDA HÜKÜMLÜLER İLE GÖRÜŞMELERDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR İLE İLGİLİ ÖNERİLER

YRD. DOÇ.DR. ADEM GÜRLER

Giresun Üniversitesi, adem.gurler@giresun.edu.tr

Özet

Modern yaşam girift bir yapıya sahiptir. Birçok yenilik ve olumlu değişim süreçleri ile insan yaşamına kazandırdığı değer, davranış ve kurumlar yanında modernite, bazı problemleri de hayatımıza taşımaktadır. Bu problemlerden en önemli olanlardan biri de modernizmin kanseri olarak adlandırılan ve toplumsal yaşamın bütünlüğüne en ciddi tehdidi oluşturan suç nosyonudur. Bundan dolayı suçlu davranışın anlaşılması sosyal bilimler açısından ciddi bir gereklilik olarak görülmüştür. Toplumda huzurun tesisi edilebilmesi için bu tip davranışların engellenmesi, suçlu kimsenin topluma yeniden kazandırılması gibi amaçlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca suçlu davranışın içeriği, suçlu kimsenin cezalandırılması, bu cezanın azap çektirme yerine ıslah edici hale gelmesi, cezanın infaz edileceği yerlerin koşulları gibi birçok konu suç çalışmaları açısından zengin bir sosyal bilim literatürü oluşturmuştur.

Sosyolojik suç literatürünü oluşturan ve nerdeyse iki asırdır devam etmekte olan çalışmalar, suç istatistiklerinde mütemadiyen gerçekleşen artışlar göz önüne alındığında, çok fazla ilerleme kaydedilemediği endişesini ortaya çıkarmaktadır. Toplumlarda sürekli olarak artan suç istatistikleri, konunun yeniden gözden geçirilmesini elzem kılmaktadır. Bu çalışma; yüksek lisans ve doktora sürecinde toplam 11 ayı bulan cezaevi uygulaması şeklinde gerçekleştirilmiş olan ve tezlerimin hazırlanması esnasında elde ettiğim tecrübeler ışığında, cezaevinde uygulamalar yapmayı düşünen araştırmacılar için özellikle hükümlüler ile görüşmeler esnasında dikkat edilmesi gereken hususları belirtmek ve bunun için çeşitli öneriler sunmak amacıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cezaevi, Suç, Uygulamalı Çalışma, Mahkum, Cezaevi Toplumu

1. Giriş

Suç çalışmaları, genel olarak toplumsal ve bireysel mutluluğun ideal düzeye gelebilmesi adına; sapkın davranışların anlaşılması, önlenmesi ve ıslahını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Sosyal bilimlerde suç çalışmaları ile ilgili karşılaştığımız yoğun literatüre rağmen suç, en az anlaşılan insan davranışlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilim alanında var olan bu çözümsüzlük ve suç istatistiklerindeki sürekli artış dikkate alındığında oldukça önemli bir problem olarak karşımıza çıkan suç; açıklanması, çözümlenmesi ve vuzuha kavuşturulması gereken bir problemdir. Suç çalışmaları konusunda birçok çalışma yapılmakta iken bu çalışmaların metodolojik eksiklikleri ile ilgili boşluk dikkat çekmektedir. Elinizdeki bu çalışma ile cezaevlerinde gerçekleştirilen suç araştırmalarında, hükümlülere yaklaşımlarımızda dikkat etmemiz gereken hususlar konusunda görülen ciddi boşluk sonrasında, tecrübelerimizi aktarılmalı elzem görmemiz neticesinde kaleme alınmıştır.

Çalışmamızda kullanacağımız kavramların açıklanması konunun anlaşılması için elzem görülmektedir. Dolayısıyla bu kavramların izahı ile konuya giriş yapmak arzusundayız. Çalışmanın temelini oluşturan suç kavramının mahiyetini açıklayarak konuya başlamak uygun olacaktır.

Suç, ceza hukuku tanımlarına göre, yasanın cezalandırdığı harekettir (Ekrem,1995:35). Suçluluk ise küçük veya büyük sosyal bir grubun üyeleri tarafından iyi ve yararlı olarak kabul edilen inanç, ahlak, örf ve adetlerin dayandıkları kurallara aykırı olarak işlenmiş bulunan anti-sosyal bir davranıştır. Kurala karşı gelen, toplumca istenilmeyen eylemin formel yaptırımlarla karşılanması, toplum önünde bu davranışın “suç” olarak görüldüğünün bir kanıtıdır. Suç böylece kuralı ihlal eden, istenilmeyen davranışın, hukuk kurumu tarafından yaptırımlarla karşılanan boyutu olmaktadır. Toplumsal düzen kuralı olarak adlandırabileceğimiz norm biçimleri toplumda uyulması gereken davranış tarzlarının ölçütünü bize vermektedir.

- Örf ve adetler
- Ahlak kuralları
- Din kuralları
- Hukuk kuralları

Bu normlar bireylerin yapması ve yapmaması gereken davranışları belirler. Geleneksel düzen kuralları olarak adlandırabileceğimiz örf, ahlak ve din kurallarına aykırı bir şekilde yapılan davranışlar sapkın (deviant act), hukuk kurallarına aykırı olanlar ise suçlu davranışlar (criminal act) olarak adlandırılmaktadır. Toplumsal huzurun ve düzenin tesis edilebilmesi adına cezalandırmanın resmi ayağı olan hukuk ile toplumun geleneksel sosyalizasyon süreçlerinde bireylere aktardığı düzen kuralları olarak örf, ahlak ve din kuralları arasında bir harmoni vardır. Dolayısıyla geleneksel ve resmi kurallar arasındaki uyum, toplumsal eylemin ölçütü haline gelir. Bazen hukuki normlar ile geleneksel normların işaret ettiği davranışlar birbirlerini tam olarak karşılayamaz. Bu noktada bireyler takip edeceği normu ayırt edemeyebilirler. Bu noktada oluşan suç ve suçluluk ilişkilerinde, suçlunun toplumdaki

tamamen kopuk bir kişilik olmadığını anlayabileceğimiz örnekler karşımıza çıkar. Bu konuda hüküm giymiş kişilerin adeta farklı canlı türleriymiş gibi çekinilen, tehlikeli, tamamen yabancılaşmış kişiler olduklarına ilişkin bir korku kültürü aracılığıyla, toplumda suç davranışına ve bu davranışı işleyen kişiye karşı nefret duyguları gelişmesini sağlar.

Cezai işlem için gerekli süreçlerin sağlıklı bir şekilde tamamlanması uzun bir süreçtir. Birçok toplumda hukuki süreçlerden kaynaklanan sıkıntılar ve gecikmeler yaşanmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesindeki ilk madde ile insanın en temel hakkı olarak görülen hür olma hakkının elinden alınması ile sonuçlanan bu süreçler, hukuki kararların hassaslığını anlamamız için önemli bir göstergedir. Özgürlüğün alınması ile sonuçlanan bu davalarda yanlış karar vermenin oluşturduğu mağduriyet düşünüldüğünde, davaların uzaması adeta doğal bir gereklilik haline gelmektedir. Bu süreçlerin tamamlanması için geçen süre içerisinde bireyler tutuklu bulunmalarına karar verildiğinde de ıslah kurumlarında bulundurulmaktadır.

Mahkeme süreci bitmemiş tutukluların mahkumiyetleri hüküm kesinleşmediği için geçici bir tutukluluk halidir. Hukuki karar ile suçlu oldukları kesinleşmediği için Adalet Bakanlığı bu kişilerle araştırma yapılmasına izin vermemektedir. Cezası kesinleşmiş kimseler hükümlü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla izin sürecinde yapılan yazışmalar esnasında tutuklu ve hükümlü kavramlarının kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu kavramlar çalışma izinlerinin alınması esnasındaki süreçlerde önem arz etmektedir. Çalışmamızda resmi olarak farklı kullanımları olmakla birlikte toplumumuzda yaygın olarak kullanılan cezaevi tabiri, Ceza ve infaz kurumu yada İslahevi gibi kavramların yerine kullanılacaktır. Hükümlüler yerine yine toplumumuzda çok daha eski kullanıma sahip mahkum kavramı kullanılacaktır. İnfaz ve Koruma memurları tabiri de gardiyan olarak kullanılacaktır.

2. Cezaevinin Tarihi Seyri

Sosyolojik suç perspektifleri genel olarak 19. yy'da suç eylemlerinin ciddi yükselişi ile başlamıştır. Suçu anlamak için ilk çalışmaların ortaya çıkması İngiltere'de 1805 yılında suç istatistiklerinin tutulmaya başlanması ile gerçekleşme imkanına sahip olmuştur. Viktorya döneminde suçlu tabakanın varlığına ilişkin söylemler, o zamana dek tehlikeli sınıflar olarak adlandırılan toplulukların, suçlu sınıflar şeklinde tanımlanmasını ve suçun kurumsal bir şekilde yaşadığı anlayışını ortaya çıkarmıştır (Marsh vd,2006:11). Suç konusunda özellikle Durkheim'den Matza'ya kadar yapılan birçok sosyolojik suç çalışmasının oluşturduğu yoğun teori yelpazesi, özellikle Şikago okulu çalışmalarında, toplumun genel koşulları karşısında çaresiz kalan bireyin suça sürüklenmesi ve suçun normal kabul edilmesi gibi bir bakış geliştirilmesine neden olmuştur. Buna göre suç davranışı bireyin adeta sosyalizasyonunun bir parçası şekline düşünülmüştür. Dünya üzerindeki bütün suç çalışmalarına yön veren bir anlayış olarak bu Anglo-sakson perspektif genel olarak suçu; kozmopolit yaşamın, ırk sorunlarının, ekonomik imkansızlıkların ve belirli sosyal koşulların bir sonucu olarak görmüştür.

Tarihi seyri açısından Anglo-sakson perspektif, suç çalışmalarının ve kurumlarının gelişiminin yönünü belirlemiştir. Fransa ve Hollanda gibi ülkelerin de suç literatürü ve cezai kurumların

gelişiminde ciddi etkileri olsa da genel çerçeve İngiltere ve Amerika'da şekillenmiştir. Bugün cezaevi olarak bildiğimiz yer, bu kültürün ürünüdür. İslah, hapis, hücre, terbiye gibi farklı amaçlarla cezanın içeriğinin belirlendiği yerlerin genel karakteri de bu kültüre göre şekillenmiştir. Cezaevi (House of Correction, Jail, Gaol, Prison, Penitentiary) araştırma yapılmadan önce içeriği anlaşılması gereken bir mekandır. Garland cezayı çok yönlü ve birçok unsur tarafından belirlenen toplumsal bir kurum olarak görür. Cezanın gerçekleştirildiği bu kurumların da tek bir türü olması beklenemez. Dolayısıyla farklı amaca hizmet eden farklı cezaevi türleri bulunmaktadır. Bu cezaevlerindeki hükümlü türleri arasında da cezai müeyyidede gerçekleştirilmeye çalışılan amaçlara göre özellikler farklılaşabilmektedir. Bu hükümlüler ile görüşme öncesinde cezaevinin genel özellikleri ile ilgili bir ön çalışma yapmak araştırmanın yönünü belirleyebilmek için gerekli görülmelidir.

İlk ıslah evi (house of correction) olarak zikredilen Saint Bridges Kuyusu (Saint Bridges Well) 1556 yılında küçük bir kraliyet sarayının dönüştürülmesi ile ortaya çıkmıştır (Carrabine vd.,2009:361). Bu tarihten sonra birçok gelişme Hollanda, Fransa ve İngiltere'de olmak üzere farklı hapisane biçimleri ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Din Savaşları sürecinde gelişen cezaevi ceza ve din arasında kaçınılmaz bir bağ olmasına neden olmuştur. 1555 Augsburg ve 1648 Westfalya Anlaşmaları ile karara bağlanan din özgürlüğü kavramı cezaevleri açısından adeta o mekanların birer tövbehane haline gelmesini sağlamıştır. Bu anlayış batı toplumlarında günümüze kadar pek az değişikliğe uğramıştır.

Buckingham şerifi John Howard'ın gezileri ve sonrasında yapılan 19. yy cezaevlerini bedene işkence yerine ruhun terbiyesinin gerçekleştirildiği yerler haline getirmiştir. Howard'ın gezdiği hapisanelerdeki temizlik ve düzeni, hücre tipi cezalandırma biçimlerini oldukça faydalı bularak yaptığı telkinler, 1779-1781 yıllarında İngiltere'de ilk modern cezaevleri ile bir hapisane bilimi ortaya çıkmasını sağlamıştır (Yıldız,2012:60). Bu bilim suçun anlaşılması ve yok edilmesi amaçlarını taşımaktaydı. Bu maksatla suç ve suçluluk konusunda birçok yeni cezai tedbir ile mahkumların durumlarının iyileştirilmesi, suçlunun topluma yeniden kazandırılması amaçları oluştu. 1823 yılında ilk olarak kadın ve erkekler, 1838 yılında çocuklar için cezaevlerinde ayrı bölümler oluşturulmuştur (Carrabine vd.,2009:361).

Yeni ceza mekanları Protestan yeni dünyanın tövbehaneleri (penitentiary) olarak Hıristiyan asketizmi ile şekillenmiştir. Adeta Hıristiyanların yurtsuz bir şekilde Roma topraklarındaki çöllerde geçen sürülmüşlüklerini yeniden gerçekleştirmek için yapılmış binalar olarak hücre sistemi (penitentiary) kullanılan cezaevleri; bireyin yalnızlaşması ve bu yalnızlaşma sonrasında dini değerlerin aşılması ile topluma geri kazandırılması mantığına dayanmaktadır. Bu tövbehaneler Faucault (Hapishanenin Doğuşu) ve Tocqueville (Birleşik Devletler'de Ceza ve İnfaz Sistemi ile Fransa'da Uygulanmasına Dair) tarafından din ile cezalandırma arasındaki yoğun bir bağı izah etmek için kullanılmıştır. Batı toplumlarında mahkumun topluma kazandırılmasında dinin işlevi yoğun bir şekilde incelenirken toplumumuzda genel olarak Şikago okulunun kullandığı değişkenler suçlulukla ilgili çalışmaların hala yönünün belirlemeye devam etmektedir. Bu durum ülkemizde suç çalışmaları için aşılması gereken bir kısır döngüdür.

Toplumumuzda ise cezaevinin kuruma süreci Osmanlı dönemine rastlamaktadır. Osmanlı'nın 19. yüzyılını şekillendiren en önemli isimlerden biri olan İngiliz Sefiri Canning; hapishaneleri, hem dini terbiyenin verildiği tövbehaneler, hem de çalışılan işyerleri olarak betimlemiştir. Canning'in telkinleri ve zorlamaları ile 1846 yılında ilk mahbeshane reform süreci başlamış, aşağı yukarı aynı yıllarda hücre tipi cezalandırma sistemlerini cezaevlerinde uygulayan batılı devletler ile benzer bir zaman dilimine denk gelen ıslahat dönemi; Osmanlı'da modern anlamda ilk cezaevinin kurulduğu tarihler olarak da karşımıza çıkmıştır (Yıldız, 2012:82).

Suçlu davranış 19. yy'da ahlaki ve dini terbiye ile tedavi edilebilecek bir hastalık olarak düşünülmekteydi. Dolayısıyla cezaevleri birer dini kurum gibi işlemekte idi. Bireyin hücrede yalnızlaşması ve sahip olduğu değerleri terk ederek adeta boşalan yerlere dini ve manevi değerlerin doldurulması amaçlanmaktaydı. Bunun için bireyin enerjisinin tüketilmesi ve gücünden faydalanılması aynı zamanda çalıştırılması, ıslahın vazgeçilmez koşulları olarak Şikago okulu çalışmalarına kadar yaygın bir şekilde dinin, cezalandırma sistemlerinde kullanılmasını sağladı. Osmanlı Devleti'nde de bu uygulamalar görülmekte idi. İlk cezaevlerinde Yahudi ve Rum azınlıkların ibadetlerini gerçekleştirebilmesi için cezaevlerinde kilise ve havra, mescit ile birlikte bulunmaktaydı. Mahkumların din görevlilerinin ziyaretleri ile moral bulması sağlanıyordu (Bkz. Yıldız,2012). Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında gerçekleştirilen protokoller ile Diyanet İşlerinin görevlendirdiği vaizler her hafta koğuşları ziyaret ederek mahkumların sorularını cevaplamakta ve dini dersler vermektedirler. Bir sivil ile konuşma gayesi, sorunlara çözüm arama kaynağı ve direktif olmayan bir iletişim içine girebilme avantajı, mahkumun bu derslere yoğun ilgi gösterilmesini sağlamaktadır. Ancak bu düzenlemelerin hala hukuki mevzuatta yeri açık değildir. Dolayısıyla bu hizmetler teamüllere göre şekillenmektedir ve belirli bir düzenden yoksundur.

Din ve ceza ilişkisinin önemi, resmi sistemin dini suçlunun toplumsallaşması için kullanma isteğinin yanında mahkum da içinde bulunduğu mağduriyeti dayanılabilir hale getirmek için dini kullanır. Cezaevinde belki de resmi sistemin ve mahkumun ortak kullanımından istifade ettiği tek mefhum dindir. Mahkumlarla iletişimde kurulan ilk cümlelerin "Allah kurtarsın" cümlesi olması beyhude değildir. Mahkum, cezaevi ve din ilişkisi bu manada araştırmacıların bilgileneceği durumunda araştırmalarına yön verebilecek bir başlıktır.

3. Cezaevinin Fiziki Özellikleri ve Mahkuma Etkisi

Mahkumların hayatı hükümleri bağlandıktan sonra tamamen cezaevlerinde devam etmektedir. Kapalı cezaevleri için gerçekleşen bu şartlar açık cezaevlerinin ortaya çıkması ile eğitim, aile gibi konularda gerçekleşen ziyaret ve izinler, cezaevi dışına çıkabilme esnekliği gösterilmesini ve kapatılma mantığının esnetilmesini sağlamıştır. Çalışmamızda tam bir kapatılma halinin olduğu kapalı cezaevlerindeki mahkumlar ile ilgili durum izah edilecektir.

Ülkemizde cezaevi modernizasyonu, Avrupa toplumlarında öngörülen düzlemde bir seyir izlemiştir. Ancak ilk cezaevinden itibaren hücre tipi yapıların olması, özellikle Canning'in telkinleri ile gerçekleştirilmek istenirse de; bu tip bir yapı ceza sistemimize girmek için 2000'li

yıllara kadar beklemek zorunda kalmıştır. Müşahede ve rehabilitasyon adı altında yada cezaevi yönetiminin öngördüğü grup halinde bulunması durumunda tehlikeli olacağına ilişkin kanaat getirilen yada karar alınan mahkumlar tek başlarına kalabilmektedir. Ancak genel olarak mahkumlar farklı sayılarda mahkumun kaldığı koşullarda tecrit yaşamlarını devam ettirmektedir (http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/cik_ozellikleri.asp). Elbette istatistiklerdeki yoğun artış cezaevlerinin mahkum kapasitesi için yetersiz kalmasına neden olmakta ve genel olarak cezaevlerinde öngörülenden fazla mahkum bulunmaktadır.

Gülmeyi ve eğlenmeyi nadiren ortaya çıkarabilecek karamsar bir aura ile mahkumun psikolojisi şekillenmektedir. Her gün dağıtılan yemeğin içeriği ile ilgili dahi birçok olumsuzluk mahkumlar arasında dile getirilmektedir. Örneğin koşulları ziyaret ettiğim zamanlarda öğle yemeği saatiye muhakkak yemek şikayeti işitirdim. Yemek insanların en temel fiziksel ihtiyaçlarını giderdiği bir faaliyet olduğu için genellikle mutlu olunan zamanlardır. Cezaevi yemekleri belirli ölçümlere göre ve temiz koşullarda, taze bir şekilde yapılmasına karşın, mahkumlar yoğun bir şekilde yemekten şikayet etmekteydi. Örneğin tavuk çıktığında kişiye karşı suç işleyen mahkumlar kendilerine tavuğun kanadının, cinsel suç işleyen sapkın kimselere ise tavuğun butlarının verildiği varsayımı üzerinden dahi, yemeğe bir mazeret bulmaktaydı. Bunun gibi revir hizmetleri, telefon görüşmesi, açık görüş, dilekçe ve cevapları, cezaevi yönetimi ve gardiyanların tutumu yoğun bir şekilde şikayet edilen hususlardan bazılarıdır.

Cezaevi araştırmaları konusunda mahkumların bu mekan ile bağları pek fazla dikkat çekmemektedir. Mahkumlar bu mekanların birçok noktasından mütemadiyen şikayetçidirler. Dolayısıyla yapılan çalışmalar esnasında uygulamaların koşullarda yapılması ile cezaevinin tahsis ettiği odada yapılması arasında farklar bulunmaktadır. Alınan izin cezaevinde yapılan uygulamalar iki şekilde gerçekleştirilebilir. İlki anket uygulamasını görüşme izni alınmadığı için posta yolu ile cezaevine göndererek gardiyanların koşullara anket formlarını dağıtarak yapılan çalışmalardır. Mahkumlar bu tip anketleri cezaevinin bir uygulaması olarak düşünerek okumadan veya o anki psikolojik koşullarının etkisiyle, samimiyetsiz bir şekilde cevapladığı için sağlıklı çalışmalar değildirler.

İkinci olarak ise belirlenen süre zarfında cezaevine girilmesine müsaade edilerek daha sağlıklı ölçüm imkanı bulunabilecek bir izin alınabilmektedir. Mümkün ise yazışmalarda bu tip bir izin alınması için hassasiyet gösterilmesi önem arz etmektedir. Adalet Bakanlığı genel bir teamül olarak bu tip çalışmalara 30 günlük bir limitle uygulama izni, talep edildiği takdirde de uzatma olarak 10 ila 15 günlük ek süre ile birlikte en çok 45 günlük bir izin vermektedir. Nadir koşullarda bu süre esnetilebilmekte ise de hukuki olarak son yıllarda gerçekleşen süreçler, cezaevlerinde yapılan çalışmalar konusunda ciddi bir sıkıntı oluşturmuş ve araştırmacılara sıklıkla izin verilmemiştir. Uygulama için izin alınması durumunda bakanlığın çizdiği çerçeve şu şekildedir. Cezaevi yönetimimin uygun gördüğü ve bu tip görüşmeler için tahsis ettiği odalardan birinde araştırmacının görüşmelerini gerçekleştirilmesi için gardiyanlar istenilen ve

izin verilen özelliklerdeki mahkumları tek tek görüşme odasına getirirler ve uygulama bu şekilde gerçekleştirilir.

Cezaevlerinin işleyişi cezaevi savcısı, müdür ve müdür yardımcıları ile baş gardiyan ve gardiyanlar tarafından gerçekleştirilir. Cezaevi yönetimi koğuştta görüşmenin tehlike arz edeceğini düşünerek bakanlığın verdiği izin çerçevesinde tahsis edilen bu tip odalarda görüşmeler yapılmasını sağlar. Ancak cezaevi yönetimi ile kurulan yüzyüze ilişkiler ile mahkumlarla koğuşlarda görüşme konusunda imkanlar zorlanmalıdır. Cezaevi yönetimine aşılacak güven ile birlikte bu mümkün hale gelecektir. Bunun için soğukkanlı, yaptığı işi bilen ve bu konuda istekli bir kişi görüntüsü çizmeniz yeterlidir. Koğuşları görmek, mahkumla buldukları cezai ortamlarında görüşmek; araştırmanızın sıhhatini daha samimi bilgiler almanızı sağlayarak arttıracak, farklı bilgiler ve müşahedeler yapmanızı sağlayacaktır.

3.1. Mahkumlar ve Gardiyanlar

Yakın zamana kadar ölkemizdeki ceza sistemi, infaz memurları ve mahkumlar arası ilişkileri de ceza sistemin içinde bir ceza sistemi olarak kullanmaktaydı. Batı ıslah sisteminde memurlar; davranışın psikolojik nedenlerini anlayabilecekleri ve telkinlerinde bulunabilmelerini sağlayacak eğitimler alarak, mahkumların acil ihtiyaçları ile yakından ilgilenmektedirler. Mahkumların insani ilişkilerde referans alabilecekleri ilk el olarak cezaevi çalışanları ve tavırları oldukça önemlidir (Bkz. Schaefer,2017).

Cezaevi yönetimi ve mahkumla yönetim ilişkisini sağlayan gardiyanlar, hizmetlerin sıklıkla aksadığı cezaevinin hükümsüz mahkumları sayılabilirler. Mahkumlar insani tüm ihtiyaçlarını cezaevinde yapacakları yazışma ve alışverişten telefon görüşmesine kadar pek çok şeyi neredeyse tümüyle gardiyanlar aracılığıyla yapar. Mütemadiyen de gardiyan tavırlarından şikayetçidirler. Günümüz jargonuna uygun bir şekilde mahkumlara gardiyanlar ile ilgili durumlar sorulduğunda işkence gördüklerine ilişkin beyanlar vermeleri hiç de garipsenmemelidir. Çünkü mahkumlar bu konuda sürekli mağdur edildiklerini ve zarar gördüklerini belirtirler. Dolayısıyla görüşmeler cezaevinin uygun gördüğü odalarda gerçekleştiriliyorsa mahkum buraya gardiyan tarafından getirilecektir. Gardiyanlar ile ilgili olumsuz tutumlara sahip oldukları göz önüne alındığında araştırmaya daha başlamadan menfi bir tutum sergilemeleri olasıdır. Onun için araştırmanın cezaevi ile ilgili bir çalışma olmadığı net bir şekilde açıklanmalıdır.

Mahkumlar ile ilgili akademik çalışmalarda en dikkat çeken nokta bilimsel verilerden ziyade toplumsal hassasiyetler ışığında şekillenen korku ve merak karışımı bir müphemliktir. Bu kişilerden duyulan tehdit algıları bu belirsizliği şekillendiren önemli konulardan biridir. Cezaevi uygulamalarında mahkumlara yaklaşımlar bu noktada bizim için vazgeçilmez bir şekilde önem arz etmektedir. Mahkumlara yaklaşımın araştırmanın sıhhati için kilit bir öneme sahip olduğu ve araştırma sürecinde olumsuzluklarla karşılaşmamak için mahkumların genel yapıları ile ilgili bilgi sahibi olmak gerekmektedir.

4.Cezaevi Toplumu

Dünyada neredeyse 10 milyon kişi cezaevlerinde bulunmaktadır. Sosyal yaşamda düzeni belirleyen en belirgin ölçütler, bireylerin amaçları ve toplumun normları arasındaki harmoniden kaynaklanmaktadır. Bu bağ cezaevlerinde de görülmektedir. Nasıl ki belirli örf, ahlak ve din kuralları ile bireysel amaçlarımız arasında bir denge ile toplumsal yaşamımızda bireysel hedeflerimizde ulaşmak istiyorsak, cezaevlerindeki mahkumlar da o toplumun kurallarına göre bireysel isteklerini gerçekleştirmeye, yaşamlarını sürdürmeye çalışır. Mahkumların davranışları ve bu davranışlardan elde etmek istedikleri, Glasser tarafından geliştirilen kontrol kuramı ile açıklanabilir. Yaşayan tüm organizmaların nasıl fonksiyonda bulunduğunu açıklamaya çalışan bu kurama göre hepimiz temel ihtiyaçlarımızı karşılamak için, dünya ile en iyi bir şekilde başa çıkmak ve ihtiyaçlarımızı en iyi şekilde doyurabilmek arzusundayızdır. Kurama göre doyurmak zorunda olduğumuz 5 ihtiyacımız vardır

- Hayatta kalma ve üreme ihtiyacı:
- Ait olma(sevme, sevilme, paylaşma, işbirliği, değerli olma) ihtiyacı: bu ihtiyaç insan ilişkilerinin oluşmasının temelidir.
- Güçlü olma ihtiyacı: ilişkiler kurulduktan sonra güçlü olmak için bir mücadele başlar.
- Özgür olma ihtiyacı: hayatımızı istediğimiz gibi yaşamak, kendimizi serbestçe ifade edebilmek, istediğimiz insanlarla ilişkiye girebilmek vb. bağımsız hareket edebilmeyi isteriz.
- Eğlenme ihtiyacı: çoğu ilişki eğlence ögesi içermediği için bozulmaya başlar. Bunu eşler ve arkadaşlar arasında sık sık görürüz. Bu ihtiyaçlar birbirleriyle ilişkilidir. Birbirlerini destekler ve yer değiştirebilirler. Bu ihtiyaçlar herkeste vardır ve evrenseldir (Kaner,1993:569).

Cezaevi yaşamının sosyal içeriği farklı davranış tarzlarına ve normlarına göre şekillenmektedir. Bu farklılık, tıpkı yöreden yöreye değişen örf ve adet çeşitliliğine benzer. Bir örnek vermek gerekirse omzunda atkı ile dolaşan bir kişi koğuş ağasına (koğuş mümessili) hakaret (posta koymuş) etmiş sayılır ve bu tip bir davranış sonrasında ciddi bir sürtüşme olma ihtimali büyüktür. Bunun gibi güç, özgürlük, özerklik vb. koğuş içerisinde dahi bu insanların gerçekleştirmeye çalıştığı insani ihtiyaçlardan bazılarıdır. Yatağının etrafına çarşaf germek suretiyle özel bir alan yaratma çabasından, volta atma kurallarına kadar sosyal yaşamın giriftliğini (tek kişi iken, iki ya da üç kişi iken farklı volta atma usulleri vardır), cezaevi toplumunun yaşamında da görmek mümkündür. Dolayısıyla Berger'in kutsal şemsiyesinin gölgelediği vatansız kimseler gibi, modern insanın mağduru olduğu yabancılaşma süreçlerini cezaevi toplumu için genellersek onları daha iyi anlayabiliriz (Bkz. Berger, 2015). Onlar aslında toplumdan yalıtılmış kimseler değildir, farklı bir topluma geçici olarak göç etmiş ve göç ettiği yerin kurallarına uymak zorunda kalan yurtsuzlar olarak görülmelidir.

4.1. Mahkum tehlikeli midir?

Cezaevi çalışmalarında ilk akla gelen ve cezaevi uygulamalarını insanların merak ile karşılamalarını sağlayan en önemli soru belki de budur. Cevabı da oldukça basittir, hayır.

Öncelikle suç ve cezaevi ilişkisine yönelik yanlış bir kanı konusunda birkaç şey belirtmek gerekir. Toplum mahkumlar ile ilgili olarak; roman, sinema, mağduriyet hikayeleri ve resmi sistem ile çatışma sonrasında haksız bir şekilde cezalandırıldığı gerekçeleri ile bir kader mahkumu anlayışı geliştirmiştir. Bu algı üzerinden araştırmacıların mahkumların mağduriyetini çalışmalarında ön plana çıkarmaya çalışmaları mahkumlara bakış açıları ile ilgili bir acıma hissi oluşmasını sağlamaktadır. Bu suç çalışmalarının sıhhati için bir tehlikedir. Hukuki kurumların birçok süreç sonrasında verdiği kararların gölgelendiği ve adeta yanlışlığı gibi bir mantık üzerinden suç ve mahkum masumiyetini meşrulaştırma gayreti en basit haliyle ideolojiktir. Medya ve bazı dernekler aracılığı ile suç ve hukuk ilişkisinde hukuku suçlu, suçluyu mağdur şeklinde algılamaya ve lanse etmeye çalışan bir anlayış geliştirilmeye çalışıldığı görülebilmektedir. Araştırmacılar bu tip bir önyargı yada duygusal hassasiyet içinde bulunmamalıdır.

Cezaevi çalışması yapacak araştırmacılar hukuk kurumunun kararlarını sorgulamak üzere bilimsel çalışma yapmadıklarını hatırlamalıdır. Bazı hatalar olsa ve ceza sisteminde gecikmeler yaşansa da hukuki kurumlar yaptığı işte başarılı kurumlardır ve birçok kişi orada bulunmasına neden olan suçu işlemiştir, ki bu kişiler cezasını tüketmek üzere oradadır. Mağduriyet yaşayan kişiler olsa da araştırmacının hukuki bir kimlik ile orada bulunmadığını unutmaması ve bu mağduriyetleri belirleyebilmek için elinde, mahkumların beyanları dışında bir bilgi olmadığını unutmaması gerekmektedir. Bu konu önemlidir çünkü birçok mahkum mütemadiyen bu mağduriyeti dile getirdiği için onların masumiyeti ile ilgili düşünceler yüz yüze araştırmalarda araştırmacının sıhhatini etkileyecek yanılgılara düşülmesine neden olabilir.

Cezaevinin şüphesiz en belirgin olarak oluşturduğu mağduriyet sivil yaşam ile mahkum arasındaki bağı koparmaktır. Dolayısıyla haftalık din görevlilerinin ziyaretleri konferanslar, tiyatro oyunları gibi toplumsal yaşamı hatırlatacak faaliyetler, cezaevlerinde büyük ilgi ile karşılanır. Televizyon, müzik, kitap okuma gibi faaliyetlere gösterdikleri yakınlığın nedeni de budur. Normal hissettirir.

Aynı cinsen, benzer suç ilişkilerine sahip bu kişiler birçok noktada aynı cinsten hale gelirler. Değişik özelliklere sahip biri ile görüşmek, konuşmak mahkumlar için çok kıymetlidir. Farklılık ve değişiklik herhalde cezaevindeki kadar hiçbir yerde insanların ihtiyacı olmayan bir şeydir. Araştırmacı da farklı bir kişi olduğundan cezaevlerinde bu kişilere ilişkin büyük bir ilgi ve merak duyulmaktadır. Dolayısıyla araştırmacı için belirli şeylere dikkat edilerek bu ilgi devam ettirildiği sürece herhangi bir problem ile karşılaşmak pek de mümkün değildir.

Bu ilginin devam edebilmesi için iki şey oldukça önemlidir. Bunlardan ilki saygıdır. Kişisel ilişkilerde kamusal ahlakın her insana kazandırdığı bu özellik insanların birbirleri ile iletişime geçebilmesinin yegane önkoşuludur. Bu durumdan mahkumlar da münezzehtir değildir. Onlara göstereceğiniz saygı ve hitaplardaki resmîlik ile samimiyet arasındaki çizgiyi oturtmak

mahkumun size saygı göstermesini ve araştırmanızın sağlıklı bir şekilde başlamasını sağlayacaktır. Bu konudaki ikinci önemli bir husus da alınması planlanan bilgi öncesinde verilmesi gereken bilgilerdir. Çünkü mahkumlar genel olarak yapacakları her şeyi dışarıdan gelen emir ve telkinlerle şekillendirdikleri için, cezaevinde mahkumlar haricindeki herkes onlar üzerinde hüküm sahibi olarak düşünülür. Dolayısıyla kendileri dışında bir kişi ile görüşmelerinde ilk söz ve bilginin dışarıdan gelmesini beklerler. Cezaevinin genel mantığı budur. Araştırmacının cezaevi personeli yada ceza sisteminin bir parçası olmadığını, bilimsel bir çalışma için orada olduğunu belirtmesi bu noktada oldukça önemlidir.

Mahkum ile ilk görüşme sırasında mahkum sizi resmi bir yetkili, örneğin cezaevi savcısı, yöneticisi yada bakanlıktan gelen bir yetkili olarak düşünecektir. Öncelikli olarak bu sorun aşılmalıdır. Bu bir sorundur çünkü bu algı ile araştırma yapıldığı takdirde görüşme kesinlikle samimiyetsiz ve geçiştirilmek için beklenen bir süreç olarak araştırmayı zedeleyecektir. Mağduriyetlerinin müsebbibi olarak gördükleri resmi görevliler ve resmi sistem ile aralarında ciddi bir yabancılaşma oluşmuş kişiler olarak mahkumlar, araştırmacıları bu sistemin bir parçası olarak görmemelidir. Mahkumlar gözündeki değeri de düşünülduğünde ve eğitim sisteminde sıklıkla öğretmen için kullanılan statü göstergesi olarak kullanılan "hoca" ifadesi bu noktada araştırmacının kendisini tanıtmak için kullanacağı basit ama etkili bir referans olacaktır. Bu noktada vereceğiniz bilgilerin samimiyet ve gerçekliği onların verecekleri bilgileri etkileyecektir.

Mahkumların cezaevi yaşamında kendilerine göre bir toplum kurduklarını belirtmiştik. Cezaevi toplumu, siyasetten eğitime kadar kendine has norm ve davranışlara, kendi kamusal alanına sahiptir. Örneğin eğitim açısından suç ilişkileri ile ilgili genel uzmanlıklarını arttıracakları farklı bilgiler edindikleri bir mekandır cezaevi. Mesleki bir uzmanlığı olan hırsızın diğerlerine bunlarla ilgili bilgiler öğrettiklerine şahit olduğum durumlar hiç de az değildi. Ancak yine de toplum içinde sosyalizasyon süreçlerinden geçmiş olmaları dolayısıyla toplumun genel kurallarından, adetlerinden ve inançlarında tamamen yabancılaşmış değillerdir. Toplumumuzun genel normları bu kişilerde de görülmektedir. Misafirperverlik gibi örfeye bağlı davranışlar konusunda mahkumlar bizden farklı değildir. Sosyal yaşamda inanç, ahlak ve örf konularında insanlar arasında görülen farklılaşmadan daha büyük bir fark mahkumlarda yoktur.

Şu örnek ile bahsi geçen yaklaşım konusunda araştırmacılara fayda sağlayabileceğimi düşünüyorum. Cinsel suçlar koğuşunun mümessili, görüşmelerimiz esnasında gösterdiğim saygı sonrasında beni koğuşa davet ederek imkanları dahilinde kantinden birkaç kek ve meşrubat alarak beni misafir etmişti. Bu kişi 46 yılını cezaevinde geçirmiş bir mahkum olarak cinsel suçluların koğuşunda bulunsa da görüşmelerim esnasında bana anlattıkları oldukça farklıydı. Mahkumlar müeyyidelerinden, sonuçlarından ve pişmanlıklarından duydukları korku dolayısıyla mahkumiyetleri ile ilgili olarak neredeyse hiç doğru şeyler söylemezler. Ancak Diyarbakırlı Arap lakaplı bu kişi görüşmelerimiz esnasında çay ikramım sonrasında 46 yıllık cezaevi yaşantısında ilk kez insan yerine koyulduğunu söyleyerek bana samimi şeyler anlattı. Bunlardan bazılarını burada yazmak istiyorum. Rakamları yanlış hatırlayabilirim ancak

bu kişi İzmir Basmane garında 23, İstanbul Haydarpaşa'da 18 hırsızdan sorumlu daha büyük bir suç şebekesinin bir üyesiydi. Genellikle sorumluluğundaki kişiler cezaevine düştüğünde kendi bulunduğu cezaevi ve koşu nakillerini sağlayarak şebeke içi sosyalizasyonun cezaevinde devamlılığını sağladığı bilgilerini bana aktarmıştı. Çalışma öncesi cinsel suçlardan yatan kimseler ile ilgili toplumumuzda var olan ve araştırmacının da bu toplumdan çıktığı düşünülürken, cinsel suçlara karşı oluşan nefret perspektifi ile bu mahkumlara yaklaşmış olsaydım, bu bilgiden mahrum olacaktım. Dolayısıyla objektif ve elden geldiğince saygı çerçevesini bu kişiler ile iletişimlerinde araştırmacıların devam ettirmesi, araştırmada öngörülme bilgilerin elde edilmesini de sağlayabilmektedir. Bu öngörülme bilgilerin diğer mahkumlara yaklaşımlarını da çeşitlendirerek araştırmayı olgunlaştıran ve planlanmayan verilerin elde edilmesini sağlayabilmektedir.

Araştırmacı ile görüşme mahkumlar için insan olduğunu, o toplumun bir üyesi olduğunu yada sevdiği kişileri hatırlatacak baskısız iletişim imkanlarıdır. Cezaevinde bu tip olumlu bir koşulun ortaya çıkma ihtimali o kadar küçüktür ki bu fırsatı kesinlikle kaçırmak istemeleri ve bir şekilde araştırmaya katılmak istemeleri muhtemeldir. Dolayısıyla mahkumlarla görüşmek tehlikeli değildir. Ancak bazı mahkumlar içlerinde bulunduğu durum dolayısıyla psikolojik olarak sırtlarındaki ciddi yükü kaldıramamakta yada cezaevinde bulunmasına neden olan şiddet içeren tavırlarına devam etmekte ve antisosyal kişilik bozuklukları yaşamaktadır. Cezaevi yönetimi bu tarzda kimseler ile görüşme imkanlarını kısıtlamaktadır. Bu kişilerden sağlıklı bilgi almak da pek mümkün değildir.

4.2.Suç Tasnifleri ve Mahkumlarda Alınamayacak Bilgiler

Toplumumuzun geçmişinde 1858 yılından itibaren suç tiplerine ve alınan cezalara göre farklı kişilerin farklı yerlerde buldukları bir ceza sistemi geliştirilmiştir (Yıldız, 2012:179) Batı toplumları ile aynı dönemlerde genel olarak uygulanmaya başlanan ceza mantığı, suçun anlaşılması noktasında belirgin bir şablon oluşturarak suç ve mahkumu sosyolojik açıdan anlamayı zorlaştırmaktadır.

Cinsel suçlardan örnek verecek olursak toplumumuzda örfi, ahlaki ve dini normların üzerinde hassasiyetle durduğu değerlere bir saldırı olması bakımından ciddi bir nefretle karşılanan bu suçlar, cinsel değerlere bir saldırı şeklinde bir şablona sıkıştırılarak anlaşılabilir. Bu mantık cinsel suçlardan hüküm giyen kişileri anlamamızı zorlaştırır. Elbette birçok farklı mahkum olsa da vereceğim birkaç örnek konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Öz babasına tecavüz eden bir kişi bu eylemini cinsel bir arzu sonrasında mı yapmıştır? Hırsızlık yapmak için girdiği bir evde 89 yaşındaki ev sahibesine cinsel saldırıda bulunmaktan hüküm giymiş bir kişi bu eylemini cinsel bir zevk için mi yapmıştır? Araç amaç bütünlüğü birçok davranışta insanoğlu için irrasyonel bir şekilde gerçekleşir. Suç gibi norm dışı davranışlarda rasyonel bir kurgu ile davranış anlamaya çalışmak beyhude bir arayış olabilir. Yani cinsel saldırı, cinsel zevk için yapılan bir eylem olmayabilir. Mahkumlarla görüşmelerde gardiyanların araştırmacıya getireceği kişiler ile ilgili önceden vereceği bilgiler araştırmacıyı bu manada kısıtlı bir bakış açısına sürükleyebilmektedir. Dolayısıyla mahkumların suçlarına ilişkin bir önyargı geliştirmek

araştırmacı için uygun değildir. Suç tiplerine göre farklı bir ilgi yada tavır içine araştırmacı girmemelidir.

Mahkumların içinde buldukları mağduriyet, işledikleri suç sonrasında gerçekleştiği için bu davranışlarını itiraf etmek anlamına gelen beyanlardan kesinlikle kaçınacaklardır. Vicdani olarak içlerinde buldukları gerilim, cezaevi yaptırımları ve suçlarının azalması ihtimali göz önünde bulundurulduğunda suçları ile ilgili yalan söylemeleri muhtemeldir. Dolayısıyla direkt olarak suç ve suç ilişkileri ile ilgili sorulardan kaçınmak gerekir. Ayrıca bu tip sorular araştırmacıya, resmi kimlik kazandıran sorular olduğu için bilgi edinme kapılarını araştırmacı bu sorularla farkında olmadan kapatabilir. Çünkü bu soruyu mahkuma soran kişiler güvenlik güçleri hakimler yada cezai yetki ile donatılmış kişilerdir. Bu tip ilişkiler ile ilgili sorular incelikle sorulmalı yada bu tip sorulardan kaçınılmalıdır.

Adalet Bakanlığı alınan izin esnasında anket formu örneğini isteyerek uygun görülmeyen soruların çıkarılmasını isteyecektir. Siyasi sorular, cinsel konular, suç ilişkileri ile ilgili sorular resmi izin sürecinde çıkarılması istenilen sorulardır. Bu konularda sorulardan ziyade görüşmeler esnasındaki yüzyüze görüşmeler esnasında bilgiler dikkatli bir şekilde alınabilir. Yine de bu tip soruların mahkumlar tarafından hoş karşılanmayabileceğini hatırlatmak gerekir.

Bilgi alma noktasında dikkat edilmesi gereken bir husus ta mahkumun kültürel çevresidir. Mahkumun anlatmaktan çekindiği konuları da içerebilen bir husustur. Birçok mahkum sahip olduğu mikro kültüre yoğun bir bağlılık içindedir. İki cezaevi çalışmamda da beni en şaşırtan konulardan biri “kaç kardeşiniz var” sorusuna aldığım cevaplardan kaynaklanmaktaydı. Güneydoğu Anadolu kökenli Kürt ve Arap mahkumlar bu soruya 4-5 gibi cevaplar verirken aynı kökenden farklı mahkumlar 52 rakamına kadar birçok farklı ama yüksek cevaplar vermekteydiler. Daha sonradan soruyu biraz açarak sorduğumda kardeş kavramından erkek kardeşler anlaşıldığını fark ettim. Urfalı bir Arap yada Diyarbakırlı bir Kürt kaç kardeşiniz sorusuna sadece erkek kardeşlerinin sayısını söyleyerek cevap vermekteydi. Daha sonradan bunun da genel geçer bir şey olmadığını ve bazı kültürel öğeleri paylaşan mahkumların bu tip bir algıya sahip olduğunu fark ettim. Ancak sorulan sorunun açıklanması, kısa ve anlaşılır olması ve cevap verirken neredeyse tüm sorularda izah istemeleri muhtemel olan mahkumlarla anket formu doldurmak suretiyle yapılan araştırmalarda, araştırmacı ciddi bir şekilde mahkumun algılarının ve cevaplarını takip etmelidir. Bu tip hususlardan dolayı mahkumla yüzyüze yapılmayan bir çalışmanın sağlıklı olması neredeyse imkansızdır.

4.3. Suçun Çekiciliği

Cezaevinde bulunan kişiler; suç ortaklığı, sapkın davranışların kendi aralarında tekrarlanıp pekiştirildiği bir yaşam biçimi oluşturmaktadır (Haynes, 1948:435). Cezaevi mitolojisi bu toplumda cezaevine yeni gelen kimseler için motivasyon kuvvetidir. Olağanüstü kaçış hikayeleri, ayaklanma hikayelerinin nesilden nesile aktarılması, kişilerin efsanevi kahramanlar haline gelmesi, kahramanlıkların abartılarak anlatılması gibi. Önemli, görkemli (big shot) suçları işleyenler diğerlerinin özendiği, suçlular haline gelirler. Bu mitler ve efsaneler kanun

karşısında alternatif cezaevi yönetim ve uygulamalarını mahkumlar için oluşturmaktadır. Mahkumların büyük çoğunluğu samimi bir değişim kaydetmekten yoksun ve ilerleme kaydedenler de topluma uyum bakımından oldukça az cezası olan kimselerdir. Sürekli cezaevinde kalma veya oraya gitme korkusu yüzünden ceza işlemeyen birkaç kişi dışında ıslahın gerçekleşmediği görülmektedir. Bu konuda burada anlatamayacağım birçok mit cezaevlerinde meşhur hikayeler şeklinde anlatılmaktadır. Birçok mahkum bu hikayeleri masal dinleyen çocuklar gibi dinlemekte ve anlatmaktadır.

Suç konusunda yapılan birçok sinema filmi ve roman mahkumun karizmasını aktarmaktadır. Mahkum değişimin, isyanın hatta modern yaşamın en temel değişkenlerinden olan ve herkesin hayatında arttırmayı amaçladığı özgürlüğün simgesi haline gelebilmektedir. Cezaevi toplumunda bu algı ciddi bir şekilde yaşar. Dolayısıyla suçlu davranışın ıslahı toplum için önemli iken bu kesim için suçun devamını teşvik eden algı ve değerler de bulunmaktadır. Bu yapı mahkum ile iletişimde araştırmacılara önemli ipuçları sağlayacaktır. Çünkü bazı mahkumlar suçu bir meslek, yaşam amacı olarak görebilmekte, ideal ve ideolojik düşüncelere bağlayarak kurtulmayı değil aksine yoğun bir şekilde bağlanmayı arzulayan bir kişi olarak da görülmelidir.

Mala ilişkin suçlar kategorisinde değerlendirilen hırsızlık bu manada bir suçtan öte bir meslektir. Buraya giren diğer mahkumlara ders verildiğine dahi şahit olmuş biri olarak bir suçun hayatın parçası olabildiğini araştırmacılar dikkate almalıdır.

4.3. Mahkumlar ve Değerler

Örf, ahlak ve din gibi toplumsal yaşamın davranış ölçütlerini belirleyen normlar sosyal yaşamda bizlerde nasıl var ise mahkumlarda da çok farklı olmadan var olduğunu belirtmiştik. Cezaevlerinde karşılaşılan en yaygın toplumsal değer dindir. Dini norm ve değerlere bağlılık cezaevlerinde oldukça artar. Bunun nedeni gelen olarak cezaevinde olmanın bireyi hayatının değersizliği ile ilgili mahkumu karamsar bir düşünceye itmesidir. Cezaevinde olduğu gerçeği ile yüzleşmek durumunda olan mahkum bu durum ile çoğu zaman savaşıyor ve morali bozuktur. Ceza hukukunun cezalandırma mantığını şekillendiren, açık pencere bırakma mantığını adeta gerçekleştiren kurum dindir. Zamanlarını yalvarma, başkalarını ayıplama, suçlular ile bırakıldığı durumdan daha iyi bir yaşam arayışı içindeki mahkumlar dine sarılarak huzur arayışına girerler (Gürler,2010:136). Ümit, katlanma ve özlem gibi duygusal temele dayana erdemlerin din olmadan kültürümüzde oldukça basit kalacağı öngörülebilir. Mahkumlarda da, din bu boyutu ile insan olmanın temel özelliği haline gelebilmektedir.

Din örf ve ahlak kuralları takip edildiğinde bireylere çeşitli avantajlar oluşturur. Ancak hiç kimsenin tüm davranışları bu kurallar tarafından belirlenmez. Bu kişinin tercihlerine bırakılır. Sosyal yaşamda bu kurallar birçok işleve sahip olsa da cezaevindeki bir mahkum kadar kimse için işlevsel değildir. Din affedilme ümidi, sevdiğilerine geri dönüşün anahtarı gibi düşünülmektedir. Din, mahkumlara tercihlerinden dolayı karşılaşacakları en kötü durumdan çıkmak için bir fırsat sunma aracıdır. Mahkumlar dine yönelme ile:

- Kabahatleri ile yüz yüze gelir. Özgürlüğün alınması birey için kabahatinin en kuvvetli şekilde cezalandırılması demektir. Cezaevinde bulunduğu süre içinde işledikleri suçları rasyonelleştiren çeşitli düşünceler üreterek bu utancı hafifletirler ve dini bakımdan affedileceklerine ve kefaretlerini ödediklerine inanarak dine yaklaşmak için bir fırsat bulurlar.
- Yaşamının yeni bir yolunu bulur. İnancın kendilerini değiştirdiğine yönelik bir tartışma içine girerler. İnançları onları evlerine geri döneceklerine ilişkin bir ümide sürüklemiştir
- Özgürlüklerinin ellerinden alınması dolayısıyla kaybedilenlerle yüzleşir. Bu kişisel bir barış duygusudur. Din hayatın rehberi haline gelir ve özgürlüklerini kazanmalarını sağlar. (Clear vd. 2000: 58-63).

İslah için din cezaevinin tabiatında olan bir şeydir. Çünkü ritüelleri yerine getirmek ve af dilemek, ruhaniyetin doruğu olarak tasvir edilebilir. İntikam içeren hastalıklı his ve düşüncelerin açığa çıkması durumunda, saldırganın arzularını terk etmesi ve makul olduğu derecede barışmak için bir uyum isteği durumda, din onun imdadına yetişecektir (Benda,2001:114). Dini bu noktada doktora çalışmam dolayısıyla önemsemem yanında, değerlere ilişkin suç çalışmalarının literatürdeki eksikliğine dikkat çekmek gibi bir maksatla da açıklamaya çalışmaktayım. Ülkemizde kültürün manevi yönlerini oluşturan ve mahkumların bu değerlerle ilişkisini ortaya koyan çalışmalar neredeyse yok gibidir. Bu konular üzerinde çalışmalar yapılması gerekli görülmektedir.

5. Sonuç

Suç nosyonu özellikle son yıllarda toplumumuzun ahengini ciddi bir şekilde sarsan en önemli tehditlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüz binde 150 civarında suç oranına sahip İngiltere'yi geçmiş olmamız, toplumumuzda bu konuya ciddi bir tehdit içinde olduğumuzu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. 2005 yılında İngiltere'de cezaevlerinde 77,774 kişi bulunmaktaydı. (Marsh vd, 2006:134) Türkiye'de aynı yıl 55,870 kişi cezaevlerinde idi. 2016 yılında bu rakamlar İngiltere için neredeyse 100,000 iken ülkemizde 200.000 kişi olmuştur. Suç istatistiklerindeki ciddi artış akademik çalışmalarda suç ve buna ilişkin çalışmalara ciddi bir revizyon getirmeyi elzem kılmaktadır.

Cezaevi gelecek ile ilgili planları ve cesareti yada beklentileri yıpratıcı bir yerdir. Doğası gereği ıslahı neredeyse imkansız hale getirir. Modern hapisanelerin ortaya çıkışı beden, azap, ve terbiye ile alakalı yeni bir kurum oluşmasına neden olmuştur (Faucault:2017). Cezalandırma eski toplumlarda bireysel iken modern toplumlardaki hapisane (carceral archipelago) bireyden ziyade toplumu ıslah eden bir kurumdur. Mahkumun yaşamı bu manada sivil insanlara hem benzer hem de farklılaşır. Ancak toplumda yaşayan insanlardan farklı bir hayal yada arzuya sahip değildirler. Mahkumların sosyalizasyon açısından toplumdan çok da soyutlanmamış kişiler olduğu ve ıslahın mümkün olduğu mantığını meşrulaştırmak için yaşadığım şu anıyı aktarmak istiyorum. Doktora çalışmalarımda Manisa E tipi Ceza İnfaz Kurumunda işçi koğuşu olarak da adlandırılan E-1

koğuşunda kalan mahkumların, cezaevinin en imtiyazlı koğuşunun orası olduğunu söylemeler sonrasında pek bir şey anlamamıştım. Koğuşu kendim ziyaret ettiğimde hava almak için çıktıkları avlunun köşesinde 20 litrelik yağ tenekesini bana gösterdiler ve imtiyazın bu tenekenin üzerine kürsüdeymişçesine bir eda ile çıkararak sigara içtiklerinden bahsettiklerinde de bir şey anlamadım, ta ki kendim çıkıncaya kadar. Tenekenin üstüne çıkınca Manisa Spil dağının küçücük bir köşesi görünüyordu. Bir kara parçası görmüş denizci hevesi ile oraya baktıklarında gördükleri yada tahayyül ettiklerini düşündüğümde mahkumiyetin oluşturduğu mağduriyeti o an anladım.

Mahkumlar kendine has farklılıklar barındırsa da sosyal yaşamdaki çeşitliliğin dışında bir dünyadan gönderilmiş değillerdir. Dolayısıyla suçun ve mahkumun daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına, mahkumun psikolojisini ve genel özelliklerini mitlerden ziyade somut araştırmalar ile okumak, mümkünse cezaevi tecrübesi olan kişiler ile konuşmak yada en azından önyargılardan kurtulabilecek kadar bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Çünkü mahkum ile ilgili toplumumuzda var olan algılar genel olarak televizyon dizileri ve filmleri dahil olmak üzere gerçeği pek de yansıtmamaktadır. Dolayısıyla araştırmacılar tamamen yanlış yada en olumlu ifade ile farklı algılar ile bu tip araştırmalara başlamamalıdır.

Kaynakça

Benda B. Brent. ve Corwyn F. Robert (2001), "Are The Effects Of Religion On Crime Mediated, Moderated, And Misrepresented By In Appropriate Measures?", **Journal Of Social Service Research**, Vol. 27(3), Haworth Press.

Berger, Peter (2015) **Kutsal Şemsiye**, Çev:Ali Coşkun, Rağbet Yayınları, İstanbul.

Clear R. Todd, Hardyman P.L., B. Stout, K. Lucken ve H. R. Dammer (2000), "The Value of Religion In Prison", **Journal Of Contemporary Criminal Justice**, Vol:16, No:1.

Ekrem Faruk (1995) **Türk Ceza Hukuku**, (Cilt I), Seçkin Yayınevi, Ankara.

Faucault Michael (2017), **Hapishanenin Doğuşu**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, Ankara.

Gürler Adem (2010) **Din ve Suç: Hükümlüler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma**, Basılmamış Doktora Tezi. Isparta.

Haynes E. Frederick (1948) "The Sociological Study Of The Prison Community", **Journal of Criminal Law and Criminology**, Northwestern University, Vol:39, No:4, pp.435-440.

Kaner Sema (1993) "Kontrol Kuramı ve Gerçeklik Terapisi", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:2, Ankara.

Marsh Ian, Melville Gaynor, Morgan Keith, Norris Gareth ve Walkington Zoe (2006) **Theories Of Crime**, Routledge Taylor&Francis Group, Wolverhampton, Great Britain.

Yıldız Gültekin (2012) **Mapusâne**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

İnternet Adresleri

Carrabine Eamonn, Cox Pam, Lee Maggy, plummer Ken ve South Nigel, **Criminology A Sociological Introduction**. <http://www.tandfonline.com/loi/ucor20> Erişim tarihi:30.11.2017.

Schaefer, Lacey (2017), "Correcting The "Correctional" Component of The Corrections Officer Role: How Offender Custodians Can Contribute to Rehabilitation and Reintegration", **Corrections: Policy, Practice And Research, Routledge**, <http://www.tandfonline.com/loi/ucor20> Erişim tarihi:30.11.2017

Tocqueville (1833) **On the Penitentiary System in the United States and its Application to France**. <https://www.questia.com/read/101965369/on-the-penitentiary-system-in-the-united-states-and> Erişim tarihi:15.11.2017.

http://www.cte.adalet.gov.tr/bilgidata/cik_ozellikleri.asp. Erişim Tarihi:21112017.